

Janiina Turkki

**YLEISLUONTEINEN TARKASTUS
RATKAISUNA SUOMALAISEN
TILINTARKASTUSSÄÄNTELYN
MUUTOSTARPEISIIN**

Johtamisen ja talouden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Helmikuu 2022

TIIVISTELMÄ

Janiina Turkki: Yleisluonteinen tarkastus ratkaisuna suomalaisen tilintarkastussäätelyn muutostarpeisiin
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Kauppatieteiden tutkinto-ohjelma; laskentatoimi
Ohjaaja: Ihantola, Eeva-Mari
Helmikuu 2022

Suomalainen tilintarkastussäätely ja erityisesti sen haasteet ovat viime vuosina olleet laajasti esillä. Huomiota ovat erityisesti herättäneet hallinnon tarkastus, pienempien yhteisöjen tilintarkastus sekä tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvot. Tässä tutkimuksessa syvennyttään näistä erityisesti pienempien yhteisöjen tilintarkastuksiin ja niiden haasteisiin. Tarkemmin ilmaistuna mikroyritysten tilintarkastuksiin ja mahdollisen yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönottoon. Työ- ja elinkeinoministeriö asetti siis vuonna 2019 vireille lakihankkeen mikroyritysten yleisluonteisesta tarkastuksesta. Esityksen mukaan yleisluonteinen tarkastus tulisi perustumaan kansainväliseen ISRE 2400-standardiin, joka sisältää vaatimuksia tarkastuksen sisällölle huomattavasti vähemmän kuin varsinainen tilintarkastus.

Yleisluonteisen tarkastuksen mahdollisen käyttöönoton tavoitteiksi asetettiin muun muassa kansainvälisten tilintarkastusstandardien merkityksen selventäminen sekä tilintarkastukselta vaadittavan tason selkeyttäminen. Kansainväliset tilintarkastusstandardit, eli ISA-standardit, koetaan siis suomalaisten mikroyritysten tilintarkastuksiin usein liian raskaiksi tai ylimitoitetuiksi. Tämä on puolestaan johtanut haasteisiin mikroyritysten tilintarkastuksissa, kuten laadun vaihteluun. ISA-standardien soveltamiseen on kuitenkin annettu helpotuksia mikroyritysten kohdalla, sillä niitä voidaan soveltaa tarkoituksenmukaisessa laajuudessa mikroyritysten tilintarkastuksissa. Suomalainen tilintarkastuskäytäntö ei kuitenkaan sisällä tarkempaa ohjetta siitä, kuinka ISA-standardeja sovelletaan tarkoituksenmukaisessa laajuudessa, mikä on aiheuttanut vaihtelua standardien soveltamiskäytäntöön. Yleisluonteinen tarkastus voisi siis tarjota ratkaisun ISA-standardien soveltamishaasteisiin.

Tämän tutkimuksen tavoitteina on siten lisätä ymmärrystä yleisluonteisesta tarkastuksesta sekä suomalaisen tilintarkastussäätelyn haasteista. Tämän lisäksi tavoitteena on selvittää, olisiko yleisluonteinen tarkastus tarkoituksenmukainen varmennusmuoto mikroyrityksille niin mikroyritysten omasta näkökulmasta kuin myös yhteiskunnan, sidosryhmien ja tilintarkastuskäytännön kannalta. Näin päästään lopputulemaan siitä, olisiko yleisluonteinen tarkastus ratkaisu suomalaisen tilintarkastussäätelyn nykyisiin haasteisiin.

Tutkimus on toteutettu laadullisena tutkimuksena sisältäen empiirisen osuuden. Empiriaosuuden muodostavat työ- ja elinkeinoministeriön asettaman työryhmän laatimasta muistiosta annetut lausunnot sekä ammattilehtiartikkelit Profiitti -lehdestä koskien yleisluonteista tarkastusta. Lausuntojen ja ammattilehtiartikkeleiden pohjalta pyrittiin selvittämään, millaisia näkemyksiä eri tahoilla on yleisluonteista tarkastuksesta.

Tutkimuksen keskeisimpinä tuloksina havaittiin muun muassa mikroyritysten tilinpäätösinformaation laadun olevan vaarassa heikentyä yleisluonteisen tarkastuksen myötä, sekä yleisluonteiselle tarkastukselle asetettujen tavoitteiden suurelta osin olevan saavuttamattomissa. Yleisluonteisen tarkastuksen havaittiin tarjoavan myös hyötyjä etenkin tilintarkastuskäytännön näkökulmasta, mutta haittojen todettiin kuitenkin suurelta osin ylittävän hyödyt. Näin ollen tutkimuksessa havaittiin, ettei yleisluonteinen tarkastus tarjoaisi tarkoituksenmukaista ratkaisua suomalaisen tilintarkastussäätelyn nykyisiin haasteisiin tai muutostarpeisiin.

Avainsanat: Yleisluonteinen tarkastus, ISRE 2400-standardi, tilintarkastus, tilintarkastusvelvollisuus, mikroyritys

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	1
1.1 Aihealueen taustaa.....	1
1.2 Tutkimuksen tavoitteet, tutkimusongelmat ja rajaukset.....	3
1.3 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen rakenne.....	6
1.4 Aikaisempi tutkimus.....	8
2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS	10
2.1 Keskeiset käsitteet	10
2.2 Agenttiteoria	11
2.3 Tilintarkastuksen rooli ja tavoitteet	14
2.4 Pakollinen ja vapaaehtoinen tilintarkastus	19
2.4.1 Pakollinen tilintarkastus	19
2.4.2 Vapaaehtoinen tilintarkastus	22
2.5 Yleisluonteinen tarkastus ja ISRE 2400-standardi.....	26
3 TILINTARKASTUSLAINSÄÄDÄNTÖ	32
3.1 Suomalaisen tilintarkastussäätelyn historia ja nykytila	32
3.2 Euroopan unionin tilintarkastussäätely.....	36
3.3 Tilintarkastussäätely muissa Pohjoismaissa ja Virossa	40
3.4 Tilintarkastussäätelyn haasteet ja muutostarpeet Suomessa.....	42
3.5 Teoreettisen viitekehyksen yhteenveto.....	47
4 YLEISLUONTEINEN TARKASTUS MIKROYRITYKSISSÄ:	
EMPIRIAOSUUS	52
4.1 Empiirinen tutkimusaineisto.....	52
4.1.1 Tutkimusaineiston hankinta ja aineiston analyysimenetelmät	52
4.2 Empiriaosuus	54
4.2.1 Mikroyritys yleisluonteisen tarkastuksen kohteena	55
4.2.2 ISRE 2400-standardiin perustuva yleisluonteinen tarkastus.....	61
4.2.3 Yleisluonteisen tarkastuksen yhteiskunnalliset vaikutukset	64
4.2.4 Yleisluonteisen tarkastuksen vaikutukset tilintarkastuskäytäntöön	68
5 TUTKIMUKSEN TULOKSET	71
6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	81
LÄHTEET	84
LIITTEET: Tutkielman empiirinen aineisto	88
Liite 1: Työryhmän muistiosta annetut lausunnot	88

Liite 2: Profiitti –lehden ammattilehtiartikkelit.....	89

1 JOHDANTO

1.1 Aihealueen taustaa

Suomalainen tilintarkastussäätely on ollut viime vuosien aikana erityisen tarkastelun alla, ja paine sen mahdollisille muutoksille on herättänyt paljon kiivasta keskustelua. Suomalaisen tilintarkastussäätelyn muutostarpeet ovat lähinnä liittyneet keskeisiin kansallista sääntelytaakkaa aiheuttaviin tekijöihin tilintarkastuslaissa. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa olleet hallinnon tarkastus ja pienempien yhteisöjen tilintarkastus, sekä ylipäätään tilintarkastusvelvollisuuden raja- arvot. (TEM 2016.) Vuonna 2019 työ- ja elinkeinoministeriö asetti vireille lakihankkeen mikroyritysten yleisluonteisesta tarkastuksesta ja samalla antoi työryhmälle tehtäväksi selvittää yleisluonteisen tarkastuksen mahdollisen käyttöönoton edellyttämiä muutoksia tilintarkastuslainsäädäntöön. Yleisluonteinen tarkastus on siis varsinaista tilintarkastusta kevyempi varmentamisen muoto ja sitä voitaisiin lakihankkeen mukaan soveltaa mikroyrityskokoluokkaan kuuluvien osakeyhtiöiden, henkilöyhtiöiden ja osuuskuntien tarkastuksissa tietyin edellytyksin. (TEM 2019.)

Tämän työ- ja elinkeinoministeriön asettaman lakihankkeen päätavoitteet, jotka on mainittu työryhmän laatimassa muistiossa (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020), voidaan karkeasti jakaa kolmeen eri teemaan, jotka ovat mikroyritysten toiminnan sujuvoittaminen ja päätöksentekomahdollisuuksien lisääminen, lainsäädännön yhtenäistäminen Euroopan unionin muiden jäsenvaltioiden kanssa sekä suomalaisen tilintarkastuskäytännön yhtenäistäminen. Mikroyritysten näkökulmasta lakihankkeen tavoitteena on muun muassa keventää niiden lakisäätöisiä velvoitteita sekä samalla vähentää hallinnollisia kustannuksia. Lakihankkeella pyritään siis joustavoittamaan lainsäädäntöä mahdollistaen tilintarkastusta mahdollisesti tarkoituksenmukaisempi lakisäätöinen varmennusmuoto vaihtoehdoksi pienille yhteisöille. Näin ollen tilintarkastuksen tai vaihtoehtoisesti yleisluonteisen tarkastuksen teettämisen valinta juontuisi mikroyrityksen omista tarpeista käsin, eikä lakisäätöisestä pakosta. Työ- ja elinkeinoministeriön työryhmä myös esitti muistiossaan, että yleisluonteisen tarkastuksen

mahdollisuus madaltaisi kynnystä vapaaehtoisesti valita tilintarkastaja silloin, kun lakisääteistä velvollisuutta siihen ei ole. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.)

Suomessa on myös varsin matalat tilintarkastusrajat kansainvälisesti vertailtuna, joten paine yhtenäistää Suomen tilintarkastussääntelyä Euroopan unionin muiden jäsenvaltioiden kanssa on myös yksi keskeisimmistä motiiveista lakihankkeen taustalla. Euroopan unionin asettaman tilinpäätösdirektiivin mukaan pienten yritysten tilinpäätöksiin ei ylipäättäen tulisi kohdistaa tilintarkastusvelvollisuutta. Jäsenvaltiot voivat kuitenkin halutessaan säätää direktiiviä tiukempia säännöksiä, kuten Suomikin on tehnyt. Ainoastaan EU:n jäsenvaltioista Kyproksella ja Maltalla on Suomea tiukemmat tilintarkastusvelvollisuuden määräytymisperusteet, joten painetta suomalaisen tilintarkastussääntelyn muutokselle syntyy myös kansainvälisen kilpailukyvyn näkökulmasta. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.)

Lisäksi yhtenä lakihankkeen tavoitteena on yhtenäistää suomalaista tilintarkastuskäytäntöä. Suomalaisen tilintarkastuskäytännön mukaan kansainvälisiä tilintarkastusalanstandardeja voidaan soveltaa tarkoituksenmukaisessa laajuudessa pienyritysten tarkastuksissa, sillä standardien mukainen tilintarkastus sellaisenaan olisi hyvin usein ylimitoitettu pienten yritysten tarpeisiin. Mitään tarkempaa periaatetta näiden standardien soveltamisesta suomalainen tilintarkastuskäytäntö ei pidä sisällään, mikä on puolestaan aiheuttanut vaihtelua standardien soveltamiskäytännössä. Tavoitteena olisi siis selkeyttää kansainvälisten tilintarkastusstandardien merkitystä hyvän tilintarkastustavan lähteenä. Tämän lisäksi tavoitteina on myös selventää tilintarkastukselta vaadittavaa tasoa sekä oikeustilaa tilintarkastukselta edellytetyn varmuustason osalta, kun käytössä olisi myös toinen lakisääteinen kevyempi varmennusmuoto. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.)

Käytännössä mahdollinen lakimuutos mikroyritysten yleisluonteisesta tarkastuksesta tarkoittaisi sitä, että mikroyritykset saisivat itse päättää haluavatko he toimituttaa nykyisenkaltaisen lakisääteisen tilintarkastuksen vai tämän kevennetyn tarkastuksen. Perinteisen tilintarkastuksen vaihtoehto mikroyrityksille pysyisi siis koko ajan rinnalla. Yleisluonteinen tarkastus tulisi lakimuutoksen myötä pohjautumaan kansainväliseen ISRE 2400-standardiin (Raitio 2021, 14). Myös yleisluonteisen tarkastuksen tulisi suorittamaan auktorisoitu tilintarkastaja, jolla on asianmukainen osaaminen, mikä lisää

yleisluonteisen tarkastuksen luotettavuutta, vaikka tarkastustoimenpiteitä onkin rajallinen määrä. Yleisluonteisen tarkastuksen kohteena on pääasiassa ainoastaan tilinpäätös, ja tarkastus suoritetaan lähinnä tiedusteluin sekä analyttisin toimenpitein. Tarkastuksen kohteena ei siis ole esimerkiksi kirjanpito ja sen tositteet tai hallinto. Toki yleisluonteisessakin tarkastuksessa lisättäisiin tarkastuksia näihin tarpeen vaatiessa. Yleisluonteinen tarkastus tarjoaa aina rajoitetun varmuuden juuri tarkastustoimenpiteiden luonteesta ja laajuudesta johtuen. (Laine 2019, 12-15.) Puolestaan perinteinen tilintarkastus tarjoaa aina kohtuullisen varmuuden siitä, ettei tilinpäätöksessä ole väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvaa olennaista virheellisyttä. (Laine 2020.) Edellä mainitut ovat siis keskeisimpiä eroavaisuuksia yleisluonteisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen välillä.

Lakihankkeen taustalla mikroyritysten yleisluonteisesta tarkastuksesta puolestaan on työ- ja elinkeinoministeriön toinen, aikaisempi lakihanke, tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvojen korottamisesta. Kyseinen lakihanke oli vireillä vuonna 2018, mutta se kuitenkin päädyttiin kumoamaan lausuntokierroksella saamansa suuren kritiikin vuoksi. Lakihankkeessa olisi siis ollut määrä korottaa Suomen tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvoja siten, että kirjanpitolain mukaiset mikroyritykset olisivat jääneet tilintarkastusvelvollisuuden ulkopuolelle. Yhtenä ensisijaisista tavoitteista olisi ollut yhtenäistää Suomen tilintarkastuslainsäädäntöä Euroopan unionin muiden jäsenmaiden kanssa. Kuten edellä mainittu Suomen tilintarkastusrajat ovat poikkeuksellisen matalat, mikä erityisesti aiheuttaa muutospaineita tilintarkastuslainsäädäntöön. Ajatuksen tilintarkastusrajojen korottamisesta saadessa osakseen suuren kritiikin muodostui nykyinen lakihanke mikroyritysten yleisluonteisesta tarkastuksesta. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.) Suomalaisen tilintarkastuslainsäädännön muutostarve on siis tunnustettu, joten onkin siis hyvin todennäköistä, että se tulee kohtamaan edes jonkin asteisia muutoksia tulevina vuosina.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet, tutkimusongelmat ja rajaukset

Kuten aikaisemmassa luvussa mainittiin, Suomen tilintarkastussäätely on ollut viime vuosina muutospaineen alla, ja muutostarpeet ovat koskeneet erityisesti pienempien yritysten tilintarkastusten haasteita, kuten juuri mikroyritysten. Näin ollen tässä

tutkimuksessa on tarkoitus tutkia sitä, olisiko yleisluonteinen tarkastus toimiva ratkaisu mikroyritysten tilintarkastusvelvollisuuden muutostarpeisiin selvittäen yleisluonteisen tarkastuksen mukanaan tuomia mahdollisia vaikutuksia. Vaikutusarviointia tehdään etenkin mikroyritysten, yhteiskunnan ja suomalaisen tilintarkastuskäytännön näkökulmista. Tutkimuksen tavoitteena on siis lisätä ymmärrystä ylipäättään yleisluonteisesta tarkastuksesta sekä päästä jonkinlaiseen lopputulemaan siitä, olisiko yleisluonteinen tarkastus sopiva ratkaisu suomalaisen tilintarkastussääntelyn nykyisiin haasteisiin.

Tutkimuksen päätutkimuskysymys on seuraava:

Olisiko mikroyritysten yleisluonteinen tarkastus ratkaisu suomalaisen tilintarkastussääntelyn muutostarpeisiin?

Tutkimukselle asetetaan myös seuraavat kolme alatutkimuskysymystä, jotta päätutkimuskysymykseen voidaan vastata perusteellisemmin:

1) Olisivatko mikroyritykset tarkoituksenmukainen kohdejoukko yleisluonteisen tarkastuksen soveltamiselle?

Tähän tutkimuskysymykseen vastaamiseksi tutkitaan yleisluonteisen tarkastuksen tarjoamia positiivisia ja negatiivisia vaikutuksia mikroyrityksille itselleen. Tämän tutkimuskysymyksen kautta pyritään muodostamaan käsitys siitä, olisiko yleisluonteista tarkastusta tarkoituksenmukaista ottaa käyttöön juuri mikroyritysten tarkastuksissa ja olisiko yleisluonteinen tarkastus mikroyritysten näkökulmasta tarkoituksenmukainen ratkaisu niiden tilintarkastussääntelyn haasteisiin.

2) Seuraisiko yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönotosta vaikutuksia yhteiskunnan tasolla?

Yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönotto olisi myös yhteiskunnan tasolla varsin merkittävä muutos ja aiheuttaisi varmasti muutoksia monelle yhteiskunnan eri toimijalle. Tämän vuoksi onkin tärkeää pohtia yleisluonteisen tarkastuksen

seurauksia tai vaikutuksia myös yhteiskunnan tasolla. Yhteiskunnan näkökulmasta esiin nousevat seikat vaikuttavat myös luonnollisesti siihen, olisiko yleisluonteinen tarkastus tarkoituksenmukainen ratkaisu suomalaisen tilintarkastussääntelyn haasteisiin.

3) *Vaikuttaisiko yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönotto suomalaiseen tilintarkastuskäytäntöön?*

Tähän tutkimuskysymykseen vastattaessa tullaan perehtymään tarkemmin suomalaiseen tilintarkastuskäytäntöön ja tutkimaan edelleen sitä, voisiko yleisluonteinen tarkastus esimerkiksi yhtenäistää nykyistä, melko hajanaista, tilintarkastuskäytäntöä, etenkin pien- ja mikroyritysten kohdalla.

Työ- ja elinkeinoministeriön lakihankkeen toteutuessa yleisluonteinen tarkastus tulisi mahdolliseksi mikroyrityksille. Näin ollen tutkimus tullaan luonnollisesti rajaamaan koskemaan yrityksiä, jotka ovat kokoluokaltaan kirjanpitolain mukaisia mikroyrityksiä. Tutkimuksessa ei kuitenkaan voida jättää täysin huomiotta pienyrityksiä, sillä esimerkiksi moni lähdeaineistona käytettävä kirjallisuus koskee niin mikroyrityksiä kuin myös pienyrityksiä. Lisäksi tilintarkastussääntelyn muutostarpeet koskevat myös osittain pienyrityksiä, joten niiden rajaaminen tutkimuksen ulkopuolelle ei olisi järkevää.

Tutkimuksessa tullaan käsittelemään suomalaisen tilintarkastussääntelyn nykytilaa ja sen mahdollisia muutoksia sekä muutostarpeita. Näin ollen tutkimuksesta rajataan ulkopuolelle mahdolliset kansainväliset tilintarkastussääntelyn muutostarpeet. Tutkimuksen tulokset tulevat siis olemaan yleistettävissä lähinnä vain suomalaisessa kontekstissa. Tästä huolimatta suomalaisen tilintarkastussääntelyn tilaa tullaan vertaamaan kansainvälisesti, erityisesti muiden Pohjoismaiden tilanteisiin.

Yleisluonteinen tarkastus tarjoaa aina rajoitetun varmuuden siitä, ettei tilinpäätös sisällä olennaista virheellisyyttä (Laine 2020). Tämä asettaa etenkin tilintarkastajan vastuun suhteen haasteita, mutta tilintarkastajan vastuukysymykset tullaan kuitenkin rajaamaan tutkimuksen ulkopuolelle. Tutkimuksessa ei siis juuri tulla ottamaan kantaa yleisluonteisen tarkastuksen mahdollisen käyttöönoton vaikutuksista tilintarkastajan näkökulmasta.

Poliittinen päätöksenteko ja politiikka tullaan myös rajaamaan tutkimuksen ulkopuolelle, vaikka tutkimuksen aihe onkin johdettu työ- ja elinkeinoministeriön lakihankkeen pohjalta. Lakihankkeeseen ja sen mahdolliseen etenemiseen tai hyväksymiseen ei tulla ottamaan kantaa tutkielmassa tai paneutumaan sen enempää, kun se aiheen taustoittamiseksi on tarpeellista.

1.3 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen rakenne

Tutkimus tullaan toteuttamaan kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Muita tutkimusmenetelmiä ovat kvantitatiivinen, eli määrällinen tutkimusstrategia, sekä monimenetelmästrategia, jossa yhdistellään edellä mainittuja menetelmiä (Creswell & Creswell 2018, 3). Tähän tutkimukseen sopii juuri kvalitatiivinen menetelmä, sillä tutkimuksessa tullaan käsittelemään monipuolisesti aihetta käsittelevää kirjallisuutta, jonka pohjalta pyritään vastaamaan asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Lisäksi tavoitteena on lisätä ymmärrystä tutkittavasta aiheesta sekä muodostaa aiheesta kokonaisvaltainen näkemys, minkä vuoksi kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä on varsin perusteltu valinta (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2015, 161).

Tutkimuksessa on empiirinen osuus, jossa käsitellään työ- ja elinkeinoministeriön työryhmän laatimasta muistiosta annettuja lausuntoja ja ammattilehtiartikkeleita koskien mikroyritysten yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönottoa. Lausuntoja lakihankkeesta ovat antaneet erilaiset intressitahot. Ammattilehtiartikkeleiden osalta aineistona käytetään Profiitti –lehdessä julkaistuja artikkeleita aiheesta viimeisen noin neljän vuoden ajalta. Lausuntojen ja ammattilehtiartikkeleiden pohjalta haetaan siis vastauksia esimerkiksi seuraaviin kysymyksiin: Millaisia näkemyksiä eri tahoilla on yleisluonteisesta tarkastuksesta? Tulisiko näiden esitettyjen näkemysten mukaan yleisluonteinen tarkastus ottaa käyttöön mikroyritysten kohdalla, ja millä perustein? Nämä auttavat siis vastaamaan niin päätutkimuskysymykseen kuin myös alatutkimuskysymyksiin.

Aineiston analyysimenetelmänä tullaan hyödyntämään sisällönanalyysia. Sisällönanalyysimenetelmän hyödyntäminen mahdollistaa eri aineistojen systemaattisen ja objektiivisen analysoinnin. Sisällönanalyysia voidaan näin pitää niin yksittäisenä

metodina kuin myös väljänä teoreettisena kehyksenä. Sisällönanalyysi voidaan jakaa kolmeen eri laadullisen analyysin muotoon, jotka ovat aineistolähtöinen analyysi, teoriaohjaava analyysi sekä teorialähtöinen analyysi. (Sarajärvi & Tuomi 2018.) Tutkimuksessa tullaan näistä hyödyntämään teoriaohjaavaa analyysia. Sarajärven ja Tuomen (2018) mukaan teoriaohjaavassa analyysissa teoria toimii apuna, mutta analyysi ei kuitenkaan pohjautu suoraan teoriaan. Teoriaohjaavassa analyysissa on siis tunnistettavissa aikaisemman tiedon vaikutus, mutta aikaisempi tieto ei juuri testaa teoriaa, vaan sen rooli on enemminkin uusien ajatusurien aukaisemisessa (Sarajärvi & Tuomi 2018). Tutkimuksessa teorian rooli tulee olemaan juuri edellä mainitun kaltainen.

Tutkielmassa on kuusi päälukua. Ensimmäisenä on johdanto, jossa esitellään tutkimuksen aihe, ja kiinnitetään se osaksi laajempaa kontekstia. Lisäksi perustellaan aiheen tutkimisen tärkeys ja ylipäätään tutkimuksen tarkoitus. Johdannon jälkeen seuraavassa luvussa käsitellään tutkimuksen teoreettinen viitekehys ja perehdytään aiheesta olevaan aikaisempaan tutkimustietoon sekä akateemiseen kirjallisuuteen. Luvussa esitellään tutkimuksen kannalta keskeisimmät tilintarkastuksen teoriat, syvennyttään tilintarkastusvelvollisuuden motiiveihin sekä ylipäätään tilintarkastuksen roolin ja tavoitteisiin. Lisäksi luvussa esitellään tarkemmin yleisluonteinen tarkastus ja ISRE 2400-standardi, jotka ovat myös keskeisessä roolissa tutkimuksen teoreettisen viitekehysten rakentamisessa.

Kolmannessa pääluvussa käsitellään tilintarkastuslainsäädäntöä. Tutkittavan aiheen syvällinen ymmärtäminen vaatii myös tilintarkastuslainsäädännön nykytilan ja historian ymmärtämistä. Näin ollen luvussa perehdytään Suomen tilintarkastussäätelyn historiaan ja nykytilaan, sekä lisäksi Euroopan unionin ja muiden Pohjoismaiden tilintarkastussäätelyyn. Lopuksi luvussa käsitellään myös suomalaisen tilintarkastussäätelyn muutostarpeita ja haasteita. Kolmannen pääluvun päättää yhteenveto, jossa yhdistetään teorialuvusta ja lainsäädäntöluvusta esiin nousseet keskeisimmät seikat.

Neljäs pääluku koostuu tutkimuksen empiriaosuudesta. Ensiksi esitellään tarkemmin tutkimuksen empiirinen aineisto ja sen analyysimenetelmät. Tämän jälkeen käsitellään yleisluonteisen tarkastuksen mahdollisen käyttöönoton vaikutuksia eri näkökulmista

empiiriseen aineistoon pohjautuen. Luvun taustalla on myös mukana teoria, ja empiriasta nousevia havaintoja verrataan sekä analysoidaan teoreettista viitekehystä vasten.

Viidennessä pääluvussa vuorostaan esitellään tutkimuksen tulokset, jossa empiriaa peilataan entistä enemmän teoreettista viitekehystä vasten. Luvussa vastataan siis tutkimukselle asetettuihin tutkimuskysymyksiin empiriaan ja teoriaan perustuen. Puolestaan tutkimuksen viimeinen eli kuudes luku sisältää tutkimuksen yhteenvedon ja johtopäätökset. Lisäksi viimeisessä luvussa pohditaan tutkimuksen aiheeseen liittyen erilaisia jatkotutkimusvaihtoehtoja.

1.4 Aikaisempi tutkimus

Tutkimuksen aihetta käsittelevä tieteellinen tutkimus on lähinnä keskittynyt varsinaiseen tilintarkastukseen, ja näin ollen yleisluonteista tarkastusta käsittelevää tieteellistä kirjallisuutta ei juuri ole. Toki tutkimuksen kannalta myös tilintarkastuksesta tehty tieteellinen tutkimus on avainasemassa teoreettisen viitekehysten luonnissa. Tilintarkastus ja yleisluonteinen tarkastus ovat molemmat perusluonteeltaan suhteellisen samakaltaisia, mennyttä aikaa koskevia varmennustoimeksiantoja, joiden tarpeellisuutta voidaan varmasti perustella samoihin teorioihin pohjautuen. Yleisluonteisesta tarkastuksesta on kuitenkin tehty esimerkiksi lukuisia ammattilehtiartikkeleita sekä kattava työ- ja elinkeinoministeriön selvitys (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2020), jotka ovat hyvin tärkeitä lähteitä myös tässä tutkimuksessa.

Tilintarkastusta koskevaa tieteellistä tutkimusta on tehty muun muassa tilintarkastuksen laadun ja hinnan näkökulmista, tilintarkastuksen vapaaehtoiseen kysyntään vaikuttavista tekijöistä sekä tilintarkastuksen roolista. Niemi, Kinnunen, Ojala ja Troberg (2012) tutkivat pienyritysten motiiveja valita tilintarkastaja vapaaehtoisesti, eli tilanteessa, jossa lähtökohtaisesti ei olisi tilintarkastusvelvollisuutta. Myös Ittonen, Höglund ja Sundvik (2017) ovat tehneet selvityksen vapaaehtoisesta tilintarkastuksesta ja tilintarkastustoimeksiantojen määrästä Suomessa vuosina 2012-2014. Puolestaan Sundgren ja Svanström (2013) tutkivat tilintarkastuksen hintaa sekä kuinka tilintarkastuksen laatu ja hinta vaihtelevat tilintarkastusyhteisöjen välillä.

Ruotsissa tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvoja päädyttiin korottamaan vuonna 2010 hiukan Suomen nykyisiä raja-arvoja korkeammalle tasolle. Tavoitteena oli pienten yritysten hallinnollisen taakan keventäminen ja kilpailukyvyn parantaminen helpottaakseen esimerkiksi näiden kasvumahdollisuuksia (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 1/2018). Ruotsin valtiontalouden tarkastusvirasto on tehnyt raportin ”Avskaffandet av revisionsplikten för små aktiebolag” (2017) tilintarkastusrajojen noston keskeisimmistä vaikutuksista. Raportissa selvitettiin muun muassa, saavuttiko muutos tavoitteensa sekä seurasiiko muutoksen myötä ei-toivottuja vaikutuksia. Suomessa esimerkiksi yritysanta on hyvin samankaltainen Ruotsiin verrattuna sisältäen runsaasti pk-yrityksiä, joten Ruotsin tilannetta pystyy varsin hyvin peilaamaan Suomeen, minkä vuoksi selvitys on keskeinen myös tämän tutkimuksen aiheen kannalta. (Prepula 2018).

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Keskeiset käsitteet

Tutkimuksen kannalta keskeisimpiä käsitteitä ovat mikroyritys, pienyritys, tilintarkastus, yleisluonteinen tarkastus, ISRE 2400-standardi sekä tilintarkastusvelvollisuus. Tässä alaluvussa tosin jätetään määrittelemättä kolme viimeiseksi mainittua, sillä ne avataan seuraavissa alaluvuissa syvällisemmin. Mikro- ja pienyritys määritellään tässä tutkimuksessa kirjanpitolain mukaisesti.

Mikroyritys:

Kirjanpitolaissa mikroyritykseksi määritellään kirjanpitovelvollinen, jolla päättyneellä ja sitä edeltäneellä tilikaudella ylittyy enintään yksi seuraavista raja-arvoista: 1) liikevaihto 700 000 euroa 2) taseen loppusumma 350 000 euroa tai 3) tilikauden aikana palveluksessa keskimäärin 10 henkilöä (KPL 1:4b).

Pienyritys:

Kirjanpitolaissa pienyritykseksi määritellään kirjanpitovelvollinen, jolla enintään yksi seuraavista raja-arvoista ylittyy: 1) liikevaihto 12 000 000 euroa, 2) taseen loppusumma 6 000 000 euroa tai 3) tilikauden aikana palveluksessa keskimäärin 50 henkilöä (KPL 2:4a).

Tilintarkastus:

Tilintarkastus perustuu taloudellisen tiedon luotettavuuden varmentamiseen ja on mennyttä aikaa koskeva varmennustoimeksianto. Lakiin perustuen tarkastuksen kohteena tilintarkastuksessa ovat yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpito, tilinpäätös ja hallinto. Tilintarkastuksen lopputulemana pääsääntöisesti on tilinpäätösmerkintä ja tilintarkastuskertomus. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 28.) Taloudellisen tiedon luotettavuus on erityisen tärkeää esimerkiksi sijoittajien, luotonantajien ja muiden yritysten sidosryhmien näkökulmasta, joten tämän vuoksi tilintarkastuksella on erityisen merkittävä tehtävä taloudellisen tiedon luotettavuuden varmentajana (Horsmanheimo ym. 2017, 25).

2.2 Agenttiteoria

Tilintarkastukselle ei ole muodostunut yhtä vakiintunutta teoriaa, joten sen tutkimiseen soveltuvat taustateorioiksi varsin monet eri teorit. Kuitenkin merkittävin ja eniten käytetty teoria on agenttiteoria (Ittonen 2010, 5). Agenttiteoriaan perustuen tilintarkastuksen yksi keskeisimmistä tehtävistä on omistajien etujen valvominen (Vuorinen 1995, 105).

Watts ja Zimmerman (1983) tutkivat tilintarkastusta sopimusten näkökulmasta. Heidän näkemyksensä mukaan yritykset muodostuvat joukosta erilaisia sopimuksia, ja nämä sopimukset puolestaan voivat tarjota erilaisia kannustimia sopimuskumppaneiden mahdolliselle opportunistiselle käyttäytymiselle. Tällaisia sopimussuhteita muodostuu hyvin usein esimerkiksi yrityksen johdon ja omistuksen välille niiden ollessa eriytyneitä toisistaan. Tällöin yrityksen johdon, eli agentin, ja omistuksen, eli päämiehen, välille muodostuu agenttisuhte, jota agenttiteoria erityisesti tutkii. (Watts & Zimmerman 1983, 613–614.) Rationaalisina toimijoina nämä molemmat osapuolet tavoittelevat omia etujaan, mikä puolestaan voi johtaa heidän välillään eturistiriitoihin ja informaation epäsymmetriaan (Safriliana 2018). Agenttiteoria siis tutkii, kuinka agentti voisi toimia päämiehen etujen mukaisesti, vaikka agentin edut eivät olisikaan yhdenmukaiset päämiehen etujen kanssa (Scott 205, 358). Wattsin ja Zimmermanin (1983, 613) mukaan tilintarkastus, ulkopuolisena valvontamekanismina, vastaa juuri tähän kannustinongelmaan vähentäen edellä kuvatusta päämies-agentti-ongelmasta aiheutuvia agenttikustannuksia. Tilintarkastus on siis keino vastata päämies-agentti-ongelmaan, mutta kuitenkin vain sillä edellytyksellä, että tilintarkastaja on riippumaton tarkastuskohteestaan ja hän raportoi mahdollisista havaituista sopimusten rikkomuksista (Watts & Zimmerman 1983).

Yrityksen johdon ja omistuksen ollessa eriytyneitä toisistaan ongelmia siis aiheutuu, kun agentilla on hallussaan enemmän informaatiota kuin päämiehellä, eli informaation epäsymmetriasta sekä heidän eriävistä intresseistä ja riskinottohalusta (Vuorinen 1995, 104). Päämiehellä on kuitenkin käytettävissään erilaisia keinoja, joilla hän voi tasapainottaa edellä mainituista syistä johtuvaa ristiriitaa. Sellaisia ovat muun muassa erilaiset valvonnan keinot sekä agentin palkitsemiseen liittyvät järjestelyt (Scott 2014, 363–365). Näiden erilaisten keinojen toteuttamisesta kuitenkin syntyy päämiehelle

agenttikustannuksia. Kuten edellä mainittu, tilintarkastus vähentää juuri agenttikustannuksia, sillä tilintarkastaja arvioi agentin antaman informaation oikeellisuutta sekä agentin suorittamia toimenpiteitä ja tuloksia. (Vuorinen 1995, 104–105.) Lisäksi on myös osoitettu, että tilintarkastus on tehokkain keino arvioida luotettavasti, millä asteella agentin toimet eroavat päämiehen eduista sekä mahdollisten väärinkäytösten todennäköisyys (Brydd ym. 1998).

Chow (1982) tutki agenttiteorian pohjalta yritysten kannustimia toimituttua ulkopuolinen tilintarkastus. Tutkimuksessa rajattiin ulkopuolelle yritysten lakisääteiset velvoitteet tilintarkastukseen liittyen, joten tilintarkastuksen mahdollista toimituttamista tarkasteltiin vain yritysten omista tarpeista käsin perustuen agenttiteoriaan. Chow (1982, 287) osoitti tutkimuksessaan, että tärkein syy vapaaehtoisen ulkoisen tilintarkastuksen toimituttamiseen on intressiristiriitojen hallitseminen yrityksen johdon, omistuksen ja rahoittajien välillä. Toisin sanoen intressiristiriidoista syntyvät agenttikustannukset ovat siis merkittävin syy tilintarkastuksen toimittamiseen.

Chow (1982, 273) tutkimuksessa myös todettiin, että yrityksille on hyvin ominaista, että omistus ja johto ovat eriytyneet. Useimmiten johto ei omista yrityksestä kuin hyvin pienen osan, tai ei lainkaan, minkä vuoksi johdolla ei välttämättä ole kannustimia toimia siten, että se olisi omistajien etujen mukaista. Omistuksen ja johdon välille muodostuu siis eturistiriita. Jensen ja Meckling (1976) puolestaan esittivät erilaisia valvontasopimuksia, joiden avulla voitaisiin lieventää johdon ja omistuksen eturistiriitoja. Yksi esimerkki tällaisista sopimuksista on johdon palkitsemisen sitominen taloudelliseen suoriutumiseen. Myös tällaiseen sopimukseen liittyy riskinsä, sillä johdolla voi olla kannustin raportoida valheellisesti tai muokata taloudellista informaatiota omien etujensa mukaiseksi. Näin ollen ulkopuolinen taloudellisen informaation oikeellisuuden varmentaja olisi niin omistajien kuin myös johdonkin etujen mukainen. (Chow 1982, 274.) Chow (1982, 274) esittääkin tutkimuksessaan hypoteesin, jonka mukaan, mitä pienemmän osuuden johto omistaa yrityksestä, sitä todennäköisemmin yritys valitsee vapaaehtoisesti toimituttua tilintarkastuksen. Tutkimuksen edetessä tämä hypoteesi myös osoittautui paikkansapitäväksi.

Chow (1982, 274) tutki myös yrityksen omistuksen ja rahoittajien välisiä intressiristiriitoja, sillä agenttisuhteita voi muodostua myös näiden tahojen välille.

Yrityksen kyky hankkia uutta rahoitusta tai ylipäättään kyky investoida uusiin hankkeisiin on luonnollisesti hyvin riippuvaista yrityksen taloudellisesta suoriutumisesta ja samalla kirjanpidollisista mittareista. Tästä johtuen ulkopuolinen tilintarkastaja varmentaessaan taloudellisen informaation oikeellisuuden laskee rahoittajan kustannuksia, jotka syntyisivät rahoittajan omasta taloudellisen informaation oikeellisuuden arvioinnista. Tämän lisäksi rahoittajan tulisi myös jättää varaa taloudellisen informaation mahdolliselle vääristelylle, mikä puolestaan nostaa myös rahoituskustannuksia. (Chow 1982, 275.) Chow (1982, 276) esittikin tutkimuksessaan hypoteesin, jonka mukaan, mitä suurempi määrä yrityksellä on lainaa, sitä suuremmalla todennäköisyydellä yritys vapaaehtoisesti valitsee toimituttaa tilintarkastuksen. Tämä hypoteesi myös osoittautui tutkimuksessa paikkansapitäväksi.

Lisäksi yrityksen koon on todettu vaikuttavan suoraan yrityksen todennäköisyyteen valita vapaaehtoisesti ulkopuolinen tilintarkastaja (Chow 1982, 276). Agenttiteoria soveltuukin erityisen hyvin perustelemaan suurempien yritysten tilintarkastusvelvollisuutta ja ylipäättään tilintarkastuksen tarpeellisuutta, sillä suuremmissa yrityksissä omistus ja johto ovat eriytyneet todennäköisemmin kuin pienemmissä yrityksissä. Tilintarkastus hallitsee myös yrityksessä johdon kontrollin häviämiskä, joka voi syntyä erityisesti suuremmissa ja monitasoisemmissa yrityksissä (Abdel-Khalik 1993, 31). Vaikka pienemmissä yrityksissä johto ja omistus ovat harvemmin eriytyneet, voidaan kuitenkin niidenkin tilintarkastuksen tarvetta selittää agenttiteorialla. Agenttisuhteita ja intressiristiriitoja voi siis muodostua myös esimerkiksi yrityksen ja rahoittajien välille, mikä on pienyrityksissä yksi merkittävimpiä tilintarkastuksen tarvetta selittäviä tekijöitä. (Niemi ym. 2012, 172–173.)

Tilintarkastus tarjoaa suuremmille yrityksille laajemmin muitakin hyötyjä kuin ainoastaan johdon valvonnasta syntyviä etuja, esimerkiksi tilintarkastuksen tarjoamasta ulkopuolisesta valvonnasta syntyvät hyödyt korreloivat positiivisesti yrityksen koon kanssa. Muun muassa tilintarkastuksen marginaalikustannus laskee yrityksen koon kasvaessa. Tilintarkastustoimeksiantoa aloitettaessa voi siitä koituva kustannus olla huomattavan suuri jopa pienellekin yritykselle, sillä pienenkin yrityksen kohdalla vaaditaan paljon resursseja tilintarkastajan tutustumiselle yrityksen toimintaan. (Chow 1982, 276.) Pienelle yritykselle tilintarkastuksesta koituva kustannus on kuitenkin suhteessa korkeampi kuin suurelle yritykselle muodostuva kustannus. Onkin osoitettu,

että vain ne yritykset valitsevat vapaaehtoisesti ulkopuolisen tilintarkastajan, jotka kokevat hyötyvänsä tilintarkastuksesta enemmän suhteessa sen kustannuksiin, eli silloin, kun tilintarkastuksen hyödyt ylittävät sen kustannukset (Chow 1982, 274). Tämän näkemyksen mukaan pienten yritysten ei siis olisi suotuisaa toimituttaa tilintarkastusta, elleivät he koe siitä hyötyvänsä esimerkiksi tilintarkastajan tarjoaman konsultoinnin muodossa.

2.3 Tilintarkastuksen rooli ja tavoitteet

Tilintarkastuksen lähtökohta ja samalla yksi tärkeimmistä tehtävistä on varmentaa yritysten taloudellisten tietojen luotettavuus ja näin ollen lisätä mahdollisten käyttäjien luottamusta tilinpäätökseen (ST-akatemia 2018, 332). Tilintarkastuksen juuret ovat 1800-luvulla, kun länsimaissa yhteiskunnat ja talous alkoivat kehittyä ja kasvaa nopeasti (Horsmanheimo & Steiner 2017, 23.) Tarve tilintarkastukselle heräsi erityisesti Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa 1800-luvulla yritysten koon ja määrän kasvaessa, kirjanpidon monimutkaistuessa sekä johtajien oikeudellisen vastuun kasvaessa (Watts & Zimmerman 1983, 630). Yritysten toiminnan monimutkaistuessa johtamiseen ja valvontaan syntyi työnjakoa, sillä yritysten omistajilla ei ollut enää mahdollisuutta valvoa ja tarkkailla johdon toimintaa, vaan tämä tuli delegoida siitä vastaavalle henkilölle. Omistajille muodostui siis entistä tärkeämmäksi varmistaa oma etunsa sen suhteen, että yrityksen johto antaa omistajille oikeat taloudelliset tiedot yrityksen toiminnasta. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 23.) Tilintarkastus osoittautui siis tehokkaaksi tavaksi valvoa johdon ja omistuksen välisiä sopimuksia (Watts & Zimmerman 1983, 628).

Tilintarkastuksen alkuperäinen tehtävä aina 1800-luvulta lähtien on siis ollut omistajien saaman tiedon luotettavuuden varmentaminen, eli agenttikustannusten hallitseminen. Tilintarkastuksen tehtävät ovat kuitenkin monimutkaistuneet vuosien kuluessa, sillä yhä useammat sidosryhmät tarvitsevat myös luotettavaa taloudellista informaatiota yrityksistä. Yleinen luottamus onkin yksi tärkeimmistä arvoista taloudessa, sillä eri osapuolten keskinäinen riippuvuus on lisääntynyt jatkuvasti, minkä vuoksi tilintarkastuksen rooli on myös muodostunut yhä tärkeämmäksi. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 23.)

Wallace (1980) esitti kolme erilaista hypoteesia liittyen erityisesti tilintarkastuksen kysyntään, mutta myös tilintarkastuksen tavoitteisiin ja rooliin. Nämä hypoteesit ovat: valvontahypoteesi, informaatiohypoteesi sekä vakuutushypoteesi. Valvontahypoteesi liittyy hyvin läheisesti agenttiteoriaan, mutta sitä voidaan kuitenkin soveltaa myös muihinkin suhteisiin kuin ainoastaan omistuksen ja johdon väliseen agenttisuhteeseen. Esimerkiksi työntekijän ja työnantajan suhde on tällainen, jossa toinen on siirtänyt päätöksentekovaltaa toiselle osapuolelle. Valvontahypoteesin lähtökohtana on, että agentti haluaa itse, että hänen toimintaansa valvotaan, sillä se on myös hänen omien etujensa mukaista. Tämän taustalla on oletus, jonka mukaan agentin palkka muodostuu vastaamaan kustannuksia agentin odotetuista toimista. Päämies voi suojautua agenttisuhteen riskeiltä muun muassa sopeuttamalla agentin palkkiota riskien suhteessa, minkä vuoksi valvontahypoteesin mukaan päämies on usein puolueeton sen suhteen, toimitutetaanko tilintarkastus. Näin ollen erityisesti agentti vaatii toiminnalleen ulkopuolista valvontaa välttääkseen palkkionsa laskemisen. (Wallace 1980, 12–14.) Valvontahypoteesiin perustuen tilintarkastuksen tavoitteena on siis madaltaa riskiä liittyen agentin suorittamiin toimiin päämiehen näkökulmasta, mutta myös suojella agentin omaa etua, muun muassa hänen palkkionsa muodostumisen kannalta.

Toinen Wallacen (1980) esittämä hypoteesi on informaationhypoteesi. Informaatiohypoteesi on osittain päällekkäinen valvontahypoteesin kanssa ja se korostaa erityisesti taloudellisen informaation tärkeyttä rahoitus- ja investointipäätöksissä. Informaatiohypoteesin mukaan tilintarkastuksen rooli on parantaa taloudellisen informaation laatua, mistä johtuen etenkin rahoittajat vaativat tilintarkastettuja tilinpäätöksiä. Taloudellisen informaation päähyödyiksi luetaankin riskin alentaminen sekä päätöksenteon ja sijoitustuottojen parantaminen. Tilintarkastuksen avulla näistä taloudellisen informaation tarjoamista hyödyistä saadaan entistäkin merkittävimpiä. (Wallace 1980, 16–20.)

Tilintarkastetulla taloudellisella informaatiolla voidaan alentaa yritykseen liittyvää riskiä erityisesti rahoituspäätöstilanteissa. Rahoittajat ovat yleisesti ottaen riskiä kaihtavia, joten he oletettavasti vaativat suurempaa tuottoa tai korottavat riskipremiotaan, mitä riskisemmästä sijoituskohteesta on kyse vähentääkseen kannettavakseen jäävää riskiä. Toimituttamalla tilintarkastus voidaan siis laskea rahoituskustannuksia, sillä se lisää rahoittajien keskuudessa luottamusta taloudelliseen informaatioon sekä näin ollen laskee

rahoittajien riskiä. Tilintarkastetulla taloudellisella informaatiolla voi olla hyötyä myös yritykselle itselleen, esimerkiksi sisäisessä päätöksenteossa. Tilintarkastuksen on todettu parantavan taloudellisen informaation hyödynnettävyyttä johdon päätöksenteossa, sillä se voi auttaa virheiden löytämisessä tai kannustaa työntekijöitä olemaan entistä huoleellisempia taloudellisen tiedon tuottamisessa. Tilintarkastetulla taloudellisella informaatiolla voidaan myös osin vahvistaa sijoittajien odotuksia sekä käsityksiä markkina-arvoista ja näin ollen mahdollisesti parantaa sijoitustuottoja. (Wallace 1980, 16–20.) Tilintarkastetulla taloudellisella informaatiolla on siis informaatiohypoteesin mukaan varsin monia merkittäviä hyötyjä niin yrityksen itsensä kannalta, kuin myös rahoittajien. Informaatiohypoteesi soveltuu myös erityisen hyvin perustelemaan pienempien yritysten tilintarkastuksen tarvetta valvontahypoteesin soveltuessa paremmin isompien yritysten kohdalla.

Informaatiohypoteesin mukaan tilintarkastuksen tarjoamat hyödyt, kuten taloudellisen informaation oikeellisuuden ja laadun takaaminen, perustuvat kuitenkin siihen, että tilintarkastaja on riippumaton tarkastuskohteestaan (Vuorinen 1995, 104). Tilintarkastus ei siis takaa informaation oikeellisuutta, jos tilintarkastaja ei ole riippumaton tarkastuskohteestaan, sillä riippumattomuus on ainoa keino varmistaa taloudellisen informaation oikeellisuus (Sarja 1999, 7).

Kolmas Wallacen (1980) esittämä hypoteesi on vakuutushypoteesi, jossa tilintarkastaja nähdään riskin jakajana sekä näin ollen olevan yhdessä vastuussa yrityksen kanssa tilinpäätöksen mahdollisista virheistä, jotka voivat aiheuttaa vahinkoa kolmannelle osapuolelle. Yrityksille on useammastakin syystä johtuen suotuisampaa valita riskinjakajaksi, eli vakuutuksen kantajaksi, tilintarkastaja vakuutusyhtiön sijaan. Ensinnäkin tilintarkastuksen toimittamatta jättäminen voi antaa viitteitä väärinkäytöksistä, sillä tilintarkastus nähdään hyvin vakiintuneena yhteiskunnan toimintona. Tilintarkastaja voi lisäksi tarjota tehokkaamman suojan kuin vakuutusyhtiö mahdollisissa oikeudenkäyntitilanteissa, sillä tilintarkastaja olisi yhdessä syytettynä yrityksen kanssa, eikä vain kolmas osapuoli, kuten vakuutusyhtiö. Tilintarkastajalle on myös erityisen tärkeää pitää yllä hyvää mainettaan, minkä vuoksi hänen intressit yrityksen omistuksen kanssa ovat usein yhteneväisemmät. Kun taas vakuutusyhtiö tekee päätöksensä perustuen kustannustehokkuuteen, välittämättä yrityksen maineesta. Tilintarkastajan myös oletetaan olevan vastuussa mahdollisesti sijoittajille koituvista

taloudellisista vahingoista, jotka johtuvat tilinpäätöksen virheellisyydestä. Tilintarkastaja nähdään siis riskin sosialisijana, koska pystyäkseen vastaamaan liiketoiminnan epäonnistumisista hänen tulee korottaa muiden asiakkaiden tilintarkastuspalkkioita. Tämä taas puolestaan johtaa yhteiskunnan kannalta korkeampiin hintoihin ja matalampiin tuottoihin. Kuitenkin ilman tilintarkastuksen riskin sosialisivaa vaikutusta jäisi sijoittajien riskit yhteiskunnan kannettavaksi. (Wallace 1980, 21–23.)

Vakuutushypoteesin näkökulmasta tilintarkastuspalkkiota voidaan pitää ikään kuin vakuutusmaksuna, eli korvauksena siitä, että tilintarkastaja osallistuu riikin jakamiseen. Näin ollen tilintarkastuspalkkio ei ole vain korvaus tilintarkastajan suorittamasta tarkastustyöstä (Vuorinen 1995, 107.) Vakuutushypoteesin mukaan tilintarkastajan merkittävin rooli on siis toimia riskinjakajana liittyen tilinpäätöksen mahdolliseen virheellisyyteen ja siitä kolmansille osapuolille mahdollisesti koituviin negatiivisiin seurauksiin.

Vaikka edellä on korostettu tilintarkastajan roolia lähinnä omistajien ja rahoittajien edun turvaajana, on tilintarkastuksen yhteiskunnallinen merkitys viime aikoina entisestään korostunut (KTM 2/2006). Tilintarkastajan roolin monipuolistuminen johtuu muun muassa tilintarkastuksen sisällössä ja tilintarkastusjärjestelmässä tapahtuneista muutoksista, sekä tilintarkastajaan kohdistuvista yhä suuremmista vaatimuksista (Ruohonen 2017, 28–29). Tilintarkastajaan kohdistuvia vaatimuksia tiukentavat muun muassa kansainväliset tilintarkastusalanstandardit ja Euroopan unionin tilintarkastussääntely. Tilintarkastaja nähdään siis nykyisin eräänlaisena yleisen edun vartijana. (Ruohonen 2017, 28–29;43.) Yhteiskunnan näkökulmasta tilintarkastus edistää niin yhteiskunnan avoimuutta kuin luotettavuutta sekä verotuksen oikeellisuutta. Tilintarkastuksen valvontaroolin ansiosta se kannustaa yrityksiä toimimaan lainmukaisesti, mikä edesauttaa etenkin harmaan talouden torjunnassa. (Suomen asianajajaliitto 2018.) Harmaa talous aiheuttaa tappioita yhteiskunnalle esimerkiksi verotulojen menetyksen kautta, mutta myös välillisiä menetyksiä rehelliselle yritystoiminnalle sen kilpailua vääristävän vaikutuksen kautta (Sisäministeriön julkaisuja 15/2006, 13).

Kuten edellä mainittu kansainväliset tilintarkastusstandardit, eli ISA-standardit, tiukentavat tilintarkastajiin kuin myös itse tilintarkastukseen kohdistuvia vaatimuksia.

ISA-standardit ovat hyvin keskeisessä asemassa hyvän tilintarkastustavan käsitteen ja sisällön määrittelyssä (ST-akatemia). Näin ollen ISA-standardeilla on myös varsin merkittävä rooli tilintarkastuksen tavoitteiden saavuttamisessa. Kansainvälisistä tilintarkastusstandardeista ISA 200 määrittelee tilintarkastajan yleiset tavoitteet ja tilintarkastuksen suorittamisesta ISA-standardien mukaisesti (ST-akatemia 2018, 333). Standardissa määritellyt tilintarkastajan yleiset tavoitteet ovat:

- 1) *Hankkia kohtuullinen varmuus siitä, onko tilinpäätöksessä kokonaisuutena väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvaa olennaista virheellisyyttä, jotta hänen on mahdollista antaa lausunto siitä, onko tilinpäätös kaikilta olennaisilta osiltaan laadittu sovellettavan tilinpäätösnormiston mukaisesti; ja*
- 2) *Antaa havaintojensa mukaisesti kertomus tilinpäätöksestä ja kommunikoida ISA-standardien edellyttämällä tavalla. (ST-akatemia 2018, 334.)*

Jos tilintarkastaja ei pysty saavuttamaan tilintarkastuksessa edellä mainittuja tavoitteita, eli hankkimaan kohtuullista varmuutta, on tilintarkastuskertomuksessa annettava varauman sisältävä lausunto. Ellei varauman sisältävä lausunto oletettavasti riitä tilinpäätöksen aiotuille käyttäjille raportoinniksi, tulee tilintarkastajan ISA-standardien mukaan jättää antamatta lausunto tai luovuttava toimeksiannosta, jos luopuminen on mahdollista. (ST-akatemia 2018, 334.)

Tilintarkastaja ei kuitenkaan pysty antamaan täydellistä varmuutta taloudellisten tietojen oikeellisuudesta johtuen tilintarkastajan työhön kohdistuvista käytännön rajoituksista. Jos tilintarkastusasiakas ei ymmärrä tilintarkastukseen kohdistuvia rajoitteita tai sen sisältöä, saattavat odotukset muodostua liiallisiksi, jolloin voi syntyä tilintarkastuksen odotuskuilu. Odotuskuilu voi syntyä, kun tilintarkastusasiakkaan odotukset tilintarkastusta kohtaan ovat suuremmat kuin normien mukaan tehty tilintarkastuksen sisältö. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 23.) Odotuskuilu viittaa siis ongelmaan, jossa yhteiskunnan vaatimukset tilintarkastusjärjestelmää kohtaan ovat muodostuneet erilaisiksi kuin, mitä voimassa olevat määräykset todellisuudessa edellyttävät (Satopää 2019, 50). Porterin (1993, 50) määritelmän mukaan tilintarkastuksen odotuskuilu voi muodostua kahdesta eri tekijästä: yhteiskunnan odotuksista tilintarkastusta kohtaan ja

tilintarkastajan suoriutumisesta. Tilintarkastajan suoriutumisen suhteen odotuskuilu voi muodostua, jos tilintarkastaja ei suorita tarkastusta lain sekä standardien vaatimusten mukaisesti ja näin ollen ei täytä tilintarkastukselle asetettuja realistisia odotuksia. Myös yhteiskunnan kohtuuttomat tai epärealistiset odotukset tilintarkastusta kohtaan voivat synnyttää odotuskuilua.

2.4 Pakollinen ja vapaaehtoinen tilintarkastus

Pakollisella tilintarkastuksella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa lakisääteistä tilintarkastusta, eli tilintarkastusvelvollisuuteen perustuvaa tilintarkastuksen toimituttamista. Vapaaehtoisella tilintarkastuksella puolestaan tarkoitetaan tilannetta, jossa yritys päättää toimituttaa tilintarkastuksen, vaikka sillä ei olisikaan lakiin perustuvaa tilintarkastusvelvollisuutta. Pakollista tilintarkastusta käsittelevässä alaluvussa ikään kuin peilataan pakollista tilintarkastusta vapaaehtoista tilintarkastusta vasten, ja puolestaan vapaaehtoista tilintarkastusta käsittelevässä alaluvussa peilataan vapaaehtoista tilintarkastusta kokonaan tilintarkastuksesta luopumista vasten.

2.4.1 Pakollinen tilintarkastus

Suomessa tilintarkastusvelvollisuudesta säädetään tilintarkastuslain toisen luvun toisessa pykälässä. Sen mukaan yhteisössä tai säätiössä on toimitettava tilintarkastus seuraavin ehdoin:

Jollei muussa laissa toisin säädetä, tilintarkastaja voidaan jättää valitsematta yhteisössä, jossa sekä päätyneellä että sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella on täyttynyt enintään yksi seuraavista edellytyksistä

- 1) *Taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa;*
- 2) *Liikevaihto tai sitä vastaava tuotto ylittää 200 000 euroa; tai*
- 3) *Palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä (TTL 2:2.)*

Tilintarkastusta sekä sen tarjoamia hyötyjä ja kustannuksia on tutkittu varsin paljon. Tästä huolimatta tutkimusta pakollisen tilintarkastuksen näkökulmasta on kuitenkin tehty suhteellisen vähän. Carey, Knechel & Tanewski (2013) tutkivat australialaisten yksityisten yhteisöjen ja voittoa tavoittelemattomien yhteisöjen näkökulmasta pakollisen tilintarkastuksen kustannuksia sekä sen tarjoamia hyötyjä. Carey ym. (2013, 49) korostivat pakollisen tilintarkastuksen hyötyinä olevan tilintarkastajan tarjoama asiantuntemus, muun muassa sisäisen kontrolliympäristön kehittämisessä, sekä mahdollisten työntekijöiden väärinkäytösten ilmiantaminen. Tilintarkastuksen kustannuksen todettiin kuitenkin olevan syy mahdollisen tilintarkastusvaatimuksen poistamiselle tai ylipäätään tilintarkastuskynnyksen kasvamiselle, vaikka pakollinen tilintarkastus tarjoaa myös merkittäviä hyötyjä (Carey ym. 2013, 47). Tilintarkastuksen kustannus yritykselle muodostuu kahdesta osasta. Ensinnäkin yrityksen sisäisistä kustannuksista, jotka muodostuvat tilintarkastukseen valmistautumisesta johtuvasta työstä sekä yhteydenpidosta tilintarkastajan kanssa. Toinen kustannuksia aiheuttava tekijä on luonnollisesti tilintarkastuksesta koituva tilintarkastuspalkkio. (Carey ym. 2013, 50.)

Suomessa tilintarkastuslaissa ei suoranaisesti säädetä tilintarkastajan oikeudesta palkkioon, eikä siitä, miten tilintarkastuspalkkion suuruus määräytyy. Tilintarkastajan tulee kuitenkin pystyä osoittamaan, että tilintarkastuksen palkkio on niin suuri, että sillä voidaan järjestää vaadittava aika ja pätevä henkilöstö toimeksiantoa varten sekä noudattaa tilintarkastajan saamia ohjeita ja laadunvalvontamenettelyjä. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 210–212.) Tilintarkastuspalkkioon vaikuttavat luonnollisesti myös tarkastettavan yrityksen kirjanpidon ja hallinnon hoitamisen taso, sillä näiden ollessa hyvin hoidettuna laskee tilintarkastuksesta koituva kustannus. Tilintarkastuksen suorittaminen on myös kustannustehokkaampaa, jos tilintarkastaja on suorittanut yrityksessä aiemminkin tilintarkastuksen. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020, 35.)

Pakollisesta tilintarkastuksesta koituvia kustannuksia kutsutaan hallinnollisiksi kustannuksiksi, joita on pidetty etenkin mikroyrityskokoluokkaan kuuluvilla yrityksillä hyvin raskaina. Tästä johtuen mikroyritysten tilintarkastusvelvollisuutta onkin lähdetty kyseenalaistamaan, sillä hallinnolliset kustannukset vaikuttavat ylittävän pakollisen tilintarkastuksen tarjoamat hyödyt mikroyritysten kohdalla. Mikroyritysten mahdollisuus myös yleisluonteiseen tarkastukseen keventäisi niihin kohdistuvaa hallinnollista taakkaa,

sillä mikroyritysten lakisääteiset vaatimukset vähentyisivät yleisluonteisen tarkastuksen ollessa kevyempi vaihtoehto kuin tilintarkastus. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.)

Lennox ja Pittman (2011) vertasivat tutkimuksessaan pakollista ja vapaaehtoista tilintarkastusta. Isossa-Britanniassa vuonna 2004 yksityisomisteiset yritykset vapautettiin pakollisesta tilintarkastuksesta, joten tämän lainsäädännöllisen muutoksen pohjalta Lennox ja Pittman (2011, 1656) tutkivat, pimittääkö pakollinen tilintarkastus yrityksistä sellaisia tietoja, jotka paljastuvat vasta tilintarkastuksen tullessa vapaaehtoiseksi. Esimerkiksi vapaaehtoisen tilintarkastuksen suorittaminen tai suorittamatta jättäminen viestittää yrityksen ulkopuolelle sen luonteesta. Yrityksen valitessa vapaaehtoisesti tilintarkastajan viittaa se yrityksen olevan matalariskinen, muun muassa rahoittajan näkökulmasta. Näin ollen näiden yritysten luottoluokitukset nousivat, mikä puolestaan viittaa vapaaehtoisen tilintarkastuksen positiivisiin vaikutuksiin.

Tutkimuksessa myös havaittiin yritysten, joilla on ollut pakollisen tilintarkastuksen aikana Big4- tilintarkastaja tai jotka ovat maksaneet suurempia tilintarkastuspalkkioita, valitsevan todennäköisemmin vapaaehtoisen tilintarkastuksen. Vastaavasti yritykset, jotka eivät käyttäneet Big4-tilintarkastajaa tai maksoivat pienempiä tilintarkastuspalkkioita tilintarkastusvelvollisuuden aikana eivät todennäköisemmin valinneet vapaaehtoisesti toimituttua tilintarkastusta. (Lennox & Pittman 2011, 1675.) Lennoxin ja Pittmanin (2011) tutkimus nosti siis esille tilintarkastusvelvollisuuteen perustuvan tilintarkastuksen rajoitteita tuoda ilmi yrityksistä sellaisia tietoja, jotka käyvät ilmi vasta tilintarkastuksen tullessa vapaaehtoiseksi.

Gandia ja Huguet (2018) puolestaan tutkivat pakollista ja vapaaehtoista tilintarkastusta vertaamalla eroja näiden välisissä tilintarkastuspalkkioissa. He osoittivat, että vapaaehtoisen tilintarkastuksen tilintarkastuspalkkio on suurempi kuin pakollisen tilintarkastuksen johtuen muun muassa siitä, että vapaaehtoisella tilintarkastuksella on todettu olevan positiivisempia vaikutuksia, kuten edellä mainittiin myös Lennoxin ja Pittmanin (2011) osoittaneen. Koska vapaaehtoisella tilintarkastuksella on yhtiöön positiivisia vaikutuksia, muodostuu myös tilintarkastuspalkkio suuremmaksi. Vapaaehtoisen tilintarkastuksen valitsevat yritykset mitä todennäköisemmin arvostavat erityisen paljon tilintarkastuksen hyvää laatua ja näin ollen valitsevat laadukkaan tilintarkastajan, mistä johtuen myös tilintarkastuspalkkio muodostuu suuremmaksi.

Puolestaan yritykset, jotka suorittavat pakollisen tilintarkastuksen valitsevat useimmiten tilintarkastajan, joka veloittaa alhaisempia tilintarkastusmaksuja, joten myös tilintarkastuspalkkio muodostuu pienemmäksi. Pakollinen tilintarkastus nähdään usein vain lakisääteisenä velvoitteena ja kalliina taakkana, minkä vuoksi tilintarkastuksen laatu ei juuri ole merkittävä tekijä. (Gadia & Huguet 2018, 337.) Tutkimuksessa myös havaittiin Big4- yhtiöiden tilintarkastuspalkkioiden olevan suurempia niin pakollisessa kuin vapaaehtoisessakin tilintarkastuksessa (Gadia & Huguet 2018, 356).

Edellä mainitun Gandian ja Huguetin (2018) tutkimuksen tulos vapaaehtoisen tilintarkastuksen korkeammasta hinnasta on varsin mielenkiintoinen ja todennäköisesti myös yhdistettävissä yleisluonteisen tarkastuksen hinnan muodostumiseen. Mahdollisen yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönoton myötä eräiden näkemysten mukaan tilintarkastuksen hinta voisi nousta nykyisestä tasostaan (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020). Tilintarkastuksen hinnan muodostumista kalliimmaksi voitaisiin siis todennäköisesti selittää ainakin osittain edellä mainitun tutkimuksen tuloksilla.

2.4.2 Vapaaehtoinen tilintarkastus

Niemi, Kinnunen, Ojala ja Troberg tutkivat (2012) pienten yritysten vapaaehtoisen tilintarkastuksen kysyntään vaikuttavia tekijöitä Suomessa. Toisin sanoen sitä, miksi pienet yritykset, joilla ei lähtökohtaisesti tilintarkastusvelvollisuutta ole, valitsevat toimituttaa tilintarkastuksen. Tilintarkastuksen kysyntään vaikuttavien tekijöiden lisäksi Niemi ym. (2012) totesivat tutkimuksensa lisäävän myös ylipäättään ymmärrystä tilintarkastuksen roolista pienissä yrityksissä. Aikaisemmin tilintarkastuksen kysyntään vaikuttavia tekijöitä on tutkittu lähinnä suuryrityskontekstissa, minkä vuoksi tutkimuksista saadut tulokset eivät täysin ole yleistettävissä pienten yritysten kohdalla. Tutkimuksessa tunnistettiin kolme merkittävää eroa pienten yritysten ja suurten listattujen yritysten välillä, jotka luonnollisesti vaikuttavat myös tilintarkastuksen kysyntään. Näitä eroavaisuuksia ovat omistuksen ja ohjauksen eriytyminen, sisäisen valvontaympäristön laatu sekä tarve ulkoistaa kriittiset kirjanpitoiminnot, sillä vaadittavaa osaamista tai muita resursseja niiden hallintaan ei löydy pienen yrityksen sisäältä. (Niemi ym. 2012, 172.)

Niemi ym. (2012, 170) tunnistivat seuraavat tekijät, jotka vaikuttavat pienten yritysten kohdalla tilintarkastuksen kysyntään, ja ovat siten myös osin päällekkäisiä edellä mainittujen pienten ja suurten yritysten eroavaisuuksien kanssa. Ensinnäkin kriittisten kirjanpitotoimintojen ulkoistaminen sekä kirjanpitäjän tarjoamat veroneuvontapalvelut vaikuttavat tilintarkastuksen kysyntään. Lisäksi yrityksen kohtaamat taloudelliset vaikeudet sekä tilintarkastajalta mahdollisesti saatu varauksellinen tilintarkastuskertomus voivat myös vaikuttaa tilintarkastuksen vapaaehtoiseen toimituttamiseen.

Pienten yritysten kohdalla yrityksen omistus ja johto eivät yleensä ole eriytyneitä, minkä vuoksi tilintarkastuksen kysyntää niiden kohdalla ei juuri voi selittää omistajien edun turvaamisen näkökulmasta, eli agenttiteorialla. Pienet yritykset kuitenkin hyvin usein joutuvat ulkoistamaan kirjanpitotoimintonsa ulkopuoliselle kirjanpitäjälle osaamisen ja resurssien puutteen vuoksi. Tällöin kirjanpitäjän ja yrityksen omistajayrittäjän välille muodostuu eräänlainen agenttisuhte, sillä kriittisten kirjanpitotoimintojen ulkoistaminen voi johtaa heidän välillään informaation epäsymmetriaan, ja näin ollen altistaa kirjanpitäjän opportunistiselle käyttäytymiselle. Ulkopuolinen kirjanpitäjä voi siis lisätä omistajayrittäjän kannustimia toimituttaa tilintarkastus vapaaehtoisesti. Puolestaan kirjanpitäjän tarjoamien veroneuvontapalvelun osoitettiin vaikuttavan negatiivisesti vapaaehtoisen tilintarkastuksen kysyntään, sillä kirjanpitäjällä todettiin olevan kilpailuetu veroneuvontapalvelujen tuottamisessa tilintarkastajaan verrattuna. Kilpailuetu muodostuu kustannustehokkuudesta, sillä kirjanpitäjä on usein paremmin selvillä yrityksen päivittäisestä toiminnasta kuin tilintarkastaja. (Niemi ym. 2012, 174–175.)

Tilintarkastajan menneisyydessä mahdollisesti antama varauksellinen tilintarkastuskertomus voi vaikuttaa negatiivisesti tilintarkastuksen vapaaehtoiseen kysyntään. Varauksellinen tilintarkastuskertomus on todennäköisesti johtunut jonkin asteisista konflikteista tilintarkastajan ja omistajayrittäjän välillä, joten hyvin todennäköinen omistajayrittäjän ratkaisu konfliktin ratkaisemiseksi on luopua tilintarkastuksesta silloin, kun sen toimituttaminen on vapaaehtoista. Yrityksen taloudelliset vaikeudet puolestaan taas vaikuttavat vapaaehtoisen tilintarkastuksen kysyntään positiivisesti. Omistajayrittäjät tarvitsevat usein apua ammattilaiselta, kuten tilintarkastajalta, saadakseen ratkaistua yrityksensä taloudelliset ongelmat, sillä usein hänen oma osaamisensa ei tähän riitä. Toiseksi yrityksen ulkopuoliset rahoittajat usein vaativat tilintarkastusta laskeakseen yritykseen kohdistuvaa rahoitusriskiään.

Tilintarkastus siis madaltaa rahoittajien vaatimaa riskipreemiota ja samalla yritykselle koituvia rahoituskustannuksia, joten on myös yrityksen ja omistajayrittäjän etujen mukaista toimituttaa vapaaehtoinen tilintarkastus. (Niemi ym. 2012, 175–177.)

Ojala, Collis, Kinnunen, Niemi ja Troberg (2016) puolestaan tutkivat tilintarkastuksen vapaaehtoista kysyntää suomalaisessa mikroyrityskontekstissa. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että mikroyritysten tilintarkastuksen vapaaehtoiseen kysyntään vaikuttavat seuraavat viisi eri tekijää: 1) johto haluaa turvata tavaran toimitusten jatkumisen, 2) yrityksellä ei ole taloudellisia vaikeuksia, 3) yritys on kasvussa, 4) yrityksellä on tarve lisätä veroraportoinnin luotettavuutta ja 5) yrityksen omistus on hajaantunut (Ojala ym. 2016, 267). Tutkimustuloksista numero kaksi, eli se, ettei yrityksellä ole taloudellisia vaikeuksia, vaikuttaa positiivisesti mikroyrityksissä tilintarkastuksen kysyntään on osin ristiriidassa Niemen ym. (2012, 176–177) tutkimustulosten kanssa, joiden mukaan pienten yritysten vapaaehtoisen tilintarkastuksen valintaan vaikuttavat positiivisesti yrityksen kohtaamat taloudelliset vaikeudet. Ojalan ym. (2016, 269) mukaan tilintarkastus ei itsessään pelasta taloudellisissa vaikeuksissa olevaa yritystä konkurssilta, mutta tilintarkastaja voi kuitenkin ohjeistaa yrittäjää suorittamaan toimia, jotka saattavat estää konkurssin. Lisäksi tilintarkastus ja tilintarkastajan tarjoama neuvonta lisäävät yritykselle koituvia kustannuksia, minkä vuoksi etenkin taloudellisissa vaikeuksissa oleva yritys todennäköisesti luopuu tilintarkastuksesta, sillä se ei kykene kustantamaan sitä, vaikka tarve tilintarkastajan neuvonnalle olisikin suuri.

Höglund, Ittonen ja Sundvik (2017, 3–4) tekivät selvityksen vapaaehtoisesta tilintarkastuksesta ja tilintarkastustoimeksiantojen määristä Suomessa vuosina 2012–2014. Selvityksen mukaan noin 25 % tilintarkastusvelvollisuuden rajat alittavista yhtiöistä valitsi vapaaehtoisesti tilintarkastajan vuonna 2014. Vuonna 2012 vapaaehtoisesti tilintarkastuksen valitsi 32,3 % ja vuonna 2013 27,9 % yrityksistä. Vapaaehtoisten tilintarkastusten kysyntä tilintarkastusvelvollisuuden rajat alittavissa yrityksissä on siis ollut tarkastelujaksolla laskeva. Selvityksen mukaan tilintarkastuksen vapaaehtoiseen kysyntään positiivisesti kuitenkin vaikuttavat muun muassa edellisenä vuonna valittu KHT-tilintarkastaja, yhtiön suurempi koko, ostovelkojen suhteellisesti suurempi osuus, pankkilaina, liikevaihdon suurempi kasvu, edellisen vuoden negatiivinen oma pääoma, hajaantunut omistus sekä aggressiivisempi verosuunnittelu. Nämä tulokset ovat varsin yhteneväisiä edellä mainitun Ojalan ym. (2016) tutkimuksen

tulosten kanssa. Ainoastaan taloudellisilla vaikeuksilla todettiin olevan eri suuntainen vaikutus tilintarkastuksen vapaaehtoiseen kysyntään. (Höglund ym. 2017, 7.)

Höglund ym. (2017, 5–6) tutkivat selvityksessään myös alueellista sekä toimialoittaista vaikutusta tilintarkastuksen vapaaehtoiseen kysyntään. Selvityksen mukaan Suomessa on merkittäviä alueellisia eroja vapaaehtoisen tilintarkastuksen kysynnässä. Kainuussa vapaaehtoisen tilintarkastuksen toimituttaminen osoittautui olevan kaikkein yleisintä, sillä yli 40% yhtiöistä valitsi tarkastelujaksolla tilintarkastuksen vapaaehtoisesti. Kun taas Etelä-Pohjanmaalla alle 20% yrityksistä valitsi tilintarkastajan. Selvityksessä havaittiin olevan merkittäviä eroja myös toimialojen välillä vapaaehtoisen tilintarkastuksen kysynnässä. Yhteiskunnan infrastruktuurin ja kotitalouksien ylläpitämiseen liittyvillä toimialoilla todettiin tilintarkastajan valitsemisen vapaaehtoisesti olevan yleisempää, kun puolestaan palvelutoimialoilla tilintarkastaja jätettiin valitsematta useimmiten.

Collis, Jarvis ja Skerratt (2004, 87) tutkivat pienten yritysten vapaaehtoisen tilintarkastuksen kysyntään vaikuttavia tekijöitä Isossa-Britanniassa sekä sitä, onko lainsäädännössä olevat kolme kokomittaria, eli liikevaihto, taseen loppusumma ja työntekijöiden määrä, sopivat ja tarkoituksenmukaiset mittarit tilintarkastusvelvollisuuden määräytymiselle. Tutkimuksen otoksena oli 385 pientä yritystä, joiden johtajia haastateltiin. Tutkimuksessa osoitettiin, että näistä yrityksistä 63 % valitsisi vapaaehtoisen tilintarkastuksen toimituttamisen (Collis ym. 2004, 96).

Vapaaehtoisen tilintarkastuksen kysyntään havaittiin vaikuttavan seuraavat viisi tekijää: 1) johdon käsitys tilintarkastuksen hyödyistä, 2) johtajan koulutustausta, 3) yrityksen koko, 4) agenttisuhteet omistajien välillä sekä 5) Agenttisuhteet yrityksen ja rahoittajien välillä. Edellä mainittujen lisäksi tutkimuksessa tilintarkastuksen vapaaehtoiseen kysyntään todettiin myös vaikuttavan yrityksen kasvuaikeet, jotka todennäköisesti lisäävät tilintarkastuksen kysyntää. Lisäksi tilintarkastuksen kustannuksen suhteessa yrityksen kokoon sekä kirjanpitäjän näkemyksen tilintarkastuksen arvosta yritykselle nähtiin myös vaikuttavan tilintarkastuksen kysyntään. (Collis ym. 2004, 96–97.) Tutkimuksen tulokset ovat osin yhteneväisiä edellä mainittujen Niemen ym. (2012) ja Ojalan ym. (2016) tutkimusten tulosten kanssa. Luonnollisesti eroavaisuutta tutkimustuloksiin aiheuttavat aineiston luonne, sillä Collisin ym. (2004) tutkimuksen kohteena olivat iso-britannialaiset yritykset.

Esplin, Jamal ja Sunder (2018, 319–321) tutkivat sitä, ketkä vaativat tilintarkastuksen toimituttamista silloin, kun se on vapaaehtoista sekä sitä, miten tilintarkastuksen laatua arvioidaan. Tutkimusaineistona käytettiin pieniä kanadalaisia yrityksiä. Tutkimuksessa osoitettiin, että aloite vapaaehtoisen tilintarkastuksen suorittamiselle voi tulla niin sisäiseltä kuin ulkoiselta sidosryhmältä. Ulkoisia sidosryhmiä ovat muun muassa pankit, asiakkaat sekä pääomasijoitusyhtiöt, kun taas sisäisiä sidosryhmiä ovat yrityksen johto, omistajat ja työntekijät. Tutkimuksessa myös todettiin tilintarkastuksen roolin pienessä yrityksessä eroavan sen vastaavasta roolista suuremmassa listatussa yhtiössä. Pienessä yrityksessä tilintarkastaja nähdään enemmänkin kirjanpidon ammattilaisena ja erilaisten liiketoiminnan neuvontapalvelujen tarjoajana kuin petosten ilmiantajana tai johdon valvojana. Puolestaan suurissa listatuissa yhtiöissä tilintarkastajan tehtävänä on suojella tilinpäätöksen käyttäjiä mahdollisilta johdon virheiltä, väärinkäytöksiltä tai petoksilta. Toisin sanoen pienissä yrityksissä havaittiin johdon arvostavan erityisesti tilintarkastajan ammattitaitoa, ja he pitivät tilintarkastajia ikään kuin osana yrityksen sisäistä kontrollijärjestelmää (Esplin ym. 2018, 348).

Vapaaehtoisen tilintarkastuksen kysyntään vaikuttavat varsin monet erilaiset tekijät, niin yrityksen sisäiset kuin ulkoiset. Näitä kysyntään vaikuttavia tekijöitä voidaan hyvin todennäköisesti yhdistää myös mahdolliseen yleisluonteisen tarkastuksen kysyntään, minkä vuoksi edellä mainitut tutkimustulokset ovat varsin merkittäviä yleisluonteisen tarkastuksen kysynnän laajuutta tutkittaessa.

2.5 Yleisluonteinen tarkastus ja ISRE 2400-standardi

Yleisluonteisen tarkastuksen tullessa mahdollisesti vaihtoehdoksi mikroyrityksille tulisi se perustumaan ISRE 2400-standardiin, joka on kansainvälinen yleisluonteista tarkastusta koskeva standardi (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020). Yleisluonteinen tarkastus ei siis ole Suomessa toistaiseksi lakiin tai asetukseen perustuva tilintarkastajan tehtävä, joten se perustuu ainoastaan tilintarkastajan ja hänen toimeksiantajansa väliseen sopimukseen. Yleisluonteinen tarkastus on kuitenkin varmennustoimeksianto, joka kohdistuu myös menneitä aikoja koskevaan taloudelliseen informaatioon, kuten tilintarkastuskin. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 446.)

Yleisluonteista tarkastusta käsittelevää tieteellistä tutkimusta on vielä hyvin vähän, kuten Ruhnke ja Schmitz (2019) myös totesivat tutkimuksessaan. Heidän tutkimuksensa käsitteli tilintarkastajien näkökulmasta muutamaa eri review-varmennustoimeksiantoa, joista yksi oli juuri ISRE-2400 standardin mukainen yleisluonteinen tarkastus. Tutkimuksessa review-toimeksiantojen todettiin olevan hyvin erilaisia tilintarkastukseen verrattuna sekä myös suhteellisen epämääräisiä muun muassa noudatettavien standardien suhteen, mikä tekee näiden toimeksiantojen suorittamisesta haastavampaa tilintarkastajille (Ruhnke & Schmitz 2019, 12). Huolimatta tieteellisen tutkimuksen vähyydestä on kuitenkin todettu review-toimeksiantojen sopivan pien- ja mikroyritysten tarpeisiin, sillä ne ovat kyseiseen kokoluokkaan kuuluville yrityksille kustannustehokkaampi tapa varmistaa tilinpäätösinformaation luotettavuus (Vanstraelen & Schelleman 2017, 579). Kuten edelläkin todettu, tilintarkastuksen tavoitteet sekä sidosryhmien informaatiotarpeet eroavat sen suhteen, onko tarkastettava yhtiö suuri listattu yhtiö vai pienempi yhtiö, joten on myös luonnollista, että näiden varmennustoimeksiannot olisivat erilaisia ja mahdollisesti myös eri tasoisia saavutettavan varmuuden suhteen.

Yleisluonteisessa tarkastuksessa suoritettavien tarkastustoimenpiteiden määrä ja laajuus ovat huomattavasti vähäisemmät kuin varisnaisessa tilintarkastuksessa. Lisäksi tarkastuksen kohteena on tavanomaisesti ainoastaan tilinpäätös, kun taas tilintarkastuksessa tarkastuksen kohteena ovat myös kirjanpito ja hallinto tilinpäätöksen lisäksi. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.) Tarkastustoimenpiteiden luonteen ja laajuuden vuoksi yleisluonteinen tarkastus tarjoaa aina rajoitetun varmuuden (Ruhnke & Schmitz 2019,2; Laine 2020). Tilintarkastus puolestaan tarjoaa aina kohtuullisen varmuuden. Yksi näiden varmennusmuotojen merkittävimmistä eroista onkin niiden tarjoamassa varmuustasossa.

Rajoitettu varmuus tarkoittaa sitä, että tilintarkastaja pienentää toimeksiantoriskin hyväksyttävälle tasolle toimeksiannon olosuhteisiin nähden. Tässä riski jää kuitenkin suuremmaksi kuin kohtuullisen varmuuden antavassa toimeksiannossa. Kohtuullisen varmuuden toimeksiannoissa riski siis pienennetään hyväksyttävän alhaiselle tasolle johtopäätöksien perustaksi. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 446.) Vaikka yleisluonteinen tarkastus tarjoaa rajoitetun varmuuden, on sen tarkoitus kuitenkin lisätä tilinpäätöksen käyttäjien luottamusta siihen, että tilinpäätös on laadittu sovellettavan

tilinpäätösnormiston mukaisesti (Laine 2020). Ruhnken ja Schmitzin (2019, 2) mukaan on myös empiiristä näyttöä sille, että yleisluonteinen tarkastus vähentää informaation epäsymmetriaan liittyvää riskiä. Lisäksi yleisluonteisen tarkastuksen suorittaa hyväksytty tilintarkastaja, jolla on asianmukainen pätevyys varmuuksista ja taloudellisesta raportoinnista sekä säädöksistä ja määräyksistä, mikä puolestaan edesauttaa sitä, että myös rajoitettu varmuus lisää luottamusta tilinpäätöstä kohtaan (Laine 2019, 13). Yleisluonteisessa tarkastuksessa tilintarkastajaa ohjaavat myös samat periaatteet kuin tilintarkastuksessa, kuten eettiset vaatimukset sekä riippumattomuussäännökset ja ammatillinen skeptisyys (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020).

Yleisluonteisessa tarkastuksessa suoritettavat tarkastustoimenpiteet ovat lähtökohtaisesti tiedusteluja ja analyttisiä toimenpiteitä, jotka kohdistetaan olennaisiin tilinpäätöksen eriin ja tietoihin. Toimenpiteet keskittyvät ensisijaisesti niihin alueisiin, joilla olennaisia virheellisyksiä todennäköisimmin esiintyy. Tiedusteluja yleisluonteisessa tarkastuksessa tilintarkastajan tulee kohdistaa muun muassa kirjanpidollisiin arvioihin, merkittäviin ja epätavallisiin tapahtumiin sekä tilinpäätöspäivän ja tilintarkastajan raportoinnin välisiin tapahtumiin. Analyttisillä toimenpiteillä puolestaan analysoidaan taloudellisten ja eitaloudellisten tietojen välisiä yhteyksiä. Esimerkiksi tehdään vertailua edelliseen vuoteen, tunnistetaan trendejä ja muutoksia muun muassa katteissa, saamisissa tai myynneissä sekä arvioidaan tilinpäätöksen lukujen ja tietojen keskinäistä loogisuutta. (Laine 2020.)

Kuten edellä mainittu, yleisluonteisessa tarkastuksessa vaatimuksia tarkastuksen sisällölle sekä pakollisia toimenpiteitä on huomattavasti vähemmän kuin kansainvälisissä ISA-standardien mukaisissa tilintarkastuksissa (Laine 2019, 15). Tarkastustoimenpiteitä tulee kuitenkin lisätä myös yleisluonteisessa tarkastuksessa, jos tarkastuksessa ilmenee seikkoja, jotka antavat syyn uskoa, että tilinpäätös saattaa olla olennaisilta osiltaan virheellinen (Laine 2020). Yleisluonteinen tarkastus voi siis tarvittaessa ikään kuin skaalautua ylöspäin, kunnes tilintarkastaja on saavuttanut riittävän varmuuden tehdäkseen johtopäätöksen. Tämä jättää enemmän tilaa tilintarkastajan ammatilliselle harkinnalle sekä kokemuksen soveltamiselle. Puolestaan ISA- standardien vaatimuksia voidaan soveltaa tarkoituksenmukaisessa laajuudessa pienempien toimeksiantojen tilintarkastuksissa. Tällöin standardien mukaisia vaatimuksia skaalataan ammatillisen

harkinnan mukaan kevyemmiksi, eli päinvastoin kuin yleisluonteisessa tarkastuksessa. (Laine 2019, 15.)

Yleisluonteisen tarkastuksen tavoitteena, ISRE 2400-standardin mukaisesti, on siis saavuttaa rajoitettu varmuus sen suhteen, onko tilinpäätöksessä kokonaisuutena tarkasteltuna olennaista virheellisyttä ja esittää johtopäätös siitä, onko tarkastajan tietoon tullut mitään, mikä antaisi syyn uskoa, ettei tilinpäätöstä ole kaikilta olennaisilta osiltaan laadittu sovellettavan tilinpäätösnormiston mukaisesti (ST-akatemia 2018, 1428). Koska yleisluonteinen tarkastus tarjoaa vain rajoitetun varmuuden, on sen tarjoama vakiomuotoinen johtopäätös myös negatiivissävytteinen (Ruhnke & Schmitz 2019, 2). Yleisluonteisen tarkastuksen tarjoaman raportin vakiomuotoinen johtopäätös on seuraava:

”Yleisluonteisen tarkastuksemme perusteella tietoomme ei ole tullut mitään, mikä antaisi syyn uskoa, ettei tilinpäätös anna Suomessa voimassa olevien tilinpäätöksen laatimista koskevien säännösten mukaisesti oikeaa ja riittävää kuvaa yhtiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta” (Laine 2020).

Yleisluonteisesta tarkastuksesta annettavassa raportissa tulee myös mainita, että tarkastus rajoittuu pääosin analyttisiin toimenpiteisiin ja tiedusteluihin. Lisäksi raportissa mainitaan, että yleisluonteisessa tarkastuksessa suoritettavat tarkastustoimenpiteet ovat merkittävästi suppeampia kuin ISA-standardien mukaisessa tilintarkastuksessa suoritettavat toimenpiteet. Tämän vuoksi tilintarkastaja ei esitä yleisluonteisessa tarkastuksessa tilinpäätöksestä tilintarkastuslausuntoa, kuten ISA-standardien mukaisessa tilintarkastuksessa, vaan johtopäätöksen. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 448.) ISA-standardien mukaisesta tilintarkastuksesta annettava vakiomuotoinen tilintarkastuslausunto on vastaavasti myös positiivissävytteinen yleisluonteisen tarkastuksen johtopäätöksen ollessa muodoltaan kielteinen (Laine 2020).

Alla olevaan taulukkoon on koottu yhteen edellä mainittuja yleisluonteisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen eroja. Taulukko on koottu Accrun ja Suomen Tilintarkastajat ry:n Riitta Laineen (2020) tuottamien taulukoiden pohjalta.

Taulukko 1: Yleisluonteisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen keskeisimmät eroavaisuudet (Accru 2017; Laine 2020).

	Yleisluonteinen tarkastus	Tilintarkastus
Varmuustaso	Rajoitettu varmuus	Kohtuullinen varmuus
Toimenpiteet	Analyttisiä toimenpiteitä ja tiedusteluja/ vähemmän yksityiskohtaisia	Yksityiskohtaista tarkastusta, tilikohtaista tarkastusta
Johtopäätös	"Yleisluonteisen tarkastuksemme perusteella tietoomme ei ole tullut mitään, mikä antaisi meille syyn uskoa, ettei tilinpäätös anna oikeaa ja riittävää kuvaa"	"Tilinpäätös antaa oikean ja riittävän kuvan"
Raportointi	Johtopäätös	Tilintarkastuslausunto
Edut	Edullisempi, kevyempi varmennusmuoto	Korkea varmuustaso, yksityiskohtainen tarkastus
Haitat	Alhaisempi varmuustaso, haastavampaa havaita virheitä, vähemmän yksityiskohtaista tarkastusta	Kallis, vie paljon aikaa

Yleisluonteista tarkastusta on pidetty riittävänä varmennusmuotona muun muassa silloin, kun yrityksen omistus ja johto ovat samoissa käsissä, toiminta on vakaata, eikä siihen tai taloushallintoon liity monimutkaisia kysymyksiä sekä ulkopuolisen rahoitustarpeen ollessa vähäistä. Puolestaan tilintarkastus on sopivampi vaihtoehto tilanteissa, joissa yrityksestä on tunnistettavissa muun muassa seuraavia ominaisuuksia: laaja omistuspohja sekä oimituksen eriytyneisyys johdosta, huomattavat pankkilainat tai muu toiminnan ulkopuolinen rahoitus, mahdollinen tuleva rahoitustarve, toiminnan jatkuvuuteen liittyviä haasteita, monimutkainen toiminta tai taloushallinto sekä laajentamis- tai myyntisuunnitelmat. Otettaessa mahdollisesti käyttöön yleisluonteinen tarkastus työ- ja elinkeinoministeriö on esittänyt sen tulevan mahdolliseksi yhtiömuotoisille yrityksille ja osuuskunnille, jotka täyttävät kirjanpitolain mikroyritysmääritelmän. Soveltamisalan ulkopuolelle jäisivät siten asunto-osakeyhtiöt, yhdistykset, säätiöt ja muut oikeushenkilöt. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.)

Työ- ja elinkeinoministeriö on myös esittänyt yleisluonteiseen tarkastukseen kansallisen vaatimuksen määrättyjen veroerien vastaavuuden tarkastamisesta lisäyksenä ISRE 2400-

standardin vaatimuksiin. Määrättyjen veroerien tarkastuksella vähennettäisiin harmaaseen talouteen liittyvää riskiä, joka eräiden näkemysten mukaan olisi mahdollisesti muutoksen myötä vaarassa kasvaa. Käytännössä tämä tarkoittaisi, että yleisluonteisessa tarkastuksessa tulisi varmistua siitä, että tarkastettavan yhtiön Verohallinnolle antamat ilmoitukset täsmäävät kirjanpidon tai sen raporttien kanssa. Mahdolliset ilmoituslaiminlyönnit Verohallinnolle ja verovelkojen kasvu voivat olla merkki harmaasta taloudesta. Tämän vuoksi yleisluonteista tarkastusta ei voisi työ- ja elinkeinoministeriön esityksen mukaan valita tarkastusmuodoksi, jos yrityksellä on tilikauden aikana ollut verovelkarekisterissä verovelkaa tai sinne merkittyjä ilmoituslaiminlyönnejä. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.)

3 TILINTARKASTUSLAINSAÄDÄNTÖ

Tässä kolmannessa luvussa tarkastellaan syvemmin suomalaista tilintarkastussäätelyä. Tämän lisäksi tullaan perehtymään myös Euroopan unionin ja muiden Pohjoismaiden tilintarkastussäätelyyn, jotta vastaavaa suomalaista säätelyä ja sen viime aikaisia muutospaineita voidaan ymmärtää entistä perusteellisemmin. Tämän luvun avulla pyritään myös perustelemaan aiheen tutkimisen tärkeyttä yhä syvällisemmin.

3.1 Suomalaisen tilintarkastussäätelyn historia ja nykytila

Suomalainen tilinpäätös ei vielä 1980-luvun alkupuolella juuri kertonut yrityksen taloudellisesta tilanteesta, vaan palveli lähinnä verottajan tarpeita. Talouden vapautuessa lainsäädännön muutosten myötä siirryttiin osakkeenomistajien tarpeita paremmin palveleviin tilinpäätöksiin. Tuolloin monia kuitenkin huolestutti, että kilpailijat saavat tietää liikaa yrityksen taloudellisesta tilanteesta avoimempien tilinpäätösten myötä. (Apajalahti 2017, 14.) Yritystoiminnan kansainvälistyessä ja Euroopan unionin asettamien vaatimusten myötä 1990-luvulla suomalainen kansallinen kirjanpitolainsäädäntö koki suuria muutoksia. Yksi merkittävimmistä muutoksista oli ”oikea ja riittävä kuva”- käsitteen sisällyttäminen suomalaiseen kirjanpitolakiin ja se, ettei jakokelpoisen voiton laskeminen enää ollutkaan tilinpäätöksen pääasiallinen tarkoitus. Muutosten myötä pyrittiin poistamaan kirjanpidon ja verotuksen vahvaa sidonnaisuutta. (Kosonen 2005, 55–63.) Kuitenkin muutoksista huolimatta ovat Suomessa edelleen kirjanpito ja verotus hyvin sidoksissa toisiinsa (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020).

Myös tilintarkastusjärjestelmälle muutostarpeita aiheuttivat suomalaisen yritystoiminnan kansainvälistyminen ja suuntautuminen kohti yhdentyvää Eurooppaa. Muun muassa tilinpäätös- ja tilintarkastajadirektiivit tulivat soveltaa Suomen lainsäädäntöön, sillä Suomi ja muut ETA-maat olivat solmineet EY:n kanssa ETA-sopimuksen. (Kosonen 2005, 56.) Näin ollen ensimmäinen varsinainen tilintarkastuslaki Suomessa annettiin vuonna 1994, juuri ennen Suomen liittymistä Euroopan Unioniin.

Suomen ensimmäinen tilintarkastuslaki astui siis voimaan 1.1.1995 (Kosonen 2005, 75). Ennen varsinaisen tilintarkastuslain voimaantuloa tilintarkastusta koskeva sääntely oli hajautettu eri yhteisölakeihin. Kokoamalla yksi tilintarkastusta säätelevä yleislaki pyrittiin muun muassa yhdenmukaistamaan sääntelyä ja vahvistamaan sidosryhmien luottamusta tilintarkastukseen. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.) Suomalainen tilintarkastuslaki on luonteeltaan yleislaki, joka säätelee lakisääteisen tilintarkastuksen suorittamista, mutta myös tilintarkastajan muita toimeksiantoja, kuten yleisluonteisen tarkastuksen suorittamista. Tilintarkastustoimintaa säätelee runsaasti myös lakia alemmpitasoisempi normisto, kuten tilintarkastajien valvontaelimien tai viranomaisten päätökset ja kannanotot. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 180.)

Vuonna 2007 suomalainen tilintarkastussääntely koki taas suuria muutoksia, kun toinen uusi tilintarkastuslaki astui voimaan. Muutospaineet johtuivat tuolloin muun muassa tarpeesta harmonisoida tilintarkastussääntelyä Euroopan unionin sisällä ja maailmalla tapahtuneista tilintarkastusskandaaleista, joiden myötä täytyi tiukentaa sääntelyympäristöä myös Suomessa. (Apajalahti 2017, 14.) Vuoden 2007 uuden tilintarkastuslain mukanaan tuomat keskeisimmät muutokset liittyivät maallikkotilintarkastuksesta luopumiseen ja aivan pienempien yritysten lakisääteisestä tilintarkastusvelvollisuudesta vapauttamiseen. Nykyiset tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvot ovat siis peräisin vuoden 2007 uudesta tilintarkastuslaista. (HE tilintarkastus 2 luvun 2§:n muuttamisesta.)

Vuonna 2007 Suomessa voimaan astuneeseen uuteen tilintarkastuslakiin vaikutti Euroopan unionin vuonna 2006 antama uusi tilintarkastusdirektiivi (2006/43/EY), jolla pyrittiin yhdistämään jäsenvaltioiden tilintarkastussääntelyä. Kuten edellä mainittiin, suurimmat muutokset suomalaisessa tilintarkastuslaissa koskivat tuolloin maallikkotilintarkastuksesta luopumista sekä pienimpien yhteisöjen tilintarkastusvelvollisuudesta vapauttamista. Ennen vuoden 2007 muutoksia pienillä yrityksillä oli siis Suomessa mahdollisuus valita maallikkotilintarkastaja. Tuolloin vain huomattavasti nykyisiä voimassa olevia tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvoja suuremmat yritykset olivat velvollisia valitsemaan auktorisoidun tilintarkastajan. Maallikkotilintarkastajalla tarkoitetaan siis tilintarkastajaa, joka ei ole laissa hyväksytty tilintarkastaja, eli toisin sanoen tällä ei ole HT- tai KHT-tilintarkastajan auktorisointia. Siten maallikkotilintarkastusta ei voitu pitää kovin laadukkaana varmennusmuotona, eikä

sen nähty parantavan merkittävästi tilinpäätöksen luotettavuutta, joten oli varsin luonnollista, että se päädyttiin poistamaan tilintarkastuslaista. (HE 194/2006.)

Ennen maallikkotilintarkastuksesta luopumista Suomessa kaikki kirjanpitovelvolliset yritykset koosta huolimatta olivat tilintarkastusvelvollisia (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020). Kun aivan pienimmät yhteisöt vapautettiin tilintarkastusvelvollisuudesta maallikkotilintarkastuksesta luopumisen yhteydessä, päädyttiin tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvot asettamaan hyvin alhaisiksi siihen nähden, mitä Euroopan unionin sääntely olisi edellyttänyt. (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 1/2018.) Tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvojen asettamiseen vaikuttivat tuolloin erityisesti varovaisuussyt, sillä tilintarkastusvelvollisuuden poistaminen osalta yrityksistä oli jo itsessään suuri muutos Suomessa (HE 194/2006). Eräiden näkemysten mukaan maallikkotilintarkastuksesta luopuminen ja osittain sen johdosta tilintarkastusvelvollisuuden rajojen asettaminen hyvin mataliksi lähinnä kuitenkin vain kiristivät tilintarkastusvaatimuksia suurelle osalle yrityksistä, vaikka muutosten ajateltiin ensisijaisesti löyhentävän järjestelmää (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 1/2018).

Vuoden 2007 muutosten kiristävä vaikutus tilintarkastuslainsäädäntöön on todennäköisesti osaltaan vaikuttanut työ- ja elinkeinoministeriön vuoden 2018 lakihankkeeseen tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvojen korottamisesta mikroyritystasolle ja edelleen lakihankkeeseen mikroyritysten yleisluonteisesta tarkastuksesta. Vuonna 2007 tapahtuneet muutokset siis ikään kuin jättivät aukon tilintarkastussääntelyn mahdollisille tuleville muutoksille, etenkin tilintarkastusvelvollisuuden rajojen näkökulmasta.

Suomessa nykyisin voimassa olevissa tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvoissa ei juuri ole huomioitu muun muassa Euroopan unionin tuoreimpia linjauksia tilintarkastusvelvollisuuden suhteen, kuten vuonna 2013 annettua tilinpäätösdirektiiviä. Tilinpäätösdirektiivin ensisijainen tarkoitus on keventää pienille yrityksille tilinpäätössääntelystä aiheutuvaa hallinnollista taakkaa noudattaen niin sanottua ”pienet ensin”-periaatetta, jossa huomio kiinnittyy erityisesti pk-yrityksiin. (HE 89/2015.) Suomessa kyseinen direktiivi laitettiin täytäntöön siten, että mikro- ja pienyrityksille annettiin helpotuksia tilinpäätöksen laadintaan ja vapautettiin ne toimintakertomuksen laadinnasta (Työ- ja elinkeinoministeriö 1/2018). Tilinpäätösdirektiivin pohjalta

päivitettiin siis Suomessa ainoastaan kirjanpitolakia, minkä johdosta onkin hiukan kyseenalaistettu, miksi myös tilintarkastuslakia ei päivitettäisi näiden helpotusten mukaisesti.

Parhailtaan Suomessa voimassa oleva tilintarkastuslaki on järjestykseltään kolmas ja se astui voimaan vuonna 2016. Vuoden 2016 uudessa tilintarkastuslaissa pantiin täytäntöön Euroopan unionin antama muutosdirektiivi (2014/56/EU). Uuden tilintarkastuslain tavoitteena oli parantaa tilintarkastajan riippumattomuutta ja valvontaa, joilla tavoiteltiin entisestään tilintarkastuksen laadun edistämistä. Siten Suomen tilintarkastuslain muutokset koskivat tuolloin tilintarkastajatutkintojen sekä valvonta- ja muutoksenhakujärjestelmien uudistamista ja yhdenmukaistamista. Esimerkiksi kaikkien tilintarkastajien valvonta siirtyi Patentti- ja rekisterihallituksen tilintarkastusvalvontaan. Ennen muutosta yksityisen ja julkisen sektorin tilintarkastajilla olivat erilliset valvontaelimet. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.)

Tilintarkastussääntelyssä vuosien 2007–2016 aikana tapahtuneiden muutosten myötä tilintarkastus on ammattimaistunut ja samalla tilintarkastajiin kohdistettu vaatimustaso on kasvanut. Etenkin maallikkotilintarkastuksesta luopumisen voidaan olettaa nostaneen eri tahojen tilintarkastusta kohtaan asettamia odotuksia, sillä kokonaisuutena tarkastellen tilintarkastajien taso nousi, kun tilintarkastajana ei enää voi toimia kuin tilintarkastustutkinnon suorittanut ammattilainen. (Ruohonen 2017, 28–29.) Toisaalta maallikkotilintarkastuksesta luopumisen yhteydessä vastapainoksi aivan pienimmät yritykset vapautettiin tilintarkastusvelvollisuudesta, mikä puolestaan saattoi vaikuttaa yleisesti taloudellisen informaation laatuun heikentävästi.

Viime vuosina tarkastelun kohteena Suomen tilintarkastussääntelyyn liittyen ovat olleet muun muassa hallinnon tarkastuksen asema, tilintarkastusvelvollisuuden rajat sekä toimintakertomuksen tarkastamisesta luopumisen vaikutukset. Esimerkiksi hallinnon tarkastus on keskeinen osa suomalaista tilintarkastusta, vaikka se ei ole Euroopan unionissa tilintarkastuksen kohteen kuin ainoastaan Ruotsissa Suomen lisäksi. Suomeen on siis muotoutunut jonkin verran kansainvälisestä valtavirrasta poikkeava lakisääteinen tilintarkastus, osittain esimerkiksi juuri hallinnon tarkastuksen myötä. Toisaalta suomalaista tilintarkastusjärjestelmää olisi tärkeää yhtenäistää kansainvälisten

vaatimusten mukaisesti ja pyrkiä näin vähentämään kansallista lisäsääntelyä. (Ruohonen 2017, 40–44.)

Toinen huomattava ero liittyy suomalaiseseen ja kansainväliseen tilintarkastussääntelyyn liittyy tilintarkastuksen kohteisiin. Suomessa tilintarkastus koskee laajaa joukkoa yhteisöjä ja säätiöitä, kun taas puolestaan kansainvälisesti ollaan kiinnostuneita erityisesti merkittävien tilintarkastuskohteiden tarkastuksista. Näin ollen tilintarkastusalan kansainvälinen sääntelykehys painottaa merkittävien yhteisöjen tilintarkastusta, mikä sopii varsin huonosti yhteen laaja-alaiseen lakisääteiseen tilintarkastukseen. (Ruohonen 2017, 40–44.) Suomalaisessa tilintarkastuskontekstissa, erityisesti mikro- ja pienyritysten kohdalla, ongelmia aiheuttavatkin kansainvälisten tilintarkastusstandardien raskaus, sillä ne ovat suunniteltu lähinnä edellä mainittujen merkittävien yhteisöjen tilintarkastuksiin. Kuitenkin Suomessa kansainvälisiä ISA-standardeja voidaan pienempien yhteisöjen tarkastuksissa noudattaa hyvän tilintarkastustavan mukaan tarkoituksenmukaisessa laajuudessa, mikä taas toisaalta jättää paljon tulkinnanvaraa niin tilintarkastajalle kuin tilinpäätöksen käyttäjillekin. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.)

Suomalaisen tilintarkastussääntelyn voidaan todeta olleen viimeisen 15 vuoden aikana jatkuvien muutosten kohteena, eikä tilintarkastussääntelyn nykytilakaan näytä kovin stabiililta. Ruohonen (2017, 44) myös totesi artikkelissaan, että jatkuvat tilintarkastustoimintaa koskevat säännönmuutokset vaikuttavat tulleen jopa eräänlaiseksi trendiksi nyky-yhtesikunnassa, niin Suomessa kuin Euroopan unioinkin tasolla. Voidaankin siis olettaa, että tilintarkastussääntelyn nykytila tulee hyvin todennäköisesti kokemaan muutoksia myös seuraavien vuosien aikana.

3.2 Euroopan unionin tilintarkastussääntely

Euroopan unionin tilintarkastussääntely tapahtuu ensisijaisesti Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivien ja EU:n asetusten välityksellä (Horsmanheimo ym. 2017, 128). Näin ollen tilintarkastusalan sääntelyyn ovat vaikuttaneet erityisesti tilintarkastusdirektiivi (2006/43/EU) ja sen muutosdirektiivi (2014/56/EU), tilintarkastusasetus (537/2014) ja tilinpäätösdirektiivi (2013/34/EU) (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020). Euroopan unionin sekä Yhdysvaltojen tilintarkastussääntelyn

muutoksia ja uudistamista ovat vauhdittaneet etenkin 2000-luvun alussa tapahtuneet tilinpäätöskandaalit sekä vuonna 2008 alkanut finanssikriisi (Horsmanheimo ym. 2017, 128). Euroopan unionin viimeaikainen tilintarkastussäätelyn kehitys on kuitenkin perustunut tavoitteeseen keventää pienempien yritysten velvoitteita taloudellisen raportoinnin saralla ja puolestaan parantaa isompien yhteisöjen, erityisesti PIE-yhteisöjen, taloudellisen raportoinnin laatua. PIE-yhteisöillä tarkoitetaan siis yleisen edun kannalta merkittäviä yhteisöjä, kuten listayhtiöitä, luottolaitoksia tai vakuutusyhtiöitä. Euroopan unionin antama tilintarkastusasetus koskee erityisesti PIE-yhteisöjen tilintarkastuksia. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.)

Tilinpäätösdirektiivi (2013/24/EU) perustuu ”pienet ensin”-periaatteeseen sisältäen helpotuksia tilinpäätösten laadintaan pien- ja mikroyrityksille. Tilinpäätösdirektiivi muun muassa edellyttää, että vain pieniä yrityksiä isompien yritysten sekä PIE-yhteisöjen tilinpäätökset on tilintarkastettava. Pienten yritysten tilinpäätöksiin ei tulisi siis kohdistaa tilintarkastusvelvollisuutta, sillä tilintarkastus voi olla huomattava hallinnollinen rasite tähän kokoluokkaan kuuluville yrityksille, minkä lisäksi usein omistus ja johto ovat samoissa käsissä kyseisissä yrityksissä, jolloin tilinpäätöksen ulkopuoliselle varmennukselle ei ole EU:n näkökulmasta kovin suurta tarvetta. Jäsenvaltiot voivat kuitenkin määrätä pienet yritykset tilintarkastusvelvollisiksi, eli hyödyntää jäsenvaltio-optiota, kuten Suomessa on tehty. Tilinpäätösdirektiivin mukaan yritys luokitellaan pieneksi yritykseksi, jos sen osalta ylittyy enintään yksi seuraavista ehdoista: 1) tase 4 000 000 euroa, 2) liikevaihto 8 000 000 euroa ja 3) työntekijät 50. Taseen ja liikevaihdon rajat on mahdollista asettaa jäsenvaltion halutessa edellä mainittuakin korkeammalle siten, että ne ovat enintään 6 000 000 euroa taseen osalta ja 12 000 000 euroa liikevaihdolta. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.)

Moni Euroopan unionin jäsenmaa on vapauttanut pienet yritykset lakisääteisen tilintarkastuksen piiristä, eli noudattanut edellä avattua tilinpäätösdirektiivin lähtökohtaa. Useimmissa jäsenmaissa tilintarkastusvelvollisuuden määrittävät liikevaihto- ja taserajat ovat miljoonissa sekä työntekijöiden raja-arvo on 50. Lisäksi muutamassa maassa on käytössä eri tyyppisiä rajoja, kuten yksi raja kevyemmälle review-tarkastukselle ja toinen tilintarkastukselle. Euroopan unionin jäsenmaista ainoastaan Kyproksella kaikki yhtiöt ovat tilintarkastusvelvollisia, ja pelkästään Maltalla tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvot ovat matalammat kuin Suomessa. Alankomaissa, Irlannissa ja Saksassa on

puolestaan hyödynnetty täysimääräisesti direktiivissä asetetut rajat lakisääteiselle tilintarkastukselle.

Monissa Euroopan unionin jäsenvaltioissa yleisen edun valvonta ja taloushallinnon luotettavuus eivät nojaa yhtä vahvasti tilintarkastukseen kuin Suomessa, mikä selittää osaltaan tilintarkastusvelvollisuuden korkeampia rajoja näissä jäsenvaltioissa. Esimerkiksi Norjassa kirjanpitäjänä tai kirjanpitoyhteisönä toimiminen on luvanvaraista ja valvottua toimintaa. Lisäksi erilaiset tilinpäätösten rekisteröintikäytännöt voivat ehkäistä merkittävästi virheellisten tilinpäätösten rekisteröimisen. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.)

Tilintarkastuksen kannalta tilintarkastusdirektiivi on tärkein Euroopan unionin säädös (Horsmanheimo & Steiner 2017, 130). Se on minimidirektiivi, eli jäsenvaltioilla on mahdollisuus halutessaan antaa kansallisesti direktiiviä tiukempia säännöksiä, ellei sitä nimenomaisesti ole kielletty (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020). Tilintarkastusdirektiivi käsittelee muun muassa tilintarkastajaa ja tilintarkastusta koskevia vaatimuksia, kuten tilintarkastajan hyväksymisvaatimuksia, riippumattomuutta, jatkuvaa koulutusta, tilintarkastuksessa sovellettavia standardeja ja ammattieettisiä periaatteita. Tilintarkastusdirektiivin säännökset ovat velvoittavia pienten yritysten rajat ylittävissä osakeyhtiöissä. Tätä pienempien yritysten kohdalla EU:n jäsenvaltiot voivat itse päättää tilintarkastusdirektiivin soveltamisesta. Näin ollen mikroyritysten tilintarkastuksissa tilintarkastusdirektiiviä ei lähtökohtaisesti tarvitsisi seurata, minkä vuoksi onkin luonnollista, että yleisluonteista tarkastusta on suunniteltu mikroyrityskokoluokkaan kuuluville yrityksille. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 130–131.)

Vaikka tilintarkastusdirektiivissä säädetään sovellettavista kansainvälisistä tilintarkastusstandardeista, ei kuitenkaan yhtäkään standardia ole hyväksytty sitovaksi Euroopan unionissa. Tästä huolimatta muodostavat ISA-standardit yleisesti tilintarkastuksen sisältöä määrittävän lähteen EU:n jäsenmaissa. Nykyisin voimassaolevan tilintarkastusdirektiivin muutosdirektiivin (2014/56/EU) myötä mahdollistettiin kuitenkin se, että jäsenvaltion vaatiessa pieniltä yrityksiltä lakisääteisistä tilintarkastusta, se voi säätää, että kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja sovelletaan suhteutettuna kyseisten yritysten toiminnan laajuuteen ja monimutkaisuuteen nähden. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.)

Euroopan unionissa, kuin myös kansainvälisestikin, on siis tiedostettu, että kansainvälisten tilintarkastusstandardien soveltaminen pienyritysten tilintarkastuksiin on haasteellista niiden yksityiskohtaisuuden ja kattavuuden takia. Ratkaisuja ongelmaan on kuitenkin yritetty löytää. Esimerkiksi Pohjoismaiden Tilintarkastajaliitto aloitti vuonna 2014 uuden pienten yhteisöjen tilintarkastuksia koskevan tilintarkastusstandardin valmistelun. Luonnosteltu standardi oli nimeltään SASE-standardi. Hanke ei kuitenkaan edennyt IAASB:n, eli kansainvälisen tilintarkastus- ja varmennusstandardilautakunnan, kannanoton jälkeen eteenpäin, sillä SASE-standardin mukaisten tilintarkastusten ei nähty vastaavan riittävästi laatuvaatimuksiin. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.) Parhailtaan on kuitenkin käynnissä kansainvälinen hanke LCE- standardista, Audits of Less Complex Entities, joka tarjoaisi viitekehyksen juuri yksinkertaisempien yhteisöjen tilintarkastuksiin. LCE-standardi sisältäisi siis vähemmän yksityiskohtaisia vaatimuksia tilintarkastuksen sisällölle verrattuna ISA-standardien mukaisiin tarkastuksiin, mutta se tarjoaisi kuitenkin korkean varmuustason tilinpäätöksen oikeellisuudesta, eli kohtuullisen varmuuden. Tarve löytää kansainvälisesti yhteneväinen ratkaisu ISA-standardien soveltamishaasteisiin pienissä tilintarkastuskohteissa on suuri, sillä IAASB pitää negatiivisena ilmiönä sitä, että eri maat vastaavat standardien haasteisiin laatimalla kansallisia suhteellisen soveltamisen ohjeistuksia tai nostavat tilintarkastusrajojaan. Kansalliset ratkaisut vähentävät siis tilintarkastuksen kansainvälistä vertailukelpoisuutta ja voivat heikentää yhteisten standardien merkitystä. (Laine 2021, 25–27.)

Euroopan unionin keskeisimmät tilintarkastussäätelyn välineet ovat siis tilinpäätösdirektiivi sekä tilintarkastusdirektiivi, joiden lisäksi tilintarkastusasetus on keskeinen PIE-yhteisöjen tarkastuksissa. Euroopan unionin tilintarkastussäätelyssä voidaan nähdä korostuvan suurten, merkityksellisten yhteisöjen tilintarkastus, kun taas vastaavasti pienempien yritysten tilintarkastuksiin on pyritty antamaan helpotuksia. Kuten edellä mainittiinkin, tilinpäätösdirektiivin mukaan tilintarkastusvelvollisuutta ei tulisi kohdistaa pienten yritysten tilinpäätöksiin, eikä tilintarkastusdirektiivin säännökset lähtökohtaisesti velvoita pieniä yrityksiä. Suomi ei kuitenkaan ole täysimääräisesti noudattanut näitä direktiivejä, sillä tilintarkastusvelvollisuus on yhä Suomessa varsin laaja-alainen. On kuitenkin huomion arvoista, että Suomi eroaa monellakin tapaa Euroopan suuremmista valtioista, joissa edellä mainitut direktiivit voidaan nähdä tarkoituksenmukaisempina, etenkin täysimääräisinä sovellettuina. Muun muassa Suomen yritys rakenne eroaa huomattavasti monista muista Euroopan unionin jäsenvaltioista.

Suomen Yrittäjien (2021) tilastojen mukaan suomalaisista yrityksistä 93 % on alle kymmenen työntekijää työllistäviä mikroyrityksiä. Näin ollen esimerkiksi tilinpäätösdirektiivin soveltaminen sellaisenaan ei olisi kovin suotuisaa Suomessa.

3.3 Tilintarkastussäätely muissa Pohjoismaissa ja Virossa

Pohdittaessa Suomen tilintarkastussäätelyn muutostarpeita ja mahdollisia ratkaisuja siihen on hyödyllistä verrata Suomen säätelyn tilaa muiden saman tyyppisten Euroopan unionin jäsenvaltioiden vastaavaan säätelyyn. Esimerkiksi Ruotsissa yrityskanta on hyvin samankaltainen Suomeen verrattuna, joten kyseiset maat ovat tässä suhteessa varsin vertailukelpoisia (Prepula 2018).

Ruotsissa tilintarkastusvelvollisuuden rajat ovat myös Euroopan unionin tasolla keskiarvoa huomattavasti matalammat, vaikka vuonna 2010 Ruotsissa poistettiin tilintarkastusvelvollisuus pienimmiltä osakeyhtiöiltä (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020). Tilintarkastusvelvollisuuden rajojen nostamisen tavoitteina oli vähentää yritysten hallinnollisia kustannuksia, mikä edelleen parantaisi yritysten kilpailukykyä ja edistäisi näiden työllistämismahdollisuuksia. Kuitenkin Ruotsin valtiontalouden tarkastusviraston (Riksrevisionen 2017) mukaan muutoksesta aiheutuneet haitat ovat suuremmat kuin sen mukanaan tuomat edut. Havaittuja haittoja ovat muun muassa olleet tilintarkastamattomien yhtiöiden huonommat kasvumahdollisuudet, niukat kustannussäästöt, talousrikollisuuden ja veropetosten lisääntyminen sekä tilinpäätösten laadun heikentyminen. (Riksrevisionen 2017, 5.) Mahdollisuutta luopua tilintarkastuksesta oli hyödynnetty erityisesti sellaisilla aloilla, joilla talousrikollisuus on muutoinkin suhteellisen yleistä, esimerkiksi ravintola- ja rakennusalailla. Ruotsissa ei kuitenkaan ole tarkoituksena enää laskea tilintarkastusrajoja takaisin sille tasolle, jolla ne olivat ennen uudistusta, vaikka vaikutukset eivät ole olleet tarkoituksenmukaisia. Nykyisin kuitenkin väärinkäytöksistä herkille aloille on asetettu erinäisiä lisävaatimuksia, muun muassa vaatimus kassarekisterin käytöstä. Lisäksi tulevaisuudessa digitalisaatiolla odotetaan olevan huomattava merkitys tilinpäätösten laadun parantamisessa ja väärinkäytösten ennaltaehkäisyssä. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.)

Norjassa puolestaan tilintarkastusvelvollisuuden rajat ovat huomattavasti korkeammat kuin Suomessa ja Ruotsissa. Korkeat tilintarkastusvelvollisuuden rajat selittyvät osaltaan sillä, että ulkopuolisen kirjanpito toiminnan harjoittaminen on Norjassa tilintarkastustoiminnan tavoin luvanvaraista sekä molemmat alat ovat finanssivalvonnan alaisia. Muissa Pohjoismaissa kirjanpito toiminta ei siis ole luvanvaraista. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.)

Tanskan tilintarkastussäntely eroaa melko paljon muiden Pohjoismaiden vastaavasta sääntelystä, sillä Tanskassa on käytössä neljä erilaista tilintarkastuksen toimeksiantomuotoa, joilla voidaan parantaa tilinpäätöksen luotettavuutta. Nämä toimeksiantomuodot ovat: tilintarkastus, laajennettu yleisluonteinen tarkastus, yleisluonteinen tarkastus sekä tilinpäätöksen kokoamistoimeksianto. Tanskassa elinkeinoministeriön alainen viranomaisen Erhvervsstyrelsen laati selvityksen, jonka mukaan ylipäätään tilintarkastajan käytöllä on enemmän merkitystä tilinpäätöksen luotettavuudelle kuin sillä, mitä varmennusmuotoa tilinpäätöksen tarkastamiseen on käytetty. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.) Tämän selvityksen perusteella ISRE 2400-standardin mukainen yleisluonteinen tarkastus voisi siis myös Suomessa lisätä tilinpäätöksen luotettavuutta tarpeeksi suhteessa ISA-standardien mukaisesti tehtyyn tilintarkastukseen. Tanskassa on myös havaittu, että tilintarkastajille maksettavat palkkiot ovat laskeneet useampien varmennusvaihtoehtojen tultua mahdollisiksi. Toisaalta tilintarkastuskulujen laskiessa on yritysten rahoituskulujen todettu suurella todennäköisyydellä nousevan. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.)

Virossa tilintarkastussäntely muistuttaa hiukan Tanskan vastaavaa sääntelyä. Siellä on säädetty velvollisuudesta suorittaa ISA-standardien mukainen tilintarkastus sekä yleisluonteinen tarkastus ISRE 2400-standardin mukaan. Lakisäätäinen yleisluonteinen tarkastus Virossa otettiin käyttöön vuonna 2010. Virossa on siis käytössä kahdenlaiset tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvot, eli toinen ISA-standardien mukaiselle tilintarkastukselle ja toinen yleisluonteiselle tarkastukselle. Kumman tahansa velvollisuuden muodostumista arvioidaan ainoastaan yhden tilikauden lukujen perusteella. Tilintarkastusvelvollisuuden raja-arvot on asetettu siten, että 80 % bruttokansantuotteesta olisi varmennuspalvelujen kattamia. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.) Virossa yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönotto on ollut varsin onnistunut ja muutokseen ovat olleet tyytyväisiä niin yrittäjät, tilintarkastajat kuin myös

osakkeenomistajat ja lainsäätävä. Pienet ja keskikokoiset yhtiöt ovat olleet tyytyväisiä yleisluonteiseen tarkastukseen, sillä ne saavat sen avulla neuvontaa ja varmuuden tilinpäätöksensä lukujen oikeellisuudesta. Kun taas puolestaan tilintarkastajat ovat pitäneet muutoksesta, sillä yleisluonteisen tarkastuksen avulla he voivat tarjota yrityksille paremmin heidän tarpeisiinsa soveltuvan tarkastuksen, sillä yleisluonteinen tarkastus ei ole niin vahvasti standardeihin sidottua. (Arengu 2019.) Myös siis Viron mallista voidaan saada viitteitä sen suhteen, millaisia vaikutuksia Suomessa mahdollisesti syntyisi yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönoton seurauksena.

3.4 Tilintarkastussäätelyn haasteet ja muutostarpeet Suomessa

Kuten myös edellä tässä luvussa on mainittu, suomalainen tilintarkastussäätely on ollut monien muutosten kohteena viimeisten 15 vuoden aikana, erityisesti Euroopan unionin säätelyn vuoksi. Muun muassa tilintarkastajan tutkinto- ja valvontajärjestelmää on uudistettu, tilintarkastajiin kohdistuvia velvollisuuksia on lisätty sekä tilintarkastusvalvonta on siirtynyt Patentti- ja rekisterihallituksen alaisuuteen. Tilintarkastusvelvollisuuteen ei kuitenkaan ole tullut muutoksia vuoden 2007 jälkeen, vaikka tilintarkastusvelvollisuuden rajat ovat Suomessa hyvin alhaiset. Kuitenkin useassa muussa EU:n jäsenvaltiossa muutoksia tilintarkastusvelvollisuuteen on tehty, muun muassa säädetty tilintarkastusvelvollisuuden rajoja korkeammaksi tai otettu käyttöön eri asteisia varmennusmuotoja, kuten edellä kävi myös ilmi. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.)

Nykyisin suomalaisen tilintarkastussäätelyn yksi suurimmista haasteista liittyy kansainvälisten tilintarkastusstandardien, eli ISA-standardien, soveltamishaasteisiin pien- ja mikroyritysten tilintarkastuksissa. Nämä tilintarkastuksen sisältöä määrittävät ISA-standardit on laadittu ajatellen pörssiyrityiden ja muiden suuryritysten tilintarkastusten tarpeita, minkä vuoksi ne muodostavat varsin raskaan viitekehyksen pienyritysten tilintarkastuksiin. Huolimatta tilintarkastuksen kohteesta, on ISA-standardien noudattaminen osa hyvää tilintarkastustapaa. Voimaan astuneen muutosdirektiivin myötä (2014/56/EU) on kuitenkin mahdollista pienten yritysten kohdalla soveltaa ISA-standardeja suhteutettuna yrityksen toiminnan laajuuteen ja monimutkaisuuteen nähden. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.)

Standardien suhteellisesta soveltamisesta ei kuitenkaan ole kansallista ohjetta, minkä vuoksi ISA-standardien mukaisten toimenpiteiden skaalaaminen pienyritysten tilintarkastusten tarpeisiin voi olla hyvin hankalaa. Tilintarkastusalalla onkin jo useamman vuoden ajan käyty keskustelua niin standardien sitovuuden asteesta, kuin myös niiden suhteellisen soveltamisen sisällöstä. Epäselvyys standardien suhteellisesta soveltamisesta on myös johtanut laadunvalvonnan mukaan pienyritysten tilintarkastusten laadun vaihteluun, minkä vuoksi tilintarkastuksen todellinen sisältö voi jäädä hyvin epäselväksi tilintarkastuskertomuksen hyödyntäjille. Vaikka tilintarkastuskertomuksessa olisikin siis todettu tilintarkastuksen olevan suoritettu hyvän tilintarkastustavan mukaisesti, voi suoritettujen tilintarkastustyön laatu ja määrä vaihdella huomattavastikin. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.) Se, että lausunto hyvän tilintarkastustavan noudattamisesta voi tarkoittaa hyvin eri tasoista työn laatua tai määrää on huolestuttava ilmiö, etenkin tilintarkastusalan nauttiman yleisen luottamuksen näkökulmasta.

Suomen Tilintarkastajat ry:n jäsenkyselyn 2019 tulokset viittaavat myös siihen, että ISA-standardien oikeudelliseen asemaan liittyy epäselvyyttä. Esimerkiksi 29 % vastaajista oli täysin samaa mieltä ja 40 % jokseenkin samaa mieltä väittämän kanssa, jonka mukaan ISA-standardien oikeudellinen asema on epäselvä. Kyselyssä kartoitettiin myös tilintarkastajien kykyä soveltaa ISA-standardeja tarkoituksenmukaisessa laajuudessa. Vastaajista 28 % oli täysin varmoja kyvystään noudattaa ISA-standardeja tarkoituksenmukaisessa laajuudessa, kun taas puolestaan 50 % oli jokseenkin varmoja ja loput vastaajista epävarmoja. Kysely antaa siis myös viitteitä siitä, että ISA-standardien soveltamiseen tarkoituksenmukaisessa laajuudessa liittyy ainakin jonkin tasoisia haasteita, sekä standardien oikeudellinen asema on huolestuttavankin epäselvä tilintarkastajien keskuudessa. Kyseiseen Suomen Tilintarkastajat ry:n jäsenkyselyyn oli vastannut yhteensä 414 jäsentä. (Suomen Tilintarkastajat ry.)

Sen lisäksi, että ISA-standardien oikeudelliseen asemaan ja suhteellisen soveltamiseen liittyy epäselvyyksiä sekä haasteita, ei tilintarkastajilla yleisesti ottaen näytä olevan yhtenäistä kantaa siitä, miten ISA-standardeihin ylipäätään tulisi suhtautua pienyritysten tilintarkastuksissa (Satopää 2019, 185). Tämä näkyy myös edellä mainitun Suomen tilintarkastajat ry:n jäsenkyselyn tuloksissa. Jäsenkyselyssä 37 % oli täysin samaa mieltä, 36 % jokseenkin samaa mieltä ja 24 % eri mieltä väittämän kanssa, jonka mukaan ISA-standardeja tulee noudattaa osana hyvää tilintarkastustapaa (Suomen tilintarkastajat ry

2019). Tuloksessa näkyy tilintarkastusalan kahtiajakautuminen ISA-standardien soveltamisen suhteen. Tilintarkastuslaki velvoittaa noudattamaan tilintarkastuksessa hyvää tilintarkastustapaa, ja ISA-standardeja puolestaan on noudatettava osana hyvää tilintarkastustapaa (Mähönen 2016). Näin ollen Suomen tilintarkastajat ry:n jäsenkyselyn tulos ISA-standardien noudattamisesta osana hyvää tilintarkastustapaa on hiukan kyseenalainen, sillä ISA-standardien asema hyvän tilintarkastustavan lähteenä tulisi lainsäädännön näkökulmasta olla kiistaton, ja tilintarkastajien suhtautuminen standardeihin yhtenäinen.

Seurauksena pienyritysten tilintarkastuksen sisällön epäselkeydestä ja tilintarkastajien hajanaisesta suhtautumisesta tilintarkastusstandardeihin voi syntyä tilintarkastuksen odotuskuilua. Ruhnke ja Schmidt (2014) tutkivat juuri tilintarkastuksen odotuskuilua ja sen muodostumiseen vaikuttavia tekijöitä. Tilintarkastuksen odotuskuilua muodostuu erityisesti tilanteissa, joissa tilinpäätösten käyttäjien odotukset tilintarkastajien roolista ja vastuista ylittävät tilintarkastajan suoriutumisen tai voimassa olevien standardien vaatimukset. Näin ollen tilintarkastuksen odotuskuilu voi johtua yleisön, tilintarkastajan tai standardien asettajan epäonnistumisesta. Tilintarkastajista johtuvaa odotuskuilua voi muodostua, jos tilintarkastajat eivät itse ole tietoisia voimassa olevien standardien mukaisista velvollisuuksistaan. Tilintarkastajien tietämättömyys omista velvollisuuksistaan voi johtaa puutteelliseen suoritukseen, eli esimerkiksi laadultaan heikkoon tilintarkastukseen. (Ruhnke & Schmidt 2014, 592–593.) Tämän perusteella siis tilanteessa, jossa tilintarkastaja ei ole täysin tietoinen, kuinka ISA-standardeja tulisi soveltaa tarkoituksenmukaisessa laajuudessa pienyritysten kokoon ja monimutkaisuuteen suhteutettuna, on hyvin suuri riski tilintarkastuksen odotuskuilun muodostumiselle. Tilintarkastuksen odotuskuilu voi muun muassa heikentää tilintarkastuksen legitimitettä yhteiskunnassa (Ruhnke Schmidt 2014, 573). Tämä on varsin huolestuttavaa, minkä vuoksi olisikin tärkeää löytää jonkinlainen ratkaisu ISA-standardien soveltamishaasteisiin.

Ratkaisuksi kansainvälisten tilintarkastusstandardien soveltamishaasteisiin pienyrityksissä on esitetty vaihtoehtoisia kevyempää varmennusmuotoa, eli juuri ISRE 2400-standardiin perustuvaa yleisluonteista tarkastusta. Vaihtoehtoinen varmennusmuoto voisi parhaimmillaan selventää tilintarkastukselta vaadittavaa tasoa ja pienentää odotuskuilun muodostumisen riskiä. Mahdollisen muutoksen myötä

tilintarkastajat kertoisivat, minkä viitekehyksen mukaan tarkastus on suoritettu, jotta sidosryhmät tietäisivät paremmin, millaista työtä tilintarkastaja on käytännössä tehnyt tilintarkastuskertomuksen lausuman perusteeksi ja mikä ylipäätään on tarkastuksen antama todellinen varmuus. Kevennetty varmennusmuoto tekisi siis parhaimmillaan nykyisestä tilintarkastuskäytännöstä entistä läpinäkyvämpää. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.)

Nykyistä tilintarkastussääntelyä on lähdetty kyseenalaistamaan kansainvälisten tilintarkastusstandardien tarkoituksenmukaisuuden lisäksi myös muistakin syistä. Esimerkiksi kirjanpitoon liittyvän sääntelyn monimutkaistumisesta johtuen joutuvat lähes kaikki mikro- ja pienyritykset käyttämään ulkopuolista kirjanpitäjää kirjanpitonsa ja tilinpäätöksensä laadintaan. Näin ollen myös kirjanpitäjällä on vastuu tehtyjen kirjausten lainmukaisuudesta tilintarkastajan lisäksi. Onkin siis hiukan kyseenalaistettavaa, onko lähtökohtaisesti mikro- ja pienyritysten etujen mukaista suorittaa yksityiskohtainen tilintarkastus taloudellisen raportoinnin lainmukaisuuden varmentamiseksi etenkin, jos tilinpäätös ja kirjanpito ovat ulkopuolisen ammattitaitoisen kirjanpitäjän vastuulla. Tällaisissa tilanteissa esimerkiksi juuri tilintarkastajan suorittama kevyempi varmennusmuoto voisi olla tarkoituksenmukaisempi vaihtoehto. Toisaalta kirjanpitotoiminta ei Suomessa ole luvanvaraista, eikä ala ole viranomaisvalvonnassa, mikä voi näkyä esimerkiksi kirjanpitopalvelujen laadun vaihteluna. Tämä taas puoltaisi nykyisen kaltaisen yksityiskohtaisen tilintarkastuksen säilyttämistä myös mikro- ja pienyrityksissä. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.)

Vaikka monessa muussa Euroopan unionin jäsenvaltiossa ollaankin otettu käyttöön ISA-standardien mukaisen tilintarkastuksen rinnalle kevyempiä varmennusmuotoja tai nostettu tilintarkastusvelvollisuuden rajoja korkeiksi, on kuitenkin huomioitava, että Suomessa kyseisten muutosten toteuttamiseen liittyy eräitä kansalliseen sääntelyyn liittyviä haasteita, kuten verotuksen sidonnaisuus kirjanpitoon sekä osaltaan myös kirjanpitotoiminnan valvonnan puuttuminen. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.) Suomessa siis verotuksella ja kirjanpidolla on varsin kiinteä yhteys toisiinsa. Kirjanpidon tuloslaskenta tuottaa informaatiota myös verotettavan tulon määrittämiseen, sekä joidenkin tulo- ja menoerien käsittely verotuksessa on jopa kytketty suoraan kirjanpidossa tehtyihin ratkaisuihin. (Ojala 2005.) Näin ollen Suomessa tilintarkastuksen avulla varmennetaan myös välillisesti verotuksessa annettavien ilmoitusten oikeellisuus

ja edistetään siten verotulojen lainmukaista kertymistä. Tilintarkastus siis lisää kiinnijäämisriskiä lainvastaisten toimenpiteiden osalta, sen harmaata taloutta ennaltaehkäisevän vaikutuksen ansiosta. Verohallinnon havaintojen mukaan juuri mikroyritysten kohdalla harmaan talouden riskit kasvavat verrattuna suurempiin toimijoihin. Suuremmilla toimijoilla on yleisesti ottaen paremmat prosessit ja kontrollit kuin mikroyrityksillä, mikä selittää ainakin osittain harmaan talouden ja talousrikollisuuden suurempaa riskiä mikroyrityksien kohdalla. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.)

Pohdittaessa yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönottoa Suomessa muutoksen riskinä on nähty juuri harmaan talouden mahdollinen lisääntyminen. Kuitenkin Ruotsissa ja Tanskassa tehdyt selvitykset osoittavat, että taloudellisen informaation luotettavuus lisääntyy myös tilintarkastajan suorittamilla kevyemmällä varmennusmuodoilla, jotka antavat matalamman varmuustason tilintarkastukseen verrattuna. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.) Kuten myös tämän tutkimuksen edellisessä pääluvussa mainittiin, myös Ruhnken ja Schmitzin (2019, 2) mukaan on empiiristä näyttöä sille, että yleisluonteinen tarkastus vähentää taloudellisen informaation epäsymmetriaan liittyvää riskiä. Näistä havainnoista huolimatta on esitetty, että otettaessa käyttöön mahdollinen yleisluonteisen tarkastus, tulisi sen yhteyteen Suomessa vaatimus määrättyjen veroerien vastaavuuden tarkastuksesta. Veroerien vastaavuuden tarkastuksella varmistettaisiin, että keskeisimmät Verohallinnolle annetut ilmoitukset täsmäävät kirjanpitoon, jolla pyritään vähentämään juuri harmaan talouden riskiä. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.) Näin ISRE 2400-standardin mukaisessa tarkastuksessa otettaisiin huomioon verotuksen sidonnaisuus kirjanpitoon.

Nykyisen suomalaisen tilintarkastussääntelyn yksi suurimmista haasteista liittyy siis kansainvälisten tilintarkastusstandardien soveltamishaasteisiin pienyritysten tarkastuksissa, mikä on edelleen johtanut vaihtelevaan tilintarkastuksen laatuun näiden yritysten kohdalla. Muutosten tekeminen tilintarkastussääntelyyn on kuitenkin haasteellista, sillä muun muassa Suomen yritys rakenne, verotuksen sidonnaisuus kirjanpitoon sekä kirjanpito toiminnan sääntelemättömyys asettavat ikään kuin reunaehdot mahdolliselle tilintarkastussääntelyn muutoksille. Suomalaista tilintarkastusjärjestelmää olisi siis tärkeää pyrkiä yhtenäistämään kansainvälisten linjausten kanssa ottaen kuitenkin huomioon sen erityispiirteet. Ratkaisuksi ongelmaan

onkin ehdotettu otettavan käyttöön mikroyritysten tarkastuksissa ISRE 2400-standardin perustuva yleisluonteinen tarkastus. Yleisluonteisen tarkastuksen uskotaan parhaimmillaan selventävän tilintarkastukselta vaadittavaa tasoa sekä samalla tekevän tilintarkastuskäytännöstä entistä läpinäkyvämpää. Yleisluonteinen tarkastus voisi siten mahdollisesti olla sopiva ratkaisu suomalaisen tilintarkastussääntelyn nykyisiin haasteisiin. Seuraavassa pääluvussa tarkastellaankin yleisluonteisen tarkastuksen heikkouksia ja vahvuuksia suomalaisessa kontekstissa, minkä lopputulemana voidaan esittää päätelmä yleisluonteisen tarkastuksen sopivuudesta suomalaiseen tilintarkastusjärjestelmään.

3.5 Teoreettisen viitekehyksen yhteenveto

Tässä ja edellisessä pääluvussa on tarkasteltu tilintarkastusta lainsäädännön ja teorian näkökulmista sekä luotu tutkimukselle tarkoituksenmukainen teoreettinen viitekehys. Tässä alaluvussa on puolestaan tarkoitus vetää nuo luvut yhteen ja muodostaa niistä yhtenäinen kokonaisuus.

Teoreettista viitekehystä käsittelevässä luvussa tarkasteltiin tilintarkastusta muun muassa agenttiteorian näkökulmasta, joka on muodostunut yhdeksi merkittävimmäksi tilintarkastusta selittäväksi teoriaksi. Agenttiteorian mukaan tilintarkastuksen tärkein tehtävä on omistajien etujen turvaaminen. (Vuorinen 1995, 105.) On esimerkiksi osoitettu, että tilintarkastus on tehokkain keino hallita johdon ja omistuksen eriytymisestä aiheutuvia agenttikustannuksia sekä ylipäättään arvioida, millä asteella agentin toimet eroavat päämiehen eduista (Brydd ym. 1998). Agenttiteoria soveltuu siten parhaiten perustelemaan tilintarkastusta ja sen tarvetta tilanteissa, joissa yrityksen omistus ja johto ovat eriytyneet. Toki intressiristiriitoja voi muodostua myös muidenkin tahojen välille, kuten yrityksen ja rahoittajan, minkä vuoksi agenttiteoria soveltuu myös näiden välisissä suhteissa selittämään tilintarkastuksen kysyntää (Niemi ym. 2012, 172–173).

Tilintarkastuksen kysyntää myös tarkasteltiin edellä pakollisen ja vapaaehtoisen tilintarkastuksen näkökulmista. Vapaaehtoisen tilintarkastuksen kohdalla tilintarkastuksen kysyntään todettiin vaikuttavan pienyrityskontekstissa muun muassa yrityksen ulkopuolinen kirjanpitäjä, taloudelliset vaikeudet sekä yrityksen kasvu (Niemi

ym. 2012, 172; Ojala ym. 2016, 267). Vapaaehtoisella tilintarkastuksella myös todettiin olevan positiivisempia vaikutuksia kuin pakollisella tilintarkastuksella, sillä esimerkiksi sen todettiin olevan laadukkaampaa verrattuna pakolliseen tilintarkastukseen. Pakollinen tilintarkastus siis nähdään usein vain lakisäätöisenä pakkona, minkä vuoksi tilintarkastuksen laatua ei pidetä sen kannalta merkittävänä tekijänä. Laajan tilintarkastusvelvollisuuteen perustuvan tilintarkastuksen, eli pakollisen tilintarkastuksen, osoitettiin myös olevan rajoittunut tuomaan ilmi yrityksistä sellaisia tietoja, jotka paljastuvat vasta tilintarkastuksen ollessa vapaaehtoisuuteen perustuvaa. Vapaaehtoisuuteen perustuvan tilintarkastuksen suorittaminen tai suorittamatta jättäminen viestii siis yrityksen ulkopuolelle monenlaisia seikkoja, muun muassa sen luonteesta tai toiminnasta. (Lennox & Pittman 2011.) Edellä olevia seikkoja voidaan myös peilata tilanteeseen, jossa yleisluonteinen tarkastus otettaisiin käyttöön tilintarkastuksen rinnalle.

Teoriaosuudessa käsiteltiin myös tilintarkastuksen roolia, muutenkin kuin ainoastaan agenttiteorian pohjalta. Muun muassa tilintarkastajien tehtävien ja roolin todettiin monimutkaistuneen menneinä vuosina. Lisäksi niin tilintarkastajaan kuin tilintarkastuksen sisältöön kohdistuu nykyisin yhä suurempia vaatimuksia. Tämä on ainakin osin seurausta tilintarkastuslaissa vuosien 2007-2016 aikana tapahtuneista muutoksista, joiden myötä tilintarkastajiin kohdistettu vaatimustaso on kasvanut ja tilintarkastus on ammattimaistunut. (Ruohonen 2017, 28–29.) Tilintarkastuksen merkitys on siten nykyisin huomattavasti suurempi kuin sen alkuperäinen tarkoitus omistajien etujen turvaajana. Tilintarkastuksella on muun muassa merkittävä yhteiskunnallinen rooli yhteiskunnan avoimuuden ja luotettavuuden edistäjänä sekä verotuksen oikeellisuuden takaajana (Suomen asianajajaliitto 2018). Suomessa yleisen edun valvonta ja taloushallinnon luotettavuus nojaavat siis hyvin vahvasti tilintarkastukseen (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020).

Teorian perusteella tilintarkastuksen roolin myös todettiin vaihtelevan yrityksen koon suhteessa. Pienemmissä yhtiöissä tilintarkastaja nähdään paremminkin kirjanpidon ammattilaisena ja erilaisten neuvontapalvelujen tarjoajana. Tämän lisäksi pienemmissä yhtiöissä tilintarkastajan on todettu olevan ikään kuin osa yrityksen sisäistä kontrollijärjestelmää. (Esplin ym. 2018, 348.) Muun muassa Verohallinto on todennut mikroyrityksissä harmaan talouden riskien kasvavan mahdollisesta

tilintarkastusvelvollisuudesta luopumisen myötä, sillä näiden yritysten prosessit ja kontrollit eivät ole yhtä kehittyneellä tasolla suurempiin yrityksiin verrattuna (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020). Tilintarkastajan neuvonta- ja valvontaroolin voidaan siis nähdä korostuvan erityisesti juuri mikroyritysten kohdalla.

Lisäksi Wallace (1980) esitti kolme erilaista tilintarkastuksen hypoteesia, joilla voidaan myös selittää tilintarkastuksen roolia ja tavoitteita. Nämä hypoteesit olivat valvontahypoteesi, informaatiohypoteesi ja vakuutushypoteesi, joista erityisesti informaatio- ja vakuutushypoteesi korostuvat mikroyritysten kohdalla. Valvontahypoteesiin perustuen tilintarkastuksen keskeisin tavoite on madaltaa päämiehen riskiä liittyen agentin suorittamiin toimiin, mutta myös samalla suojella agentin omaa etua tämän palkkion muodostumisen suhteen. Valvontahypoteesi tunnistaa siis agentin oman kannustimen toimintansa ulkopuoliseen valvontaan, mikä erottaakin sen agenttiteoriasta, joka perustelee tilintarkastuksen kysyntää lähinnä vain omistajien etujen turvaamisen kannalta. Informaatiohypoteesi puolestaan tarkastelee tilintarkastusta taloudellisen informaation laadun parantajana. Sen mukaan tilintarkastus hyödyttää niin yrityksen sisäistä kuin myös sen ulkopuolista päätöksentekoa. Tilintarkastus voi siis madaltaa muun muassa rahoittajien riskiä yrityksen suhteen, minä ansiosta rahoituskustannukset voivat muodostua edullisemmiksi. Lisäksi tilintarkastus voi parantaa taloudellisen informaation hyödynnettävyyttä johdon päätöksenteossa sen ollessa todennäköisesti virheettömämpää. Vakuutushypoteesi mukaan tilintarkastuksen tärkein rooli on toimia riskinjakajana, ja näin ollen tilintarkastajan olevan yhdessä vastuussa yrityksen kanssa tilinpäätöksen mahdollisista virheellisyyksistä, ja virheistä kolmansille osapuolille koituvista negatiivisista seurauksista.

On kuitenkin myös tärkeää tiedostaa, että tilintarkastajan työhön kohdistuu käytännön rajoituksia, jotka voivat hankaloittaa täydellisen varmuuden antamista taloudellisten tietojen oikeellisuudesta, eivätkä edellä mainitut tilintarkastuksen hypoteesit juuri huomioi näitä rajoituksia. Tilintarkastukseen liittyvien rajoitusten tiedostamattomuus voi siten aiheuttaa tilintarkastuksen odotuskuilua, jossa odotukset tilintarkastusta kohtaan muodostuvat suuremmiksi kuin, mitä normien mukaan tehty tilintarkastus on. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 23.) Odotuskuilua voi myös muodostua tilanteessa, jossa tilintarkastajat eivät itse ole tietoisia voimassa olevien standardien mukaisista velvollisuuksistaan, mikä voi johtaa esimerkiksi laadultaan heikkoon tilintarkastukseen

(Ruhnke & Schmidt 2014, 592–593). Tällaista tilintarkastajista aiheutuvaa odotuskulua on todettu mikroyrityksissä aiheutuvan erityisesti ISA-standardeista ja niiden soveltamiseen liittyvistä haasteista. Kuten edellä mainittu, ISA-standardeja voidaan EU:n asettaman muutosdirektiivin myötä soveltaa mikroyritysten tilintarkastuksissa suhteutettuna yrityksen toiminnan laajuuteen ja monimutkaisuuteen nähden. Se, mitä standardien suhteellisella soveltamisella tarkoitetaan, on kuitenkin jäänyt tilintarkastajien keskuudessa varsin epäselväksi, mikä osaltaan aiheuttaa mikroyritysten tilintarkastuksissa laadunvaihtelua ja odotuskulun muodostumista. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.) Myös tilintarkastusalan hajanaisuus ISA-standardien soveltamisen suhteen havaittiin Suomen Tilintarkastajat ry:n teettämässä jäsenkyselyssä. Tämä on varsin huolestuttava ilmiö, minkä vuoksi olisikin tärkeää löytää ratkaisu ISA-standardein soveltamishaasteisiin.

Kansallinen tilintarkastuksen viitekehys painottaa siis erityisesti suurempien tilintarkastuskohteiden tarkastuksia, mikä edelleen näkyy myös ISA-standardeissa. Tämä sopii varsin huonosti yhteen suomalaisen laaja-alaisen tilintarkastusvelvollisuuden kanssa, mikä siten aiheuttaa haasteita suomalaiseen tilintarkastuskäytäntöön. (Ruohonen 2017, 40–44.) Lisäksi Euroopan unionin viimeaikainen tilintarkastussäätelyn kehitys on perustunut tavoitteeseen keventää pienempien yritysten velvoitteita taloudellisen raportoinnin suhteen ja puolestaan keskittynyt parantamaan suurempien yhteisöjen taloudellisen raportoinnin laatua (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020). Esimerkiksi edellä mainittu muutosdirektiivi on osoitus tästä.

ISRE 2400-standardiin perustuva yleisluonteinen tarkastus voisi kuitenkin olla mahdollinen ratkaisu mikroyritysten tilintarkastusten haasteisiin. Vaikka yleisluonteisesta tarkastuksesta ei juuri ole tieteellistä tutkimusta, on sen todettu olevan varsinaista tilintarkastusta kustannustehokkaampi tarkastusmuoto pien- ja mikroyrityksille (Vanstraelen & Schelleman 2017, 579). Yleisluonteinen tarkastus sisältää muun muassa huomattavasti vähemmän vaatimuksia tarkastuksen sisällölle kuin ISA-standardien mukainen tilintarkastus. Yleisluonteisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen merkittävin ero kuitenkin liittyy niiden tarjoamaan varmuuteen tilinpäätösinformaation oikeellisuudesta. Tarkastustoimenpiteiden luonteen ja laajuuden vuoksi yleisluonteinen tarkastus tarjoaa vain rajoitetun varmuuden, kun tilintarkastuksen lopputulos on kohtuullinen varmuus. (Laine 2020.) Vaikka yleisluonteinen tarkastus

tarjoaa vain rajoitetun varmuuden, on kuitenkin osoitettu olevan empiiristä näyttöä sille, että myös yleisluonteinen tarkastus vähentää informaation epäsymmetriaan liittyvää riskiä (Ruhnke & Schmitz 2019, 2). Esimerkiksi Tanskassa yleisluonteinen tarkastus on ollut käytössä jo useamman vuoden ajan ja siellä tehdyn selvityksen mukaan ylipäätään tilintarkastajan käytöllä on enemmän merkitystä tilinpäätöksen luotettavuudelle kuin sillä, mitä varmennusmuotoa tilinpäätösinformaation tarkastamiseen on käytetty (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020).

Euroopan unionin tasolla on siis myös tiedostettu ISA-standardien soveltamisen haasteet pienemmissä tilintarkastuskohteissa ja herätty tarpeeseen löytää kansainvälisesti yhtenäinen ratkaisu ongelmaan. Muun muassa IAASB pitää negatiivisena ilmiönä kansallisia ISA-standardien suhteellisen soveltamisen ohjeistuksia tai tilintarkastusrajojen nostoa, sillä kansalliset ratkaisut vähentävät tilintarkastuksen kansainvälistä vertailukelpoisuutta. ISRE 2400-standardiin perustuva yleisluonteinen tarkastus toki olisi tällainen kansallinen ratkaisu ongelmaan, vaikka se onkin jo useammassa maassa yleisesti käytössä. Kuten edellä mainittiin, IAASB:lla on kuitenkin parhaillaan käynnissä kansainvälinen hanke LCE-standardista, joka tarjoaisi viitekehyksen yksinkertaisempien yhteisöjen tilintarkastuksiin. (Laine 2021, 25–27.) LCE-standardia voidaankin pitää yleisluonteisen tarkastuksen haastajana.

Suomalaisella laaja-alaisella tilintarkastuksella on kuitenkin varsin vahvat perinteet, minkä lisäksi Suomeen on muotoutunut jonkin verran kansainvälisestä valtavirrasta poikkeava tilintarkastus. Suomalaisen tilintarkastuksen yksi erityispiirre on muun muassa hallinnon tarkastuksen keskeinen asema. Hallinnon tarkastus ei siis juuri ole Euroopan unionissa tarkastuksen kohteena kuin ainoastaan Ruotsissa, Suomen lisäksi. (Ruohonen 2017, 40–44.) Tämän lisäksi Suomessa verotus on hyvin sidoksissa kirjanpitoon ja kirjanpitotoiminta on sääntelemätöntä, jotka edelleen puoltavat laaja-alaista tilintarkastusta (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020). Nämä erityispiirteet siis aiheuttavat haasteita suomalaisen tilintarkastussäätelyn muutoksille ja kansainväliselle yhtenäistämiselle. Olisikin tärkeää löytää sellainen ratkaisu tilintarkastussäätelyn haasteisiin, joka myös huomioisi suomalaisen tilintarkastussäätelyn erityispiirteet.

4 YLEISLUONTEINEN MIKROYRITYKSISSÄ: EMPIRIAOSUUS

TARKASTUS

4.1 Empiirinen tutkimusaineisto

Tutkimuksen empiirisen aineiston muodostavat lausunnot, jotka ovat annettu työ- ja elinkeinoministeriön asettaman työryhmän laatimasta muistiosta koskien yleisluonteista tarkastusta sekä ammattilehtiartikkelit Profiitti – Talous ja tilintarkastus – lehdestä. Profiitti on Suomen Tilintarkastajat ry:n laatima lehti tilintarkastajille ja sidosryhmille (Suomen Tilintarkastajat ry).

4.1.1 Tutkimusaineiston hankinta ja aineiston analyysimenetelmät

Työ- ja elinkeinoministeriö asetti työryhmän 1.3.2019 kartoittamaan lakisääteistä tilintarkastusta kevyemmän tarkastuksen käyttöönottamisen edellyttämiä muutoksia suomalaiseen tilintarkastuslainsäädäntöön. Työryhmä laati tästä mietinnön, joka julkaistiin 23.6.2020. Empiirisen aineiston muodostavat lausunnot ovat siis annettu kyseisestä mietinnöstä. Lausuntoja antoivat muun muassa yhteiskunnan eri tahot, tilintarkastusyhteisöt sekä muutamat yksityishenkilöt. Yhteensä lausuntoja annettiin 42 kappaletta. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2021.) Toisen osan empiirisestä aineistosta muodostavat Profiitti lehdestä valikoidut ammattilehtiartikkelit, jotka käsittelevät yleisluonteista tarkastusta tai ylipäätään suomalaisen tilintarkastussäätelyn muutostarpeita. Kyseisiä ammattilehtiartikkeleita on kerätty osaksi empiiristä aineistoa viimeisen noin neljän vuoden ajalta.

Lausunnoista ja ammattilehtiartikkeleista muodostuvan empiirisen aineiston avulla saadaan laaja-alainen käsitys nykyisen suomalaisen tilintarkastussäätelyn nykytilasta ja sen haasteista, sekä yleisluonteisen tarkastuksen soveltuvuudesta suomalaiseen tilintarkastuslainsäädäntöön. Etenkin lakihankkeesta annetuissa lausunnoissa korostuvat monet varsin erilaiset näkökulmat, sillä lausuntoja ovat antaneet hyvin erilaiset tahot. Ammattilehtiartikkeleissa sen sijaan korostuvat tilintarkastusalan ja tilintarkastajien näkökulmat aiheeseen. Näin ollen tutkimuksen empiirinen aineisto muodostaa varsin

toimivan kokonaisuuden yleisluonteisen tarkastuksen sopivuuden arviointiin osaksi suomalaista tilintarkastussääntelyä.

Analysoimalla kerättyä empiiristä aineistoa saadaan luotua selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Alkuun melko hajanaisesta aineistosta pyritään analysoinnin avulla saamaan yhtenäistä informaatiota. Tässä tutkimuksessa aineiston analyysimenetelmänä tullaan siis käyttämään sisällönanalyysia, sillä se mahdollistaa aineiston systemaattisen ja objektiivisen analysoinnin. Sisällönanalyysin tarkoituksena on järjestää aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon, kuitenkin kadottamatta sen sisältämää informaatiota. Tällaisessa aineiston laadullisessa käsittelyssä aineisto hajotetaan aluksi osiin, joita tarkastellaan ja tutkitaan ja lopuksi osat kootaan yhteen uudestaan loogiseksi kokonaisuudeksi. Yksi sisällönanalyysin keskeisistä vaiheista onkin aineiston ryhmittely, jossa aineistosta etsitään samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä ja luodaan näin alaluokkia. (Sarajärvi & Tuomi 2018.) Toisin sanoen aineistosta pyritään löytämään erilaisia teemoja, jotka auttavat aineiston systemaattisessa analysoinnissa ja yhtenäisen informaation luonnissa. Luokitellessa aineistoa eri teemoihin se myös tiivistyy, sillä yksittäisiä seikkoja sisällytetään yleisempien käsitteiden alle (Sarajärvi & Tuomi 2018).

Tutkimuksessa hyödynnetään teoriaohjaavaa analyysia, jossa teorian roolina on toimia analyysin apuna, mutta analyysi ei kuitenkaan pohjautu suoraan teoriaan. Teoriaohjaavassa analyysissä aikaisempi tieto, eli teoreettinen viitekehys, ohjaa ja auttaa analyysissä, esimerkiksi analyysiyksikköjen valinnassa aineistosta. Analyysistä on siis tunnistettavissa aikaisemman tiedon vaikutus, mutta tarkoitus ei ole testata teoriaa, vaan aikaisemman tiedon tulisi pikemminkin avata uusia ajatusuria. (Sarajärvi & Tuomi 2018.) Tutkimuksessa empiirisen aineiston luokittelussa erilaisiin teemoihin on hyödynnetty juuri aikaisempaa tietoa, eli tutkimukselle luotua teoreettista viitekehystä, ja sen perusteella luotu erilaisia analysoitavia teemoja. Teoria ohjaa siis tutkimuksessa esille nostettavia analysoitavia kokonaisuuksia. Teoria ja analyysi ovat siten ikään kuin tasavertaisessa vuorovaikutuksessa keskenään.

Tutkimuksessa aineiston analysointi on aloitettu työryhmän muistiosta annettujen lausuntojen osalta siten, että lausunnot on jaoteltu sen suhteen, suhtautuuko lausunnonantaja yleisluonteisen tarkastuksen mahdolliseen käyttöönottoon positiivisesti vai negatiivisesti. Tämän jälkeen positiivisesti ja negatiivisesti yleisluonteiseen

tarkastukseen suhtautuneita lausuntoja on tarkasteltu erikseen ja pyritty löytämään useasti esiin tulleita argumentteja positiivisesti suhtautuneista lausunnoista sekä vastaavasti muutokseen negatiivisesti suhtautuvista lausunnoista. On kuitenkin huomion arvoista, että lausunnoista suurin osa oli negatiivisia, eli yleisluonteista tarkastusta vastustavia. Tästä huolimatta kummassakin lausuntotyypissä esiintyviä argumentteja on verrattu keskenään ja pyritti löytämään niistä yhtenäisiä teemoja tai yläkäsitteitä analysoitavaksi syvällisemmin. Näiden teemojen löytämisessä on hyödynnetty tutkimuksen teoreettisesta viitekehystä, jotta lausunnoista on saatu nostettua esille tutkimuksen kannalta merkityksellisimmät teemat. Ammattilehtiartikkeleista on puolestaan nostettu esille teemoja, jotka tukevat lausunnoista esiin tulleiden teemojen monipuolisessa analysoinnissa ja auttavat edelleen näkökulmien laajentamisessa.

Empiiristä aineistoa analysoitaessa teoreettista viitekehystä apuna käyttäen havaittiin työryhmän muistiosta annetuista lausunnoista nousevan esille seuraavat viisi toistuvaa teemaa: 1) ISRE 2400-standardi ja yleisluonteinen tarkastus, 2) Mikroyrityksen yleisluonteisen tarkastuksen kohteena, 3) Yleisluonteisen tarkastuksen kustannusvaikutukset, 4) Harmaa talous ja talousrikollisuus sekä 5) Yleisluonteisen tarkastuksen vaikutukset suomalaisen tilintarkastuskäytäntöön. Näitä teemoja analysoidaan syvällisemmin sekä vertaillaan teoreettista viitekehystä vasten seuraavissa alaluvuissa.

4.2 Empiriaosuus

Tutkimuksen empiriaosuus on jaettu neljään eri alalukuun, tai toisin sanoen neljään eri teemaan. Luvuissa käsitellään lausunnoista ja ammattilehtiartikkeleista esiin nousseita teemoja sekä peilataan niitä teoreettista viitekehystä vasten. Ensimmäisessä alaluvussa käsitellään mikroyritysten soveltuvuutta yleisluonteisen tarkastuksen kohderyhmäksi ja toisessa alaluvussa puolestaan ISRE 2400-standardin soveltuvuutta yleisluonteisen tarkastuksen perustaksi. Kolmas alaluku käsittelee mahdollisen yleisluonteisen tarkastuksen yhteiskunnallisia vaikutuksia, jossa esille nousevat muun muassa harmaan talouden ja talousrikollisuuden teemat. Neljännessä alaluvussa puolestaan käsitellään yleisluonteisen tarkastuksen mahdollisia vaikutuksia suomalaisen tilintarkastuskäytäntöön, eli toisiko yleisluonteinen tarkastus mahdollisesti mukanaan

jonkinlaisen ratkaisun nykytilan epäselkeyteen liittyen hyvän tilintarkastustavan ja kansainvälisten tilintarkastusstandardien suhteeseen. Vaikka edellisessä alaluvussa mainittiin empiirisestä aineistosta nousevan esille viisi eri teemaa, käsitellään tässä luvussa vain neljää eri teemakokonaisuutta. Yleisluonteisen tarkastuksen mahdolliset kustannusvaikutukset on siis jaoteltu käsiteltävän ensimmäisen ja kolmannen alaluvun osioissa.

4.2.1 Mikroyrityksen yleisluonteisen tarkastuksen kohteena

Empiirisen aineiston perusteella yleisluonteisen tarkastuksen soveltuvuus mikroyrityksille jakaa mielipiteitä. Joidenkin näkemysten mukaan yleisluonteinen tarkastus olisi tarkoituksenmukaisempi varmennusmuoto mikroyritysten tarpeisiin nähden, kun taas joidenkin näkemysten mukaan olisi sopivampaa säilyttää ISA-standardeihin perustuva tilintarkastusvelvollisuus mikroyrityksillä. Osa lausunnoista kannattaa myös kokonaisuudessaan tilintarkastusvelvollisuuden poistamista mikroyrityksiltä. Voidaankin siis nähdä, että ainakaan empiirisen aineiston perusteella ei näytä vallitsevan yksimielisyyttä siitä, miten nykyistä tilintarkastusjärjestelmää tulisi kehittää.

Lausunnoissa nousi moneen kertaan esiin mikroyritysten omistusrakenne, jonka nähtiin erityisesti puoltavan yleisluonteisen tarkastuksen soveltuvuutta mikroyrityksille. Esimerkiksi Finanssivalvonnan ja Keskuskappakamarin (2020) näkemysten mukaan tilintarkastus ei toteuta sen alkuperäistä tarkoitusta, eli omistajien etujen valvontaa, mikroyritysten kohdalla, sillä omistus, johto ja työskentely ovat mikroyrityksissä hyvin usein keskittyneet samoille henkilöille. Myös agenttiteoria puoltaa edellä mainittua näkemystä, sillä sen mukaan tilintarkastuksen ensisijainen tehtävä on omistajien etujen turvaaminen, minkä vuoksi tilintarkastus nähdään tarpeellisena lähinnä vain tilanteissa, joissa yrityksen omistus ja johto ovat eriytyneet. Näin ollen agenttiteorialla voidaan lähtökohtaisesti perustella vain mikroyrityksiä suurempien yritysten tilintarkastuksen tarvetta. (Vuorinen 1995, 105; Chow 1982, 276.)

Tilintarkastuksen tarpeettomuus korostuu mikroyritysten kohdalla entisestään, jos tällä ei ole ulkopuolisen rahoituksen tarvetta, kapean omistuspohjan lisäksi. Tällaisissa

olosuhteissa myös jopa yleisluonteisen tarkastuksen tarkoituksenmukaisuus voidaan kyseenalaistaa. (Keskuskauppakamari 2020; Suomen Yrittäjät ry.) Kuitenkin mahdollisesti korvattaessa tilintarkastus yleisluonteisella tarkastuksella on mikroyrityksen otettava huomioon riski ulkoisen rahoituksen kustannusten noususta, esimerkiksi yllättävän rahoitustarpeen tapahtuessa. Vaikka mikroyrityksellä ei olisi yleisluonteisen tarkastuksen valitsemishetkellä ulkopuolisen rahoituksen tarvetta, tilanteet voivat kuitenkin muuttua nopeasti, kuten vallitseva koronakriisi on todistanut. Kun rahoitustarve yllättää yrityksen äkillisesti, ovat luotettavat tilinpäätöstiedot erityisen tärkeitä, sillä ne nopeuttavat ulkoisen rahoituksen saantia sekä todennäköisesti madaltavat myös rahoituksen kustannuksia. (Finanssiala ry 2020.) Tämän perusteella mikroyrityksen olisi siis suotuisampaa valita varsinainen tilintarkastus yleisluonteisen tarkastuksen sijaan, vaikka tarkastusmuodon päätöshetkellä mikroyrityksellä ei olisikaan ulkopuolisen rahoituksen tarvetta tai laajaa omistuspohjaa. Tämä voidaan selittää myös agenttiteorialla, sillä sen mukaan agenttisuhteita voi muodostua myös yrityksen omistuksen ja rahoittajan välille. Ulkopuolisen rahoittajan rahoitusriski siis laskee tilintarkastuksen myötä, mikä luonnollisesti laskee rahoittajan vaatimaa korvausta rahoituksestaan. Tilintarkastuksella voidaan siten turvata myös rahoittajien etua. Tästä huolimatta ovat kuitenkin Ruhnke ja Schmitz (2019) todistaneet, että on empiiristä näyttöä myös sille, että yleisluonteinen tarkastus vähentää informaation epäsymmetriaan liittyvää riskiä ja voisi näin ollen tarjota rahoittajille yhtä luotettavaa informaatiota yrityksen taloudellisesta tilasta kuin tilintarkastuskin.

Finanssiala ry:n (2020) mukaan yleisluonteinen tarkastus voisi vaikuttaa myös mikroyritysten luottoluokitukseen, joita mikroyrityksille tekevät muun muassa Suomen Asiakastieto ja Bisnode. Luottoluokitukset ovat usein ulkopuolisten rahoittajien tukena heidän rahoituspäätöksissään. Yleisluonteisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen suorittamisen mahdollisesta erilaisesta vaikutuksesta yrityksen luottoluokitukseen on myös jonkin asteista tieteellistä näyttöä. Lennox ja Pittman (2011) osoittivat, että luottoluokitukset nousivat yrityksillä, jotka valitsivat vapaaehtoisen tilintarkastuksen verrattuna yrityksiin, jotka eivät toimituttaneet tilintarkastusta. Etenkin siis tilanteissa, joissa yrityksellä ei lähtökohtaisesti ole tilintarkastusvelvollisuutta, mutta tämä valitsee kuitenkin toimituttaa tilintarkastukseen vapaaehtoisesti, vaikuttaa se erityisen positiivisesti yrityksen luottoluokitukseen, sillä se viittaa yrityksen olevan matalariskinen ja toimivan lainmukaisesti. Näin ollen yleisluonteisen tarkastuksen mahdollisesti tullessa

vaihtoehdoksi mikroyrityksille voisivat vaikutukset olla edellä mainitun kaltaisia, joissa sellaiset mikroyritykset, jotka suorittaisivat tilintarkastuksen yleisluonteisen tarkastukseen sijaan, korostuisivat hyvämaineisina ja vähemmän riskisinä yrityksinä verrattuna yleisluonteisen tarkastuksen teettäviin mikroyrityksiin. Tämä ei olisi kuitenkaan tarkoituksenmukainen yleisluonteisen tarkastuksen mukanaan tuoma vaikutus, sillä se asettaisi mikroyrityksiä ikään kuin eri arvoiseksi suoritettavan tarkastustavan perusteella. Näin ollen voidaankin kyseenalaistaa mahdollisen muutoksen myötä tilintarkastuksen vaihtoehdon pysyminen yleisluonteisen tarkastuksen rinnalla, sillä edellä mainitun perusteella se voisi asettaa mikroyrityksiä eri arvoiseen asemaan tarkastusmuodon perusteella. Tämän vuoksi voisi olla tarkoituksenmukaisempaa, että mikroyrityksillä olisi käytössään vain yksi yleisesti hyväksytty tarkastuksen muoto.

Monissa lausunnossa nousi esille useaan kertaan tilintarkastuksen suuri ohjaava vaikutus juuri mikroyrityksissä (esim. Nexia Oy 2020; Ahjos 2020; Prepula & Sandell 2020). Mikroyritykset siis menettäisivät tämän tilintarkastuksen merkittävän hyödyn yleisluonteisen tarkastuksen myötä (Nexia Oy 2020). Verohallinnon (2020) mukaan tilintarkastuksen ohjaava vaikutus toiminnan lainmukaisuuden suhteen on merkittävä myös operatiivisen toiminnan ollessa omistajatahon vastuulla, sillä tilintarkastajalla on velvollisuus huomauttaa havaitsemistaan virheistä. Tilintarkastuksen avulla voidaan siis vähentää erityisesti niitä virheitä, jotka syntyisivät tarkastettavan kohteen vastuuhenkilöiden tietämättömyydestä. Varsinkin mikroyritysten tilintarkastuksissa havaitaan juuri tällaisia hallintoon ja kirjanpitoon liittyviä virheitä. Yleisluonteisen tarkastuksen tarkastustoimenpiteiden vähyden vuoksi näitä virheitä ei todennäköisesti havaittaisi, mistä johtuen tilintarkastuksen merkittävät hyödyt voitaisiin menettää. (Prepula & Sandell 2020.)

Ahjoksen (2020) mukaan tilintarkastuksen hyödyt mikroyritykselle koostuvat kolmesta eri komponentista, jotka ovat: 1) ulkoinen luottamus, 2) sisäinen luottamus sekä 3) tiedon ja tietämyksen lisääntyminen. Ahjos (2020) toteaa näistä toteutuvan yleisluonteissa tarkastuksessa ainoastaan ulkoisen luottamuksen, jolla tarkoitetaan tilinpäätöksen varmentamista muiden tahojen käyttöä ajatellen. Sisäisellä luottamuksella puolestaan tarkoitetaan, että yrittäjä itse tietää yrityksessään asioiden sujuvan, kuten pitääkin sekä puolestaan tiedon ja tietämyksen lisääntymisellä tarkoitetaan, että tilintarkastuksessa siirtyy esimerkiksi keskustelujen välityksellä hiljaista tietoa tilintarkastajalta yrittäjälle.

Nämä molemmat jäävät siis pois yleisluonteisen tarkastuksen yhteydessä johtuen esimerkiksi siitä, että tarkastus kohdistuu ainoastaan tilinpäätökseen. Tästä johtuen yrittäjä, joka ei todennäköisesti ole talouden ammattilainen, jää vaille tietoa, jota tilintarkastus voisi hänelle tarjota, mikä edelleen heikentää yrityksen sisäistä päätöksentekoa talousasioiden suhteen ja pahimmillaan vaikeuttaa mikroyrityksen toimintamahdollisuuksia. (Ahjos 2020.)

Myös tieteellinen tutkimus tukee näkemystä siitä, että tilintarkastuksella on suuri ohjaava vaikutus pienissä yrityksissä. Tutkimusten mukaan esimerkiksi tilintarkastuksen rooli eroaa pienissä yrityksissä sen vastaavasta roolista suuremmissa yrityksissä. Pienemmissä yrityksissä, kuten mikroyrityksissä, korostuvat tilintarkastajan neuvontarooli, ja yrityksen johto arvostaa erityisesti tilintarkastajan ammattitaitoa. (Esplin ym. 2018.) Näin ollen tämän näkemyksen mukaan siirtyminen yleisluonteiseen tarkastukseen ei olisi mikroyritysten omien etujen mukaista, vaikka sidosryhmien informaatiotarpeet mahdollisesti voitaisiinkin täyttää.

Ongelmaan tilintarkastuksen ohjaavan vaikutuksen poistumisesta yleisluonteisen tarkastuksen myötä, voisi vastata ammattitaitoisen kirjanpitäjän edellyttäminen mikroyritykseltä. Usean lausunnon mukaan yleisluonteisen tarkastuksen valitsevilta yrityksiltä tulisi edellyttää riittävän ammattipätevyyden omaavaa, auktorisoitua kirjanpitäjää, sillä pätevä kirjanpitäjä lisäisi osaltaan kirjanpidon yleistä luottamusta. (esim. Finanssiala ry 2020; Poliisihallitus 2020.) Agenttiteorian mukaan agenttisuhteita voi kuitenkin muodostua myös yrityksen ja kirjanpitäjän välille, mikä taas voi lisätä yrityksen kannustimia toimituttaa tilintarkastus vapaaehtoisesti. Tieteellistä näyttöä ei kuitenkaan ole sille, voisiko yleisluonteinen tarkastus vastata myös mahdolliseen informaation epäsymmetriaan kirjanpitäjän ja yrityksen välillä.

Lausuntojen mukaan mikroyritysten arviointikyky itselle soveltuvasta tarkastusmuodosta voidaan myös kyseenalaistaa. Esimerkiksi Suomen Asianajajaliitto (2020) epäili lausunnossaan mikroyritysten omistajien ja johdon arviointikykyä sen suhteen, olisiko yleisluonteinen tarkastus vai tilintarkastus yrityksen tarpeisiin tarkoituksenmukaisempi vaihtoehto. Lausunnoissa tulikin moneen otteeseen esille tarve säätää yleisluonteisen tarkastuksen soveltamisala niin selkeäksi, ettei mikroyrityksen omistajille jäisi juuri harkinnanvaraa yleisluonteisen tarkastuksen soveltuvuudesta yrityksensä tarpeisiin

(esim. Suomen Asianajajaliitto 2020; Valtionvarainministeriö 2020). Ylipäättään useamman mahdollisen varmennusmuodon esiintyminen vaatisi niin mikroyrityksiltä itseltään kuin myös niiden sidosryhmiltä erityistä ymmärrystä näistä erilaisista varmennusmuodoista ja niiden eroavaisuuksista (Nexia Oy 2020). Tulisi siis lainsäädännön tasolla erotella ja tunnistaa selkeästi ne mikroyritykset, joille yleisluonteinen tarkastus voisi sopia ja toisaalta ne, joille tilintarkastus olisi edelleen oikea varmennusmuoto (Finanssiala ry 2020).

Tilanteessa, jossa mikroyritys itse tai sidosryhmät eivät ymmärrä yleisluonteisen tarkastuksen rajoitteita tai eroavaisuuksia tilintarkastuksen suhteen, on vaarana syntyä tilintarkastuksen, tai tässä tapauksessa yleisluonteisen tarkastuksen, odotuskuilua. Kuten teorialuvussakin osoitettiin, tilintarkastuksen odotuskuilua voi muodostua tilintateissa, joissa tilintarkastusasiakas ei ymmärrä tilintarkastukseen kohdistuvia rajoitteita tai sen sisältöä. Näin ollen odotukset tilintarkastusta kohtaan voivat muodostua suuremmiksi kuin, mitä normien mukaan tehty tilintarkastus todellisuudessa pitää sisällään. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 23.) Jos mikroyritykset eivät siis ymmärrä yleisluonteisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen eroavaisuuksia, sekä yleisluonteisella tarkastuksella saavutettavaa varmuutta suhteessa tilintarkastukseen, on hyvin todennäköisesti vaarana syntyä odotuskuilua. Näin ollen olisikin erityisen tärkeää, että yleisluonteisen tarkastuksen rajoitteet suhteessa tilintarkastukseen ja sen tarjoama varmuustaso tehtäisiin mahdollisimman selkeiksi mikroyrityksille itselleen. Tämä varmasti auttaisi osaltaan myös yleisluonteisen tarkastuksen soveltamisalan mahdollisimman selkeässä määrittelyssä.

Yksi yleisluonteisen tarkastuksen mahdollisen käyttöönoton keskeisimmistä tavoitteista on mikroyritysten hallinnollisen taakan keventäminen ja kustannusten vähentäminen. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020). Usean lausunnon mukaan on kuitenkin hyvin epäselvää, syntyisikö yleisluonteisen tarkastuksen myötä tavoiteltuja kustannussäästöjä ja hallinnollisen taakan keventymistä mikroyrityksille. Todennäköisesti kustannussäästöt jäisivät siis mikroyritysten kannalta lähes merkityksettömiksi, sillä tarkastuksen varmuustaso tippuisi hinnan puolestaan pysyessä lähes muuttumattomana. (esim. Suomen Asianajajaliitto 2020; Ruohonen 2020.) Yleisluonteisen tarkastuksen hintataso asettuisi siis todennäköisesti hyvin lähelle tilintarkastuksen nykyistä hintatasoa, jolloin merkittäviä kustannussäästöjä ei luonnollisesti juuri syntyisi (Vahtera 2020). Kuten

edellä mainittu, yleisluonteiseen tarkastukseen on kaavailtu lisättävän ISRE 2400-standardin päälle erilaisia kansallisia lisävaatimuksia, joiden vuoksi kustannukset eivät tilintarkastukseen verrattuna tulisi laskemaan (Suomen Yrittäjät ry 2020). Näin ollen lausunnoissa myös kyseenalaistettiin vahvasti ylipäättään kansallisten lisävaatimusten tarkoituksenmukaisuus (Keskuskauppakamari 2020; Tilintarkastuslautakunta 2020; Suomen Tilintarkastajat ry 2020). Lisäksi erään näkemyksen mukaan yleisluonteisen tarkastuksen tarjoamien kustannussäästöjen tarkkaa arviointia vaikeuttaa se, että nykyisin mikroyritysten tilintarkastuksen laatu, hinta ja siihen käytettävä aika vaihtelevat suuresti (Raitio 2021, 14). Näin ollen ei ole yhtä eksaktia totuutta mikroyritysten nykyisestä tilintarkastuksen hintatasosta, johon verrata yleisluonteisen tarkastuksen mahdollista hintatasoa sekä mahdollisia kustannussäästöjä.

Yleisluonteisen tarkastuksen myötä tarkastuksen tarjoama varmuustaso heikkenisi tilintarkastukseen verrattuna sekä samalla tarkastuksen kohteista postuisivat hallinto ja kirjanpito. Näin ollen tilintarkastuksen tarjoamat hyödyt vähenisivät kustannussäästöjen jäädessä hyvin pieniksi. (Vahtera 2020.) Toisin sanoen lausuntojen mukaan yleisluonteisen tarkastuksen tarjoamat hyödyt suhteessa sen kustannuksiin eivät olisi mikroyritysten kannalta suotuisassa suhteessa. Muun muassa Chow (1982) on osoittanut, että vain sellaiset yritykset valitsevat vapaaehtoisesti toimituttua tilintarkastuksen, jotka kokevat tilintarkastuksen hyötyjen olevan suuremmat suhteessa sen kustannuksiin, eli silloin, kun tilintarkastuksen hyödyt ylittävät siitä koituvat kustannukset. Tämän perusteella voisi olettaa, ettei kovinkaan suuri osa mikroyrityksistä valitsisi yleisluonteista tarkastusta tilintarkastuksen sijaan, sillä sen tarjoamat hyödyt mikroyritykselle eivät olisi suotuisassa suhteessa sen kustannuksiin nähden. Näin ollen yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönotto voisi lopulta jäädä hyvin alhaiseksi.

Vaikka lausuntopalautteen perusteella vaikuttaisi siltä, ettei yleisluonteinen tarkastus olisi mikroyritysten näkökulmasta suotuisin ratkaisu niiden tilintarkastusvelvollisuutensa muutostarpeisiin, nähtiin yleisluonteisella tarkastuksella kuitenkin myös myönteisiä vaikutuksia. Yleisluonteinen tarkastus muun muassa mahdollistaisi sen, että mikroyritykset voisivat omista tarpeistaan käsin valita, teettävätkö yleisluonteisen tarkastuksen vai tilintarkastuksen, jolloin erilaiset olosuhteet tulisivat huomioituiksi varmennusmuotoa päätettäessä. Yleisluonteinen tarkastuksen mahdollisuus tilintarkastuksen rinnalla toisi siis mukanaan varmennustavan valintaan enemmän

joustavuutta. Lisäksi mikroyritysten kohdalla yleisluonteinen tarkastus voidaan nähdä hyvin usein riittävän luotettavana varmennusmuotona, erityisesti velvollisuutensa hyvin hoitavien mikroyritysten keskuudessa. (Finnvera Oyj 2020.) Yleisluonteisen tarkastuksen suorittaja on myös aina ammattitaitoinen tilintarkastaja, mikä puoltaa osaltaan myös yleisluonteisen tarkastuksen tarjoamaa riittävää varmuustasoa. Tilintarkastajan ammattitaito, objektiivisuus, ammatillinen skeptisyys tai taipumus ammatilliseen huolellisuuteen eivät katoa varmennusmuodon vaihtuessa tilintarkastuksesta yleisluonteiseen tarkastukseen. (Raitio 2020, 12.)

4.2.2 ISRE 2400-standardiin perustuva yleisluonteinen tarkastus

ISRE 2400-standardin soveltuvuus mikroyritysten yleisluonteisen tarkastuksen perustaksi jakaa myös vahvasti mielipiteitä empiiristen aineiston perusteella. Usean lausunnon mukaan ISRE 2400-standardiin perustuva yleisluonteinen tarkastus ei täyttäisi sille asetettuja tavoitteita, eli kustannussääntöjä tai sääntelyn suhteuttamista ja selkeyttämistä (esim. Ruohonen 2020; Nexia Oy 2020; Julkishallinnon tarkastajat ry 2020). Lisäksi muun muassa Keskuskauppakamarin (2020) näkemyksen mukaan jopa tilintarkastusvelvollisuuden rajojen maltillinen korottaminen olisi ISRE 2400-standardiin perustuvaa yleisluonteista tarkastusta parempi ratkaisu, sillä se keventäisi mikroyritysten hallinnollista taakkaa tehokkaammin. Kuitenkin lausunnonantajista esimerkiksi Tilintarkastuslautakunta (2020) ja Patentti- ja rekisterihallitus (2020) ilmaisivat ISRE 2400-normiston käyttämisen olevan perustelluin tapa ottaa käyttöön mikroyritysten yleisluonteinen tarkastus. ISRE 2400-standardin soveltuvuutta yleisluonteisen tarkastuksen perustaksi on perusteltu muun muassa sillä, että se on myös kansainvälisesti käytössä ja siten todettu riittävän varmuuden tarjoavaksi toimeksiannoksi, jopa mikroyrityksiä suuremmille yrityksille (Patentti- ja rekisterihallitus 2020; Suomen Tilintarkastajat ry 2020).

ISRE 2400-standardin suhteen näkemyksiä jakavat erityisesti kirjanpidon ja hallinnon tarkastuksen puuttuminen sekä kansalliset lisävaatimukset ISRE 2400-standardiin. Lähtökohtaisesti ISRE 2400-standardiin perustuvassa yleisluonteisessa tarkastuksessa kirjanpito ja hallinto eivät ole tarkastuksen kohteena (Ruohonen 2020). Eräiden näkemysten mukaan nämä tulisivat kuitenkin olla varmennuksen kohteena, sillä niiden

jättäminen tarkastuksen ulkopuolelle aiheuttaisi merkittävää epävarmuutta tilinpäätöstietojen oikeellisuuden suhteen (Ruuhonen 2020; Sisäministeriö 2020). Puolestaan hyvin moni lausunto pitää myös kannatettavana sitä, etteivät hallinto ja kirjanpito ole yleisluonteisen tarkastuksen nimenomaisia kohteita (esim. KPMG 2020; Suomen Tilintarkastajat ry 2020). Vaikka hallinto ja kirjanpito eivät lähtökohtaisesti ole tarkastuksen kohteena, voi tilintarkastaja kohdistaa niihin tarkastustoimenpiteitä, jos hän arvioi sen ammatillisen harkinnan mukaan tarpeelliseksi (Suomen Tilintarkastajat ry 2020). Näin saataisiin aikaan merkittäviä kustannussäästöjä, kun tarkastustoimenpiteitä kirjanpitoon ja hallintoon kohdistettaisiin vain tarpeen vaatiessa.

Toinen merkittävästi näkemyksiä jakava seikka ovat kansalliset lisäykset ISRE 2400-standardiin. Työryhmä esitti muistiossaan otettavaksi käyttöön ISRE 2400-standardin vaatimusten päälle eräitä kansallisia lisävaatimuksia, joista merkittävin on veroerien vastaavuuden tarkastaminen (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020). Esimerkiksi Keskuskauppakamarin (2020) lausunnon mukaan ISRE 2400-standardin ylittävistä vaatimuksista tulisi kuitenkin luopua, ja tarkastuksen kohteena tulisi olla ainoastaan tilinpäätös, ISRE 2400-standardin mukaisesti. Kansallisten lisäysten nähdään lisäävän erityisesti hallinnollista taakkaa ja nostavan yleisluonteisen tarkastuksen kustannuksia, mikä olisi ristiriidassa yleisluonteisella tarkastuksella tavoiteltavien muutosten kanssa. Lisäksi standardiin perustumattomat lisävaatimukset sekoittaisivat yleisluonteisen tarkastuksen perusluonnetta, mikä pahimmillaan kasvattaisi odotuskuilua, kun yleisluonteisen tarkastuksen todellinen tarkoitus ja luonne hämärtyisivät. (Tilintarkastuslautakunta 2020.) Suomen Tilintarkastajat ry:n (2020) mukaan veroerien tarkastaminen ei merkittävästi edistäisi varmuutta tilinpäätöksen oikeellisuudesta, eikä se ylipäätään olisi niin tehokas keino harmaan talouden torjunnassa, että sen vuoksi olisi suotuisaa tinkiä hallinnollisen taakan keventämisen ja sääntelyn sujuvoittamisen tavoitteista. Puolestaan esimerkiksi Finanssiala ry:n (2020) mukaan ISRE 2400-standardiin perustuvaan yleisluonteiseen tarkastukseen tulisi sisällyttää lisää erilaisia kansallisia vahvistuksia tai hallinnollista tarkastusta. Lisäksi luonnollisesti Verohallinto (2020) kannattaa lausunnossaan lisävaatimusta verotilitysten oikeellisuuden varmentamisesta.

Suomen tilintarkastajat ry:n (2020) lausunnon mukaan kansalliset lisäykset, jotka tekevät eroa yleisluonteisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen välille, voivat myös lisätä

tarkoituksenhakuisuutta varmennustavan valinnan suhteen. Esimerkiksi verotilityksiä ei tarkasteta lakisääteisissä tilintarkastuksissa, mikä voisi lisätä kannustimia teettää varsinainen tilintarkastus yleisluonteisen tarkastuksen sijaan tilanteessa, jossa yrityksen verotilityksiin liittyy mahdollisesti vilpillistä toimintaa (Raitio 2020, 12–15). Lisäksi lisävaatimus verotilitysten tarkastamisesta voisi johtaa siihen, että yleisluonteisessa tarkastuksessa korostuisivat verottajan tarpeet kohtuuttomasti (Suomen Tilintarkastajat ry 2020). Tämä tarkoittaisi käytännössä agenttiteorian näkökulmasta sitä, että yleisluonteisessa tarkastuksessa päämiehen paikalla ei olisikaan ainoastaan yrityksen omistaja, vaan osittain myös verottaja. Verottajan tarpeiden erityistä huomiointia on perusteltu muun muassa sillä, että verottajalla ei ole äänivaltaa yhtiössä, eikä muitakaan vaikutusmahdollisuuksia tarkastusmuodon valintaan. (Raitio 2020, 12–15.) Näin ollen yleisluonteinen tarkastus eroasi tilintarkastuksesta myös sen suhteen, kenen tarpeisiin tarkastus tehdään. Tilintarkastuksessa tilinpäätöksen käyttäjät siis huomioidaan tasapuolisemmin, nostamatta yhdenkään käyttäjän tarpeita toisten edelle. (Suomen tilintarkastajat ry 2020.)

ISRE 2400-standardin soveltuvuudesta yleisluonteisen tarkastuksen perustaksi ei juuri ole tieteellistä tutkimusta, eikä ylipäätään yleisluonteisesta tarkastuksestaakaan. Näin ollen arviointia ISRE 2400-standardiin perustuvasta yleisluonteisesta tarkastuksesta ja sen soveltuvuudesta mikroyritysten tarkastuksiin tulee tehdä lähinnä vain empiirisen aineiston pohjalta. Viitteitä ISRE 2400-standardiin perustuvan yleisluonteisen tarkastuksen toimivuudesta voidaan kuitenkin saada esimerkiksi Tanskasta ja Virossa, joissa kyseinen tarkastusmuoto on ollut käytössä ja myös todettu toimivaksi. Kansainvälisissä selvityksissä on muun muassa tunnistettu, että ylipäätään tilintarkastajan valitsemisella on merkittävämpi vaikutus tilinpäätöksen luotettavuudelle kuin sillä, mitä varmennusmuotoa tilinpäätöksen tarkastamiseen on käytetty (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020). Useassa lausunnossa myös korostettiin sitä, että yleisluonteisen tarkastuksen suorittaa ammattitaitoinen tilintarkastaja, joka lisää itsessään tarkastuksen luotettavuutta, vaikka yleisluonteinen tarkastus tarjoaakin varsinaista tilintarkastusta alhaisemman varmuustason (Suomen Tilintarkastajat ry 2020; KPMG 2020).

Empiirisen aineiston perusteella käsitys ISRE 2400-standardin soveltuvuudesta yleisluonteisen tarkastuksen perustaksi on hyvin ristiriitainen. Mielipiteitä jakavat muun

muassa vähäisemmät tarkastustoimenpiteet, kuten hallinnon ja kirjanpidon tarkastuksen puuttuminen, ISRE 2400-standardin mukaisessa tarkastuksessa. Tämän lisäksi erityisen paljon näkemyksiä empiirisen aineiston perusteella jakoivat kansalliset lisävaatimukset, eli verotilitysten tarkastaminen. Kuitenkin suurin osa lausunnoista suhtautui kielteisesti lisävaatimuksiin, joten ainakaan empiirisen aineiston perusteella ISRE 2400-standardin vaatimusten päälle ei olisi mielekästä lisätä kansallisia vaatimuksia. Näin ollen, jos Suomessa päädyttäisiin ottamaan käyttöön ISRE 2400-standardiin perustuva yleisluonteinen tarkastus, tulisivat nämä kansalliset lisävaatimukset todennäköisesti uupumaan, mikäli lausuntopalautteita kuullaan. Empiiriseen aineistoon perustuen on kuitenkin hyvin vaikeaa muodostaa yksiselitteistä näkemystä ISRE 2400-standardin soveltuvuudesta korvaamaan mikroyritysten ISA-standardeihin perustuva tilintarkastus.

4.2.3 Yleisluonteisen tarkastuksen yhteiskunnalliset vaikutukset

Yleisluonteisen tarkastuksen yhteiskunnallisia vaikutuksia tarkastellaan empiirisessä aineistossa lähinnä harmaan talouden ja talousrikollisuuden sekä eri sidosryhmien näkökulmasta. Muun muassa monessa lausunnossa punnitaan yleisluonteisen tarkastuksen tarjoamia hyötyjä ja haittoja niin mikroyritystasolla kuin myös laajemmin yhteiskunnallisella tasolla. Lausuntopalautteen perusteella nähdään yleisluonteiseen tarkastukseen yhteiskunnan tasolla kuitenkin liittyvän suurelta osin haittoja, tai ainakin haitat vaikuttavat ylittävät yleisluonteisen tarkastuksen tarjoamat hyödyt (esim. Oy Tuokko Ltd 2020; Vahtera 2020; Lydman 2020). Toki osa lausunnonantajista näki yleisluonteiseen tarkastukseen liittyvän myös yhteiskunnan kannalta mahdollisuuksia. Näiden näkemysten mukaan yleisluonteisen tarkastuksen myötä saataisiin muun muassa vahvistettua Suomessa työllisyyttä ja kasvua sekä parannettaisiin yritystasoista päätöksentekoa ja saataisiin näin kevennettyä byrokratiaa. (Suomen Yrittäjät ry 2020.)

Usean lausunnon mukaan riski harmaan talouden yleistymisestä kasvaisi merkittävästi yleisluonteisen tarkastuksen myötä (esim. Oy Tuokko Ltd 2020; Poliisihallitus 2020; Sisäministeriö 2020). Kuten edellä mainittu, yleisluonteisen tarkastuksen kohteena eivät ole yrityksen hallinto ja kirjanpito, minkä seurauksen pääkirjanpitoa, tositteita, sopimuksia ja hallinnon pöytäkirjoja ei lähtökohtaisesti yleisluonteisessa tarkastuksessa tarkasteta. Näiden tarkastus on kuitenkin harmaan talouden torjunnan kannalta erittäin

tärkeää, mikä tarkoittaa sitä, että yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönotto voisi heikentää merkittävästi tilintarkastajan mahdollisuuksia havaita harmaata taloutta tai muita väärinkäytöksiä. Lisäksi harmaata taloutta on todettu esiintyvän useimmiten juuri pienemmissä yrityksissä, joissa omistus ja johto ovat samoissa käsissä. (Poliisihallitus 2020.) Tällaisten yritysten tilintarkastus suojelee juuri yhteiskunnan yleistä etua, vaikka tilintarkastuksen hyödyt yritykselle itselleen olisivatkin vähäisemmät. Siten mikroyritysten kohdalla voidaan tilintarkastuksen yhteiskunnallisen merkityksen nähdä korostuvan entisestään, eikä tilintarkastusta nähdä vain välineenä turvata yrityksen omistajien etua.

Suomen Yrittäjät ry (2020) ja Keskuskauppakamari (2020) suhtautuivat lausunnoissaan harmaan talouden riskiin huomattavasti kevyemmin. Heidän mukaansa mikroyritysten tilintarkastusvelvollisuutta ei tulisi perustella harmaantalouden torjunnan näkökulmasta, sillä Suomessa talousrikollisuutta tai harmaata taloutta ei ole keskimääräistä enempää verrattuna muihin valtioihin. Toki Suomessa harmaan talouden esiintymisen vähäisyys voi olla seurausta voimassa olevasta laajasta tilintarkastusvelvollisuudesta. Edellä mainitut lausunnot eivät myöskin ottaneet juuri huomioon sitä, että yleisluonteisen tarkastuksen myötä hyvin suuri osa suomalaisista yrityksistä ei enää olisi lakisääteisen tilintarkastuksen piirissä. Ammattitilintarkastajien (2020) lausunnon mukaan tilintarkastusvelvollisuus poistuisi lähes 40 000 yritykseltä, mikä on huomattava osuus koko Suomen yrityskannasta. Sisäministeriön (2020) lausunnossa tuodaan myös esille Ruotsissa tehty muutos tilintarkastusrajojen nostosta, jonka myötä Ruotsissa kirjanpitorikokset ovat yleistyneet, sekä tilinpäätösten laadun on todettu laskeneen. Suomessa yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönoton myötä seuraukset voisivat mahdollisesti olla samankaltaisia, sillä käytännössä yleisluonteinen tarkastus tulisi nostamaan tilintarkastusvelvollisuuden rajoja etenkin, jos sen käyttöönotto olisi hyvin laaja-alaista. Vaarana siis yleisluonteisen tarkastuksen myötä olisi epärehellisten toimijoiden hyötyminen muutoksesta ja siitä johtuen kilpailuaseman vääristyminen, minkä seurauksena rehellisen yritystoiminnan toimeentulo voisi vaikeutua. (Sisäministeriö 2020.)

Lausunnoissa yleisesti esiin nouseva huoli oli riski mikroyritysten tilinpäätösten laadun heikkenemisestä yleisluonteisen tarkastuksen myötä, mikä edelleen rapauttaisi yhteiskunnan tasolla yleistä luottamusta tilinpäätösten oikeellisuuteen (Nexia Oy 2020;

Finnvera Oyj 2020). Mikroyritysten pienestä koosta huolimatta, niiden merkitys koko kansantalouden kannalta on varsin merkittävä. Muun muassa mikroyritysten sidosryhmäverkostot ovat laajoja, minkä vuoksi onkin erityisen tärkeää, että myös mikroyritysten taloudellinen informaatio on luotettavaa. (Raitio 2018, 10.) Siten yleisluonteisen tarkastuksen myötä sidosryhmien saamat hyödyt tilintarkastuksesta voisivat heikentyä merkittävästikin suhteessa yleisluonteisen tarkastuksen tarjoamiin taloudellisiin hyötyihin itse mikroyrityksille. Kuten edelläkin mainittu, yleisluonteisen tarkastuksen hintataso asettuisi todennäköisesti hyvin lähelle tilintarkastuksen nykyistä hintatasoa, eikä merkittäviä kustannussäästöjä juuri syntyisi. Näin ollen yleisluonteisen tarkastuksen hyödyt, ainakin kustannustasolla, jäisivät todennäköisesti hyvin marginaalisiksi sidosryhmien kokemiin negatiivisiin vaikutuksiin nähden. (Vahtera 2020.)

Kuten teoriaosuudessaakin mainittiin, nykyisin tilintarkastuksen yhteiskunnallinen merkitys on korostunut entisestään (KTM 2/2006). Myös Tilintarkastuslautakunta (2020) totesi lausunnossaan, ettei tilintarkastus perustu ainoastaan yrityksen omistajien edun turvaamiseen, vaan tilintarkastuksen tarkoituksena on yleisesti riskien ja kustannusten jakaminen yhteiskunnassa. Tämän näkemyksen mukaan mikroyritykset itse kantavat laajan tilintarkastusvelvollisuuden muodossa yhteiskunnan muiden sidosryhmien kustannukset siitä, että heidän riskejään taloudellisen informaation luotettavuuden suhteen pienennetään. (Tilintarkastuslautakunta 2020.) Tämä tukee näkemystä myös siitä, että tilintarkastaja nähdään nykyisin eräänlaisena yleisen edun vartijana (Ruohonen 2017, 43). Myös Wallacen (1980, 21–23) vakuutushypoteesin mukaan tilintarkastaja nähdään riskinjakajana sekä samalla yhteiskunnassa riskin sosialisoijana. Ilman tilintarkastuksen riskin sosialisoivaa vaikutusta jäisivät siis sidosryhmien riskit yhteiskunnan kannettavaksi. Toisaalta sidosryhmien luottamusriski toisen yrityksen tilinpäätösinformaatioon voidaan myös nähdä vain yhtenä riskinä muiden liikeriskien joukossa sekä hallittavissa olevana, muun muassa tilintarkastajan valintaa edellyttämällä ilman, että kaikki mikroyritykset olisivat tilintarkastusvelvollisia ilman tarveperustaa (Suomen taloushistoriallinen yhdistys r.y. 2020).

Yleisluonteisen tarkastuksen mahdollista käyttöönottoa arvioitaessa yhteiskunnallisesta näkökulmasta tulisi suorittaa niin sanottuja kustannus-hyöty-analyyseja, sen arvioimiseksi ovatko yleisluonteisesta tarkastuksesta saatavat hyödyt oikeassa suhteessa

sen kustannuksiin nähden. Tulisi siis selvittää, onko laaja tilintarkastusvelvollisuus kansantaloudelle parempi ratkaisu kuin yleisluonteinen tarkastus ja korkeammat tilintarkastusvelvollisuuden rajat. (Tilintarkastuslautakunta 2020.) Empiirisen aineiston perusteella voidaan todeta yleisluonteisen tarkastuksen tarjoamien hyötyjen jäävän hyvin pieniksi etenkin yhteiskunnan näkökulmasta, ellei jopa aiheuttavan negatiivisia seurauksia. Lisäksi empirian mukaan mikroyritystasolla yleisluonteisen tarkastuksen tarjoamat hyödyt voisivat jäädä hyvin maltillisiksi, sillä esimerkiksi kustannussäästöjen ennustetaan jäävän varsin pieniksi tilintarkastukseen verrattuna. Näin ollen, jos yleisluonteisen tarkastuksen ei oleteta tarjoavan yhdellekään taholle suurempaa hyötyä, ei sen käyttöönotto välttämättä olisi järkevää. Esimerkiksi, jos yleisluonteisen tarkastuksen myötä mikroyritysten kustannussäästöt muodostuisivat huomattaviksi, voisi sen käyttöönotto olla tarkoituksenmukaisempaa, vaikka sen vaikutukset yhteiskunnan kannalta olisivatkin negatiivisemmat.

Koronakriisi on myös kasvattanut tilintarkastuksen merkitystä, etenkin yritysten toiminnan jatkuvuutta arvioitaessa. Lisäksi koronapandemian myötä luottolaitosten vakavaraisuussäännöksiin on tullut muutoksia, jotka ovat antaneet pankeille helpotuksia juuri pienille yrityksille myönnettävien lainojen pääomavaatimuksiin. Finanssiala ry:n (2020) mukaan myös tämä olisi lisäperuste säilyttää tilinpäätösvarmennus riittävällä tasolla, jotta pankeilla olisi luotettavat tiedot yritysten taloudellisesta tilanteesta, sekä ettei pääomahelpotus johtaisi järjestäytymättömien luottojen kasvuun.

Empiirisen aineiston perusteella yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönotosta ei siis seuraisi yhteiskunnan tasolla kovin positiivisia seurauksia. Tämän selittää varmasti tilintarkastuksen yhteiskunnallisen roolin merkityksen korostuminen, sillä yhä useammat sidosryhmät tarvitsevat luotettavaa taloudellista informaatiota yrityksistä. Eri tahojen keskinäinen riippuvuus yhteiskunnassa on lisääntynyt jatkuvasti, minkä johdosta myös tilintarkastuksen rooli yleisen edun turvaajana on yhä tärkeämpi. (Horsmanheimo & Steiener 2017, 23.) Yleisluonteisesta tarkastuksesta seuraavat haitat muodostuisivat siis oletettavasti suuremmiksi kuin sillä saavutettavat hyödyt yhteiskunnan näkökulmasta, jolloin luonnollisesti yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönotto ei yhteiskunnan kannalta olisi kovin suotuisaa (Vahtera 2020; Lydman 2020).

4.2.4 Yleisluonteisen tarkastuksen vaikutukset tilintarkastuskäytäntöön

Suomessa mikro- ja pienyritysten tilintarkastusten haasteet ovat johtaneet vaihtelevaan tilintarkastuskäytäntöön näiden yritysten kohdalla. Haasteita niiden tilintarkastuksiin aiheuttavat kansainväliset tilintarkastusstandardit, eli ISA-standardit, ja erityisesti niiden soveltaminen. Tämä on ylipäätään johtanut epäselvyyteen hyvän tilintarkastustavan sisällöstä juuri mikro- ja pienyritysten tarkastuksissa. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.) Myös empiirisessä aineistossa tunnistettiin selvästi ISA-standardien skaalautumisen haasteet pienempien yritysten tarkastuksissa sekä ylipäätään tarve pienempien yritysten tilintarkastuksen muutokselle, juuri tilintarkastuskäytännön näkökulmasta.

Empiirisessä aineistossa havaittiin yleisluonteisen tarkastuksen mahdolliset positiiviset vaikutukset vallitsevalle tilintarkastussäätelyn nykytilalle. Ensinnäkin yleisluonteinen tarkastus ottaisi paremmin huomioon tarkastuksen kohteen verrattuna ISA-standardien mukaiseen tilintarkastukseen. Ylipäätään ISA-standardien soveltamisen mikroyritysten tilintarkastuksissa todettiin olevan hallinnollisesti ja kustannuksellisesti kohtuuttoman raskasta. (Finanssiala ry 2020; Finanssivalvonta 2020.) Yleisluonteinen tarkastus voisi myös parhaimmillaan selkeyttää tilintarkastukselta vaadittavaa tasoa sekä ISA-standardien merkitystä hyvän tilintarkastustavan lähteenä (Patentti- ja rekisterihallitus 2020). Näin ollen kahden eri tasoisen varmennusmuodon olemassaolo voisi lisätä tilintarkastussäätelyä oikeasuhtaisuutta ja joustavuutta.

Nykyisin mikroyritysten tilintarkastusta on erittäin vaikeaa suorittaa taloudellisesti kannattavasti hyvää tilintarkastustapaa noudattaen, mikä puoltaa myös niiden tilintarkastuksen korvaamista yleisluonteisella tarkastuksella (Patentti- ja rekisterihallitus 2020). Tämä johtuu pitkälti ISA-standardien raskaudesta, sillä ne ovat ensisijaisesti suunniteltu suurempien yritysten tilintarkastuksen tarpeisiin (Finanssiala ry 2020). Kuten edellä jo todettu, ISA-standardeja voidaan kuitenkin soveltaa pienten yritysten kohdalla suhteutettuna niiden toiminnan laajuuteen ja monimutkaisuuteen nähden EU:n asettaman muutosdirektiivin (2014/56/EU) myötä. Ongelmia kuitenkin mikroyritysten tilintarkastuskäytäntöön aiheuttaa se, ettei ISA-standardien suhteellisesta soveltamisesta ole tarkempaa ohjetta. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.) Käytännössä se, mitä standardien suhteellisella soveltamisella tarkoitetaan jää tilintarkastajien oman harkinnan varaan, mikä vaatii tilintarkastajalta erityistä ISA-standardien tuntemusta ja ammatillista

harkintaa (Raitio 2020, 10). Tämän lisäksi Suomen tilintarkastuslain mukaan osaksi hyvää tilintarkastustapaa kuuluu ISA-standardien noudattaminen. Tämä lisää entisestään epäselvyyttä myös sen suhteen, mitä hyvän tilintarkastustavan noudattaminen tarkoittaa mikroyritysten tilintarkastuksissa (Mähönen 2016). Näin ollen, vaikka mikroyrityksen tilintarkastuksen todettaisiin olevan suoritettu hyvän tilintarkastustavan mukaisesti, voi suoritettun tilintarkastustyön laatu ja määrä vaihdella (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020). Muun muassa Patentti- ja rekisterihallituksen (2020) lausunnossa todettiin mikroyritysten tilintarkastussääntelyn nykytilan johtavan niiden tilintarkastuksissa tarkastustoimenpiteistä ja dokumentoinnista tinkimiseen, jotka tulevat usein ilmi tilintarkastajiin kohdistuvissa valvontatoimenpiteissä. Edellä olevista seikoista johtuen voisi siis päätellä yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönoton olevan ainakin tilintarkastajien edun mukaista, sillä se voisi selkeyttää heiltä vaadittavaa työtä.

Toki osa lausunnoista oli myös sillä kannalla, ettei yleisluonteinen tarkastus joustavoittaisi tilintarkastussääntelyä tai auttaisi mikroyritysten tilintarkastuksissa havaittuun laadulliseen vaihteluun. Mikroyritysten tilintarkastusta koskevan lainsäädännön nähtiin olevan nykyisellään tarpeeksi joustava, eikä kansainvälisten tilintarkastusstandardien soveltamiseen hyvän tilintarkastustavan mukaisesti nähty liittyvän epäselvyyttä. Yleisluonteisen tarkastukseen todettiin jopa voivan monimutkaistaa sääntelyä mikroyritysten johdon, omistuksen ja sidosryhmien näkökulmasta, vaikka yleisluonteisen tarkastuksen itse tavoite onkin päinvastainen. (Verohallinto 2020; Riistama & Prepula 2020.) Tämä voi lisätä osaltaan yleisluonteisen tarkastuksen odotuskuilua. Kuitenkin myös ylimitoitetusta, ISA-standardien mukaisesta, tilintarkastuksesta voi muodostua tilintarkastuksen odotuskuilua, sillä varmennuksen hyödyllisyys voi hämärtyä esimerkiksi runsaasta dokumentoinnista ja työmäärästä johtuen (Finanssivalvonta 2020). Näin ollen odotuskuilun näkökulmasta ei tilintarkastussääntelyn nykytilan säilyttäminen tai yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönotto ole välttämättä suotuisimmat ratkaisut tilintarkastussääntelyn nykytilan haasteisiin.

Se, voisiko yleisluonteinen tarkastus lopulta olla toimiva ratkaisu mikroyritysten tilintarkastuksissa ISA-standardien soveltamishaasteisiin tai selkeyttämää hyvää tilintarkastustapaa mikroyritysten kohdalla, jää empiirisen aineiston perusteella kuitenkin hiukan epäselväksi, vaikka haasteet yleisesti tunnustetaankin. Aihe jakaa myös vahvasti

mielipiteitä, esimerkiksi Finanssivalvonta (2020) toteaa lausunnossaan vallitsevan laajan näkemyseron sen suhteen, miten mikroyritysten tilintarkastuksiin liittyviä haasteita tulisi tulvaisuudessa ratkaista. Lausunnon mukaan tämä juuri heijastaa jo pitkään vallinnutta tilannetta, jossa näkemykset tilintarkastusrajoista, tilintarkastukselle asetetuista odotuksista ja tilintarkastuksen käytännön mahdollisuuksista ratkaista erilaisia tarpeita jakavat tahoja. Luultavasti juuri hajanaisista ja hyvin erilaisista näkemyksistä johtuen Suomessa mikroyritysten tilintarkastusten haasteisiin ei ole löydetty ratkaisua, vaikka ongelmat ovatkin tunnistettu.

Yhtenä, ainakin empiirisen aineiston mukaan varteenotettavana ratkaisuna, mikroyritysten tilintarkastusten haasteisiin voisi myös olla IAASB:lla kehitteillä oleva LCE-standardi (Audit of less complex entities). LCE-standardi perustuisi ISA-standardeihin ja niissä asetettuihin tavoitteisiin ja toimenpiteisiin, mutta mittasuhteiltaan se olisi kuitenkin ISA-standardeja sopivampi vaihtoehto yksikertaisille tilintarkastustoimeksiannoille. LCE-standardilla saavutettaisiin kohtuullinen varmuus tilinpäätöksen oikeellisuudesta, kuten myös ISA-standardien mukaisessa tilintarkastuksessa. LCE-standardilla saavutettava varmuustaso olisikin juuri sen vahvuus suhteessa ISRE 2400-standardiin, joka tarjoaa alemman varmuustason. Tilintarkastuksen tarjoama varmuustaso on hyvin tärkeä seikka, josta ei olla kovin halukkaita luopumaan niin tilintarkastajien kuin sidosryhmienkään keskuudessa, mikä puoltaa mahdollista LCE-standardin käyttöönottoa ISRE 2400-standardin mukaisen yleisluonteisen tarkastuksen sijaan. LCE-standardi eroaa ISA-standardeista selkeimmin laajuudeltaan, sillä siinä on vähemmän yksityiskohtaisia vaatimuksia jokaisen tilintarkastuksen vaiheen osalta. LCE-standardissa ISA-standardit ovat ikään kuin skaalattu alaspäin siten, että ne soveltuvat yksinkertaisemmille toimeksiannoille. (Laine 2021, 24–28.) LCE-standardista tehty standardiluonnos on parhaillaan kommenttikierroksella ja lopullinen standardi olisi tarkoitus hyväksyä joulukuussa 2022, jonka jälkeen se olisi heti sovellettavissa (Laine 2021, 27). Myös useassa lausunnossa mainittiin LCE-standardi, sekä todettiin yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönoton jopa olevan hätiköintiä, sillä hanke LCE-standardista on parhaillaan käynnissä (esim. Riistama & Prepula 2020).

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä luvussa tarkoituksena on koota yhteen empiirisestä aineistosta esille nousseita keskeisempiä tuloksia tutkimukselle asetettujen tutkimuskysymysten näkökulmasta. Empiriasta nousseita tuloksia verrataan myös teoreettisessa viitekehyksessä tehtyjä havaintoja vasten. Taulukoon 2 on koottu yhteen empiriasta keskeisimmät esiin nousseet teemat ja edelleen näistä teemoista johdetut niin sanotut alateemat. Taulukko 2 selkeyttää näin keskeisempien tulosten esittämistä.

Taulukko 2: Empiriasta esiin nousseet keskeiset teemat.

Alateema	Yläteema	Yhdistävä teema
Omistusrakenne ja rahoitusasema	Mikroyritys yleisluonteisen tarkastuksen kohteena (luku 4.2.1)	Yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönotto
Tilintarkastuksen ohjausvaikutus		
Kustannukset		
Tarkastustoimenpiteiden rajallisuus	ISRE 2400-standardi (luku 4.2.2)	
Kansalliset lisävaatimukset		
Kansainväliset kokemukset		
Harmaa talous ja talousrikollisuus	Yhteiskunnalliset vaikutukset (luku 4.2.3)	
Sidosryhmät		
Kustannukset		
Kansainvälisten tilintarkastusstandardien soveltaminen	Suomalainen tilintarkastuskäytäntö (luku 4.2.4)	
Mikroyritysten tilintarkastusten laadunvaihtelu		
Odotuskuilu		

Empiirisestä aineistosta esiin nousseet ja empirialuvussa käsitellyt keskeiset teemat olivat mikroyritys yleisluonteisen tarkastuksen kohteena, ISRE 2400-standardi, yleisluonteisen tarkastuksen yhteiskunnalliset vaikutukset sekä suomalainen tilintarkastuskäytäntö, kuten taulukosta 2 myös huomaa. Nämä teemat ovat nousseet esiin empiirisestä aineistosta teoreettista viitekehystä apuna käyttäen, joten myös teoria tuo näiden analyysiin oman kontribuutionsa.

Empirian perusteella analysoitaessa yleisluonteisen tarkastuksen soveltuvuutta mikroyrityksille esiin nousivat ikään kuin ratkaiseviksi tekijöiksi mikroyritysten omistusrakenne ja rahoitusasema, tilintarkastuksen ohjausvaikutus sekä kustannukset. Myös teoreettisessa viitekehyksessä havaittiin nämä teemat ja todettiin niiden olevan keskeisiä tilintarkastuksen tarvetta tai tilintarkastuksen kysyntää selittäviä tekijöitä. Esimerkiksi Esplin ym. (2018, 319–321) havaitsivat erityisesti pienemmissä yhtiöissä tilintarkastajan neuvontaroolin korostuvan, joka myös nousi selkeästi esille empiriassa. Yleisluonteisen tarkastuksen tarkastustoimenpiteiden niukkuuden vuoksi muun muassa mikroyritysten johdon tietämättömyydestä johtuvat virheet voisivat jäädä havaitsematta. Tällaisia tahattomia virheitä havaitaan paljon juuri mikroyritysten kohdalla, mikä tarkoittaisi yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönoton myötä mahdollisesti virheellisten tilinpäätösten kasvua mikroyritysten keskuudessa. (Prepula & Sandell 2020.) Teoriassa havaittiin tilintarkastetulla taloudellisella informaatiolla olevan hyötyä myös yritykselle itselleen, muun muassa sisäisessä päätöksenteossa. Wallacen (1980) informaatiohypoteesin mukaan tilintarkastus siis parantaa taloudellisen informaation hyödynnettävyyttä yrityksen sisäisessä päätöksenteossa, eikä hyödytä näin ollen ainoastaan yrityksen ulkoisia sidosryhmiä. Tämä havaittiin vastaavasti myös empiriassa, jossa todettiin tilintarkastuksesta luopumisen pahimmillaan johtavan mikroyrityksen sisäisen päätöksenteon heikentymiseen talousasioiden suhteen sekä näin ollen vaikeuttavan edelleen mikroyritysten toimintamahdollisuuksia (Ahjos 2020).

Empiriassa todettiin kuitenkin ammattitaitoisen ulkopuolisen kirjanpitäjän auttavan edellä mainittuun ongelmaan. Jos siis yleisluonteisen tarkastuksen valitsevilta mikroyrityksiltä edellytettäisiin riittävän ammattipätevyyden omaavan ulkopuolisen kirjanpitäjän valintaa, voisi se ylläpitää mikroyritysten taloudellisen informaation riittävää luotettavuutta. (Finanssiala ry 2020; Poliisihallitus 2020.) Teoriassa puolestaan todettiin ulkopuolisen kirjanpitäjän lisäävän pienten yritysten johdon kannustimia valita ulkopuolinen tilintarkastaja tilanteessa, jossa tilintarkastuksen toimituttaminen perustuu vapaaehtoisuuteen. Tämä voidaan osin selittää agenttiteorialla, sillä kirjanpitotoimintojen ulkoistamisesta muodostuu mikroyrityksen omistuksen ja rahoittajan välille agenttisuhte. (Niemi ym. 2012, 174–175.) Se pystyisikö yleisluonteinen tarkastus vastamaan yrityksen ja kirjanpitäjän väliseen agenttisuhteeseen madaltaen siitä syntyviä agenttikustannuksia jää empirian kuin myös teorian perusteella vielä kyseenalaiseksi. Yleisluonteisessa tarkastuksessa toki tarkastustoimenpiteitä on huomattavasti vähemmän kuin

tilintarkastuksessa, minkä perusteella voisi olettaa, etteivät läheskään kaikki olennaiset kirjanpitäjän toimet tulisi tarkastettua.

Empiriassa todettiin mikroyrityksen omistusrakenteen puoltavan yleisluonteisen tarkastuksen sopivuutta niille tilintarkastuksen sijaan. Tilintarkastuksen ei todettu toteuttavan enää sen alkuperäistä tarkoitusta, eli omistajien etujen valvontaa, mikroyritysten kohdalla, sillä omistus ja johto ovat keskittyneet niissä usein samoille henkilöille. Myös teoria puoltaa tätä näkemystä, sillä agenttiteorian perusteella tilintarkastuksen tärkein tehtävä on omistajien etujen turvaaminen (Vuorinen 1995, 105). Yleisesti ottaen johto ja omistus ovat eriytyneet suuremmissa yhtiöissä, minkä vuoksi agenttiteorialla voidaan lähtökohtaisesti tämän näkemyksen mukaan perustella vain suurempien yhtiöiden tilintarkastuksen tarvetta. Teorian perusteella agenttisuhteita voi kuitenkin muodostua myös yrityksen ja rahoittajan välille. Esimerkiksi yrityksen kyky hankkia uutta rahoitusta on hyvin riippuvaista yrityksen taloudellisesta suoriutumisesta sekä taloudellisen informaation luotettavuudesta. Yrityksen ulkopuoliset rahoittajat vaativat siis usein tilintarkastajan valitsemista madaltaakseen omaan rahoituspäätökseensä liittyvää riskiä. (Chow 1982, 276.) Myös empiriassa nousi esille riski mikroyritysten rahoituskustannusten mahdollisesta noususta yleisluonteisen tarkastuksen myötä. Lisäksi yleisluonteisen tarkastuksen myötä todettiin ulkopuolisen rahoituksen saamisen olevan myös vaarassa hidastua. (Finanssiala ry 2020.) Edellä mainittujen seikkojen valossa voidaan siis päätellä, ettei yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönotto välttämättä olisi suotuisa ratkaisu tilanteissa, joissa mikroyrityksellä on ulkopuolista rahoitusta. Toki tilanteissa, joissa mikroyritys ei tarvitse toimintansa tueksi ulkopuolista rahoitusta sekä omistuksen ja johdon ollessa keskittyneet samoihin käsiin voisi yleisluonteinen tarkastus olla varsin riittävä varmennusmuoto. Tällöin toki on kannettava riski mahdollisesta tulevasta rahoitustarpeesta ja sen haasteellisemmasta saavuttamisesta.

Yleisluonteisen tarkastuksen mahdollisesti tullessa osaksi suomalaista tilintarkastussääntelyä voisivat mikroyritykset siis itse valita toimituttavatko he yleisluonteisen tarkastuksen vai tilintarkastuksen (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020). Tämä aiheutti empirian perusteella huolta mikroyrityksen omasta kyvystä arvioida itselleen parhaiten soveltuva tarkastusmuoto, sekä teorian pohjalta heräsi epäily mikroyritysten mahdollisesta eriarvoistumisesta, kun valittavissa olisi kaksi

varmennusmuotoa. Empirian mukaan ratkaistakseen ongelman liittyen mikroyritysten omaan kykyyn valita itselleen tarkoituksenmukainen varmennusmuoto tulisi yleisluonteisen tarkastuksen soveltamisala säätää hyvin selkeäksi (Suomen Asianajajaliitto 2020). Riski mikroyritysten mahdolliseen eriarvoistumiseen yleisluonteisen tarkastuksen myötä liittyi Lennoxin ja Pittmanin (2011) tutkimukseen, jossa osoitettiin tilintarkastuksen vapaaehtoisen toimituttamisen vaikuttavan erityisen positiivisesti yrityksen luottoluokituksiin tilanteessa, jossa yrityksellä ei siis ole lähtökohtaisesti tilintarkastusvelvollisuutta. Tilintarkastuksen valitseminen edellä mainitussa tilanteessa viestittää yrityksen olevan matalariskinen ja toimivan lainmukaisesti. Näin ollen yleisluonteisen tarkastuksen tullessa mahdolliseksi vaihtoehdoksi tilintarkastuksen rinnalle voisivat seuraukset mahdollisesti olla samankaltaisia, jolloin ne mikroyritykset, jotka suorittaisivat tilintarkastuksen yleisluonteisen tarkastuksen sijaan, korostuisivat hyvämaineisina ja vähemmän riskisinä toimijoina yleisluonteisen tarkastuksen suorittaneisiin nähden. Esimerkiksi empirian mukaan yleisluonteisen tarkastuksen epäiltiin vaikuttavan mikroyritysten luottoluokituksiin, mikä olisi osoitus edellä mainitun skenaarion toteutumisesta (Finanssiala ry 2020).

Yleisluonteisen tarkastuksen mahdollisen käyttöönoton keskeisimmiksi tavoitteiksi mikroyritysten kannalta on asetettu kustannussäästöt ja hallinnollisen taakan keventäminen (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020). Empirian perusteella jäi kuitenkin hyvin epäselväksi, saavutettaisiinko yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönotolla kuitenkaan näitä tavoitteita. Esimerkiksi kustannussäästöjen oletettiin jäävän hyvin maltillisiksi, mikä on varsin negatiivinen ilmiö yhdistettynä siihen, että yleisluonteisen tarkastuksen myötä myös tarkastuksen tarjoama varmuustaso laskee tilintarkastukseen verrattuna (Suomen Asianajajaliitto 2020; Ruohonen 2020). Tarkastuksen varmuustason laskiessa ja kustannussäästöjen jäädessä hyvin pieniksi ei yleisluonteinen tarkastus näin ollen juuri hyödyttäisi mikroyrityksiä. Teoriassa myös osoitettiin sellaisten yritysten valitsevan vapaaehtoisesti tilintarkastajan, jotka kokevat tilintarkastuksen hyötyjen ylittävän sen kustannukset (Chow 1982, 274). Näin ollen yleisluonteisen tarkastusten toimituttaminen voisi mikroyritysten keskuudessa jäädä vähäiseksi, sillä ne hyötyisivät todennäköisesti enemmän tilintarkastuksesta kustannus-hyöty-näkökulmasta tarkasteltuna.

Edellä avattujen seikkojen valossa voidaan osoittaa, ettei empirian perusteella yleisluonteista tarkastusta olisi suotuisaa ottaa käyttöön mikroyritysten tarkastuksissa, sillä negatiivisia seurauksia vaikuttaisi syntyvän mikroyrityksille enemmän kuin positiivisia. Teorian perusteella yleisluonteinen tarkastus voisi tosin soveltua mikroyritysten tarkastusmuodoksi, sillä teoriassa korostuu lähinnä suurempien yritysten näkökulma. Kuitenkin teorian ja empirian vuoropuhelun perusteella voidaan todeta, etteivät yleisluonteisesta tarkastuksesta syntyvät hyödyt ylittäisi siitä koituvia negatiivisia seurauksia, minkä vuoksi yleisluonteista tarkastusta ei tulisi ottaa käyttöön mikroyritysten tarkastuksissa mikroyritysten omasta näkökulmasta tarkasteltuna.

Empiriaosuudessa analysoitiin myös ISRE 2400-standardin soveltuvuutta yleisluonteisen tarkastuksen perustaksi, sillä se vaikuttaa kokonaisvaltaisesti yleisluonteisen tarkastuksen soveltuvuuteen osaksi suomalaista tilintarkastussäätelyä, huolimatta siitä, mistä näkökulmasta soveltuvuutta punnitaan. Empiriassa näkemyksiä ISRE 2400-standardista jakoivat erityisesti tarkastustoimenpiteiden vähäisyys sekä kansalliset lisäykset standardin vaatimusten päälle. Tarkastustoimenpiteiden vähäisyyteen liittyen erityisesti kirjanpidon ja hallinnon tarkastuksen puuttuminen saivat osakseen kritiikkiä, sillä niiden jättäminen tarkastuksen ulkopuolelle aiheuttaisi huomattavaa epävarmuutta taloudellisen informaation oikeellisuuden suhteen (Ruohonen 2020; Sisäministeriö 2020).

ISRE 2400-standardin vaatimusten päälle on Suomessa ehdotettu otettavan käyttöön kansallisia lisävaatimuksia, kuten veroerien vastaavuuden tarkastaminen. Empirian perusteella tämä sai osakseen paljon kritiikkiä, sillä veroerien vastaavuuden tarkastamisen nähtiin muun muassa nostavan yleisluonteisen tarkastuksen kustannuksia, lisäävän hallinnollista taakkaa, sekoittavan yleisluonteisen tarkastuksen perusluonnetta, lisäävän varmennustavan tarkoituksenhakuisuutta sekä korostavan verottajan tarpeita kohtuuttomasti (Keskuskauppakamari 2020; Raitio 2020, 12–15; Suomen Tilintarkastajat 2020). Empirian perusteella voidaan siis todeta, ettei yleisluonteisen tarkastuksen mahdollisessa käyttöönotossa tulisi lisätä ISRE 2400-standardin vaatimusten päälle kansallisia lisävaatimuksia. Yleisluonteisen tarkastuksen tulisi siis perustua ainoastaan ISRE 2400-standardiin.

Yleisluonteisesta tarkastuksesta tai ISRE 2400-standardista ei siis juuri ole tieteellistä tutkimusta, kuten aiemminkin mainittu. Viitteitä ISRE 2400-standardiin pohjautuvien

yleisluonteisten tarkastusten soveltuvuudesta mikroyritysten tarkastuksiin voidaan kuitenkin saada esimerkiksi Tanskasta ja Virossa, joissa kyseinen tarkastusmuoto on ollut käytössä jo useamman vuoden ajan ja todettu hyvin toimivaksi ratkaisuksi (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020). ISRE 2400-standardiin perustuva yleisluonteinen tarkastus olisi varmasti perutelluin tapa ottaa myös Suomessa yleisluonteinen tarkastus käyttöön kuin kehittää oma kansallinen yleisluonteisen tarkastuksen malli. Kuitenkin ISRE 2400-standardissa tarkastustoimenpiteiden vähäisyys aiheuttaa ainakin empirian perusteella huolta sen soveltuvuudesta korvaamaan mikroyritysten tilintarkastus.

Yleisluonteisen tarkastuksen vaikutuksia pohdittaessa yhteiskunnan näkökulmasta empiriasta nousi esiin selvästi huoli harmaan talouden ja talousrikollisuuden mahdollisesta kasvusta. Yleisluonteisen tarkastuksen tarkastustoimenpiteiden vähäisyyden vuoksi tilintarkastajalla voi olla heikommat mahdollisuudet havaita harmaata taloutta tai ylipäättään muita väärinkäytöksiä. Tämän lisäksi empiriassa todettiin harmaata taloutta esiintyvän useimmiten juuri pienemmissä yrityksissä, joissa omistus ja johto ovat samoissa käsissä. (Poliisihallitus 2020.) Siten mikroyritysten tilintarkastuksen voidaan nähdä suojelevan juuri yhteiskunnan yleistä etua, ja yhteiskunnallisen merkityksen korotuvan erityisesti niiden tarkastuksissa. Teoriassa ei tullut juuri esille tilintarkastuksen vaikutukset harmaaseen talouteen tai talousrikollisuuteen, mutta tilintarkastuksen yhteiskunnallisen merkityksen todettiin kuitenkin viime vuosina kasvaneen entisestään (KTM 2/2006). Empiriassa tosin verrattiin Suomessa yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönottoa Ruotsissa noin kymmenen vuotta sitten tehtyyn muutokseen tilintarkastusrajojen nostosta, jonka myötä Ruotsissa kirjanpitorikokset ovat yleistyneet sekä tilinpäätökset laadultaan heikentyneet (Sisäministeriö 2020). Suomessa yleisluonteisen tarkastuksen vaikutukset voisivat siis olla samankaltaisia.

Empiriassa nousi esille myös riski mikroyritysten tilinpäätösten laadun heikkenemisestä yleisluonteisen tarkastuksen myötä, mikä yhteiskunnan tasolla heikentäisi yleistä luottamusta tilinpäätösten oikeellisuuteen (Nexia Oy; Finnvera Oyj 2020). Tämä heikentäisi edelleen sidosryhmien asemaa, joiden toimintaan mikroyritysten luotettavat tilinpäätöstiedot oletettavasti vaikuttavat. Myös mikroyritysten sidosryhmäverkostojen todettiin olevan laajoja, minkä vuoksi vaikutukset voisivatkin olla merkittäviä (Raitio 2018, 10). Teoriassa todettiin myös talouden eri osapuolen keskinäisen riippuvuuden

lisääntyneen jatkuvasti, minkä vuoksi yleinen luottamus onkin yksi tärkeimmistä arvoista taloudessa, ja näin ollen tilintarkastuksen rooli on yhä tärkeämpi (Horsmanheimo & Steiner 2017, 23). Teoriaosuudessa osoitettiin kuitenkin olevan empiiristä näyttöä sille, että myös yleisluonteinen tarkastus voisi vähentää informaation epäsymmetriaan liittyvää riskiä (Ruhnke & Schmitz 2019, 2). Näin ollen myös sidosryhmien asema voisi toisaalta olla turvattu yleisluonteisenkin tarkastuksen myötä.

Empiriaosuudessa korostettiin siis erityisesti tilintarkastuksen yhteiskunnallista roolia ja todettiin muun muassa tilintarkastuksen tarkoituksena olevan riskien sekä kustannusten jakaminen yhteiskunnassa (Tilintarkastuslautakunta 2020). Tämä tukee myös teoriaosuudessa esitettyä näkemystä tilintarkastajan roolista eräänlaisena yleisen edun vartijana (Ruohonen 2017, 43). Myös Wallacen (1980, 21–23) esittämän vakuutushypoteesin mukaan tilintarkastaja nähdään riskinjakajana yhteiskunnassa ja riskin sosialisijana. Se, voisiko tilintarkastaja suorittamalla yleisluonteisen tarkastuksen säilyttää edellä mainitun kaltaisen yhteiskunnallisen roolinsa, jää kuitenkin niin empirian kuin teoriankin perusteella epäselväksi. Empiriassa tosin yleisesti ottaen suhtautuminen yleisluonteiseen tarkastukseen yhteiskunnan kannalta on hyvinkin kielteistä.

Yleisluonteista tarkastusta tarkastellessa yhteiskunnallisesta näkökulmasta nousivat empiriassa myös esille sen kustannusvaikutukset. Etenkin yleisluonteisen tarkastuksen kustannuksia verrattiin sen tarjoamiin hyötyihin (Tilintarkastuslautakunta 2020). Yhteiskunnan tasolla yleisluonteisen tarkastuksen tarjoamien hyötyjen oletetaan jäävän varsin vähäisiksi ja negatiivisten vaikutusten sen sijaan korostuvan. Myös mikroyritystasolla yleisluonteisen tarkastuksen hyötyjen arveltiin jäävän hyvin maltillisiksi, sillä kustannussäästöjen epäiltiin jäävän varsin pieniksi, ja samalla tarkastuksen tarjoama varmuustaso heikkenee. Näin ollen yleisluonteinen tarkastus ei välttämättä tarjoaisi koko kansantalouden kannalta kovinkaan positiivisia seurauksia.

Empirian ja teorian vuorovaikutuksen lopputulemana voidaan todeta yleisluonteisen tarkastuksen mahdollisen käyttöönoton myötä seuraavan vaikutuksia myös yhteiskunnan tasolla. Yhteiskunnan tasolla vaikutukset eivät tosin empirian perusteella vaikuttaisi olevan kovin positiivisia. Riskeinä olisivat muun muassa harmaan talouden ja talousrikollisuuden yleistymisen sekä yleinen tilinpäätösinformaation laadun heikkeneminen, ja näin ollen sidosryhmien aseman heikentyminen. Lisäksi teoriassa

painotettiin tilintarkastuksen yhteiskunnallisen roolin merkitystä, mikä entisestään herättää epäilyksiä yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönottoon liittyen. Suomalaisessa yhteiskunnassa tilintarkastuksella on myös varsin vahvat perinteet ja vakiintunut asema. Lisäksi yrityskanta on hyvin pienyritysvaltaista, verotus sidoksissa kirjanpitoon ja kirjanpitoiminta sääntelemätöntä, jotka puoltavat laaja-alaista tilintarkastusvelvollisuutta. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.) Varmasti osittain myös näiden tekijöiden vaikutuksesta empiriassa yleisluonteisen tarkastuksen mahdollinen käyttöönotto sai varsin negatiivisen vastaanoton.

Yleisluonteisen tarkastuksen mahdollisen käyttöönoton tavoitteiksi asetettiin myös tilintarkastukselta vaadittavan tason sekä mikro- ja pienyrityksissä hyvän tilintarkastustavan sisällön selkeyttäminen. Lisäksi kahden eri tasoisen varmennusmuodon uskottiin lisäävän tilintarkastussääntelyn oikeasuhtaisuutta ja joustavuutta. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.) Empiirisessä aineistossa tunnistettiin myös selvästi ISA-standardien soveltamishaasteet pienempien yritysten tarkastuksissa, kuten teoriaosuudessakin. Teoriaosuudessa todettiin muun muassa mikroyritysten tilintarkastusten laadun vaihtelevan, vaikka tilintarkastuksen olisi todettu olevan suoritettu hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020.) Myös empiriassa havaittiin mikroyritysten tilintarkastussääntelyn nykytilan johtavan niiden tarkastuksissa tarkastustoimenpiteistä ja dokumentoinnista tinkimiseen, mikä edelleen näkyy niiden tilintarkastusten laadussa (Patentti- ja rekisterihallitus 2020.)

Edellä mainitut ongelmat, jotka ovat johtaneet mikroyritysten tilintarkastusten laadun vaihteluun, johtuvat kansainvälisten tilintarkastusstandardien, eli ISA-standardien, soveltamishaasteista mikroyrityksissä. Tämä tunnistettiin selvästi niin empiriassa kuin teoriaosuudessakin. EU:n asettaman muutosdirektiivin (2014/56/EU) myötä ISA-standardeja voidaan siis soveltaa tarkoituksenmukaisessa laajuudessa pienyritysten tilintarkastuksissa, kuten mikroyritysten kohdalla. Standardien suhteellinen soveltaminen kuitenkin aiheuttaa haasteita tilintarkastajille, sillä selkeää ohjetta siihen ei ole. Näin ollen yleisluonteisen tarkastuksen myötä mikroyritysten tilintarkastuksiin saataisiin selkeä standardi, eli ISRE 2400-standardi, jonka vaatimusten mukaan tarkastus tulisi suorittaa.

Empiriassa osa lausunnoista kuitenkin myös kielsi mikroyritysten tilintarkastusten haasteet liittyen ISA-standardien soveltamiseen. Yleisluonteisen tarkastuksen todettiin

voivan jopa monimutkaistaa sääntelyä, kun käytössä olisi kaksi varmennusmuotoa, vaikka yleisluonteisen tarkastuksen ensisijainen tavoite onkin päinvastainen. Tästä voisi siis muodostua odotuskuilua. (Verohallinto 2020; Riistama & Prepula 2020.) Kuitenkin myös ylimitoitettujen ISA-standardien mukaisesta tilintarkastuksesta on vaarana syntyä tilintarkastuksen odotuskuilua (Finanssivalvonta 2020). Esimerkiksi teoriassa havaittiin tilintarkastuksen odotuskuilun voivan muodostua tilanteessa, jossa tilintarkastaja ei itse ole tietoinen voimassa olevien standardien mukaisista velvollisuuksistaan (Ruhnke & Schmidt 2014, 592–593). Käsitteet yleisluonteisen tarkastuksen soveltuvuudesta ratkaista mikroyritysten tilintarkastukseen liittyviä haasteita jakavat siis näkemyksiä empirian perusteella, vaikka ongelmat kuitenkin yleisesti ottaen tunnistetaan. Se miten suomalaisen tilintarkastussääntelyn ongelmia, etenkin mikroyrityskontekstissa, tulisi ratkaista jakaa siis mielipiteitä, mikä tekeekin ratkaisun löytämisestä erityisen hankalaa.

Empiriassa esille nousi kuitenkin yhtenä mahdollisena ratkaisuna mikroyritysten tilintarkastusten haasteisiin IAASB:lla kehitteillä oleva LCE-standardi. LCE-standardin etuna suhteessa yleisluonteiseen tarkastukseen, nähdään sillä saavutettava varmuustaso, eli kohtuullinen varmuus. Yleisluonteisella tarkastuksella saavutetaan siis rajoitettu varmuus, joka nähdään hiukan kyseenalaisena, sillä tilintarkastuksen tarjoamaa varmuustasoa pidetään hyvin tärkeänä seikkana. Empirian perusteella ainakin odotukset LCE-standardia kohtaan ovat korkealla, minkä vuoksi yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönottoa tulisi vielä harkita. (Laine 2021, 24–28.)

Yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönotto vaikuttaisi siis varmasti suomalaisen tilintarkastuskäytäntöön, mutta se, olisivatko nämä vaikutukset tarkoituksenmukaisia, jää empirian sekä teorian perusteella hiukan kyseenalaisiksi. Jokin ratkaisu suomalaisen tilintarkastuskäytännön ongelmiin mikroyrityskontekstissa tulisi kuitenkin löytää. Yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönotto luonnollisesti vaikuttaisi ISA-standardien soveltamishaasteisiin sellaisissa mikroyrityksissä, jotka valitsisivat yleisluonteisen tarkastuksen toimituttamisen, sillä tarkastus tehtäisiin ISRE 2400-standardin mukaisesti, eikä ISA-standardeista tarvitsisi huolehtia. Kuitenkin sellaisten mikroyritysten kohdalla, ongelma ISA-standardien soveltamisesta ei poistuisi, jotka pitäytyisivät tilintarkastuksen suorittamisessa yleisluonteisen tarkastuksen sijaan. Se yhdentäisikö tai selventäisikö yleisluonteinen tarkastus suomalaisen tilintarkastuskäytännön nykytilaa tarpeeksi suhteessa yleisluonteisen tarkastuksen negatiivisiin vaikutuksiin yhteiskunnalle ja

mikroyrityksille itselleen, jää vielä epäselväksi. Ainakin, jos yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönotto mikroyrityksissä jäisi vähäiseksi, eivät yleisluonteisen tarkastuksen vaikutukset tilintarkastuskäytäntöön oletettavasti olisi kovin merkittäviä.

Vastaus siihen, olisiko yleisluonteinen tarkastus ratkaisu suomalaisen tilintarkastussääntelyn muutostarpeisiin jää empirian ja teorian perusteella hiukan kyseenalaiseksi, kuten edellä olevasta analyysistä voidaan päätellä. Asiaa tulee kuitenkin punnita yleisluonteisen tarkastuksen eri tahoille tarjoamien hyötyjen ja haittojen näkökulmista sekä näin analysoida, ylittävätkö hyödyt haitat vai toisin päin. Yleisluonteisen tarkastuksen tarjoamat hyödyt niin mikroyrityksille itselleen sekä yhteiskunnalle ja sidosryhmille vaikuttavat analyysin perusteella jäävän huomattavasti pienemmiksi kuin haitat. Näille tahoille aiheutuvien merkittävien haittojen vuoksi ei yleisluonteinen tarkastus tarjoaisi merkittävää hyötyä suomalaisen tilintarkastuskäytännönkään näkökulmasta, sillä vaikutuksia tulee pohtia laaja-alaisesti. Edellä olevan analyysin perusteella voidaan siis todeta, ettei yleisluonteinen tarkastus tarjoaisi tarkoituksenmukaista ratkaisua suomalaisen tilintarkastussääntelyn nykyisiin haasteisiin. Empiriassa esitetty LCE-standardi voisi kuitenkin mahdollisesti tulevaisuudessa tarjota tilintarkastussääntelyn muutostarpeisiin tarkoituksenmukaisemman ratkaisun.

6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen päällimmäisenä tavoitteena oli selvittää ISRE 2400-standardiin perustuvan yleisluonteisen tarkastuksen kykyä ratkaista suomalaisen tilintarkastussääntelyn nykyisiä haasteita. Tämän lisäksi pyrkimyksenä oli lisätä ymmärrystä yleisluonteisesta tarkastuksesta ja suomalaisen tilintarkastussääntelyn ongelmista. Työ- ja elinkeinoministeriö asetti siis vuonna 2019 työryhmän valmistelemaan mahdollisen yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönottoa ja sen edellyttämiä muutoksia lainsäädäntöön. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020). Tutkimus on suoritettu laadullisena tutkimuksena, joka sisältää työ- ja elinkeinoministeriön työryhmän laatimasta muistiosta annetuista lausunnoista sekä ammattilehtiartikkeleista muodostuvan empiirisen osuuden.

Tutkimuksen tulokset kuitenkin osoittivat, ettei yleisluonteinen tarkastus olisi tarkoituksenmukainen ratkaisu suomalaisen tilintarkastussääntelyn muutostarpeisiin. Yleisluonteisen tarkastuksen soveltuvuutta ratkaista suomalaisen tilintarkastussääntelyn ongelmia punnittiin niin mikroyritysten omasta näkökulmasta, yhteiskunnan näkökulmasta sekä suomalaisen tilintarkastuskäytännön näkökulmasta. Lisäksi analysoitiin ISRE 2400-standardin soveltuvuutta yleisluonteisen tarkastuksen perustaksi suomalaisessa kontekstissa. Yleisluonteisen tarkastuksen vaikutuksia tuli siis pohtia laaja-alaisesti, sillä sen mahdollisen käyttöönoton vaikutuksetkin olisivat laaja-alaisia. Vaikka yleisluonteinen tarkastus otettaisiinkin käyttöön vain mikroyritysten kohdalla, olisivat vaikutukset siitä huolimatta merkittäviä. Ensinnäkin Suomessa yritys rakenne on pienyritysvaltaista ja mikroyritysten sidosryhmäverkostojen todettiin olevan hyvin laajoja, minkä vuoksi yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönoton vaikutukset ulottuisivat myös laajalle (Raitio 2018, 10). Tutkimuksessa havaittiin myös tilintarkastuksen yhteiskunnallisen roolin korostuneen viime vuosina entisestään, mikä edelleen korostaa tilintarkastuksen tarpeellisuutta (KTM 2/2006).

Suomalaisen tilintarkastussääntelyn ongelmien havaittiin tutkimuksessa liittyvän erityisesti pienyritysten tilintarkastuksiin ja ISA-standardien soveltamishaasteisiin niiden tarkastuksissa. ISA-standardien soveltaminen kuuluu siis osaksi hyvää tilintarkastustapaa suomalaisen tilintarkastuslain mukaan. Näin ollen ISA-standardien tarkoituksenmukaisen soveltamisen jäädessä epäselväksi jää myös epäselväksi hyvän

tilintarkastustavan sisältö pienyritysten kohdalla. (Mähönen 2016.) Edellä mainittujen haasteiden vuoksi tutkimuksessa alettiinkin selvittämään yleisluonteisen tarkastuksen mahdollisuutta ratkaista näitä ongelmia. Tutkimustulosten perusteella yleisluonteinen tarkastus ei kuitenkaan pystyisi riittävällä tasolla vastaamaan näihin ongelmiin siten, ettei muutos aiheuttaisi merkittävää haittaa toiselle osapuolelle.

Tutkimuksessa teorian ja empirian havainnot olivat myös suhteellisen samansuuntaisia. Empirian analysoinnissa hyödynnettiin sisällönanalyysia ja erityisesti teoriaohjaavaa analyysia, joka tarkoittaa sitä, että empiriasta nostettiin esille käsiteltävät teemat teoriaa apuna hyödyntäen. Tämäkin vaikuttaa jo osaltaan siihen, että teorian ja empirian havainnot olivat varsin yhtenäisiä. Empirian ja teorian vuoropuheluna todettiin muun muassa, että niin mikroyritysten kuin yhteiskunnankin näkökulmasta yleisluonteinen tarkastus voisi tarjota hyötyjä, mutta negatiiviset vaikutukset ylittäisivät kuitenkin hyödyt. Näin ollen yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönotto ei olisi tarkoituksenmukaista mikroyritysten, eikä yhteiskunnan näkökulmasta. Muun muassa mikroyritysten ja yhteiskunnan näkökulmista tarkasteltuna esille nousivat riskit harmaan talouden ja talousrikollisuuden lisääntymisestä sekä tilintarkastuksen neuvontaroolin uupuminen.

Yleisluonteisesta tarkastuksesta on tähän mennessä tehty varsin vähän tieteellistä tutkimusta, joten tämä tutkimus toi aikaisempaan tutkimustietoon jonkin verran uusia havaintoja. Muun muassa yleisluonteisen tarkastuksen soveltuvuudesta ratkoa suomalaisen tilintarkastussääntelyn ongelmia ei juuri teoreettisessa viitekehyksessä mainittu. Teoreettisessa viitekehyksessä käsiteltiin myös mikroyritysten tilintarkastuksia melko niukasti, sillä tilintarkastuksen tieteellinen tutkimus on aiemmin painottanut lähinnä suurempien yritysten tilintarkastuksia. Näin ollen tämä tutkimus tuo aikaisempaan tutkimustietoon lisää havaintoja liittyen mikroyritysten tilintarkastusten ominaispiirteisiin. Toki tämän tutkimuksen havainnot tukivat myös aiempaa tieteellistä tutkimusta, kuten edellä myös mainittiin.

Jatkotutkimusmahdollisuuksia pohdittaessa nousee esiin monenlaisia mielenkiintoisia vaihtoehtoja. Muun muassa empiriasta esiin nousi niin kutsuttu LCE-standardi, joka voisi myös tarjota ratkaisun tilintarkastussääntelyn nykyisiin haasteisiin. Siten LCE-standardista ja sen mahdollisesta käyttöönotosta sekä vaikutuksista voisi tehdä tieteellistä

tutkimusta. Myös yleisluonteisesta tarkastuksesta voisi tehdä tutkimusta erilaisesta, ehkä kapeammasta näkökulmasta. Muun muassa rahoittajan näkökulma yleisluonteiseen tarkastukseen voisi olla mielenkiintoinen. Siinä voisi esimerkiksi pohtia syvällisemmin yleisluonteisen tarkastuksen vaikutuksia rahoittajien rahoituspäätöksiin sekä rahoituksen hinnan muodostumiseen. Lisäksi suomalaisen tilintarkastussäätelyn nykytilaan liittyviä ongelmia olisi varsin mielenkiintoista tutkia lisää tieteellisestä näkökulmasta ja pohtia ongelmien ratkaisemiseksi tarkoituksenmukaisia ratkaisuja.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Abdel-Khalik, R. (1993). Why do private companies demand auditing- A case for organizational loss of control. *Journal of Accounting, Auditing and Finance*. Vol. 8:1, 31–52.
- Bryd, J., Parrino, R. & Pritsch, G. (1998). Stockholder-manger conflict and the firm value. *Financial Analysts Journal*, Vol. 54, No. 3 May-Jun., 1998, 14–30.
- Carey, P., Knechel, R. & Tanewski, G. (2013). Costs and Benefits of Mandatory Auditing of For-profit Private and Not-for-profit Companies in Australia. *Australian Accounting Review*. Vol. 23, No. 64, 2013, 43–53.
- Chow, C. W. (1982). The Demand for External Auditing: Size, Debt and Ownership Influences. *The Accounting Review*. Vol. LVII, No. 2 April., 1982, 272–291
- Collis, J., Jarvis, R. & Skerrat. L. (2012). The Demand for the audit in small comapanies in the UK. *Accounting and Business Research*. Vol. 34, No. 2 Feb., 2012, 87–100.
- Creswell, J. & Creswell J. (2018). *Research Design: Qualitative, Quantitative & Mixed Methods Approaches*. 5th edition. Los Angeles: Sage. Print.
- Esplin, A., Jamal, K. & Sunder, S. (2018). Demand for and Assessment of Audit Quality in Private Companies. *A Journal of Accounting, Finance and Business Studies*. Vol. 54, No. 3, 2018, 319–352.
- Gandia, L. & Huguet, D. (2018). Differences in audit pricing between voluntary and mandatory audits. *Academia Revista Latinoamericana de Administración*. Vol. 31, No. 2, 2018, 336–359.
- Hirsijärvi, S., Remes, P., & Sajavaara P. (2015). *Tutki ja kirjoita*. 20. uud. p. Helsinki: Tammi.
- Horsmanheimo, P. & Steiner, M. (2017). *Tilintarkastus –asiakkaan opas*: WSOY.
- Ittonen, K. (2010). A Theoretical examination of the role of auditing and the relevance of audit reports. Vaasan yliopisto.
- Kosonen, L. (2005). Varainpidosta virtuaaliaikaan – Sata vuotta suomalaista tilintarkastusta. Väitöskirja, Lappeenrannan teknillinen yliopisto.
- Lennox, C. & Pittman, J. (2011). Voluntary Audits versus Mandatory Audits. *The Accounting Review*. Vol. 86, No. 5 May 2011, 1655–1678.

- Niemi, L., Kinnunen, J., Ojala, H. & Troberg, P. (2012) Drivers of voluntary audit in Finland: to be or not to be audited. *Accounting and Business Research*. Vol. 42, No. 2 June 2012, 169–196.
- Ojala, H., Collis, J., Kinnunen, J., Niemi, L. & Troberg P. (2016). The Demand for Voluntary Audit in Micro-Companies: Evidence from Finland. *International Journal of Auditing*. 2016, 267–277.
- Porter, B. (1993). An Empirical Study of the Audit Expectation-Performance Gap. *Accounting and Business Research*. Vol 24, No. 93, 1993, 49–68.
- Ruhnke, K. & Schmidt, M. (2014). The audit expectation gap: existence, causes, and the impact of changes. *Accounting and Business Research*. Vol. 44, No. 5 Jul 2014. 572–601.
- Ruhnke, K. & Schmitz, S. (2019). Review engagements – structure of audit firm methodology and its situational application in Germany. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*. 37, 100289 2019.
- Ruohonen, J. (2017). Osakeyhtiön tilintarkastajan kannalta keskeiset osakeyhtiö- ja tilintarkastuslainsäädäntöön kaavaillut muutokset. *Näkökulmia tilintarkastukseen ja arviointiin*. Toim. Khin ym. UTA, 2017, 27–46.
- Safiliana, R. (2018). Overviews of contracting theory & agency theory: determinants public accounting firms switching on voluntary. *International Journal of Organizational Innovation*. Vol 11, No. 3 Jan 2019.
- Scott, W. R. (2015). *Financial accounting theory*. University of Waterloo. Toronto: Prentice Hall.
- Sarajärvi, A. & Tuomi, J. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi.
- Sarja, M. (1999). *Tilintarkastajan riippumattomuus*. Helsinki: Edita.
- Satopää, R. (2019). Hyvän tilintarkastustavan käsitteellistäminen ja käytännön muotoutuminen – Tutkimus pienyritysten tilintarkastuksesta. Väitöskirja, Turun yliopiston julkaisuja 2019.
- ST-Akatemia (2018). Kansainväliset tilintarkastusalan standardit: *Kansainväliset laadunvalvontaa, tilintarkastusta, yleisluonteista tarkastusta, muita varmennuspalveluita ja liitännäispalveluja koskevat standardit ja muut ohjeet ja kansainväliset eettiset säännöt tilintarkastusammattilaisille: 2018*. Helsinki: ST-Akatemia Oy.
- Vannstraelen, A. & Schellman, C. (2017). Auditing private companies: what do we know?. *Accounting and Business Research*. Vol. 47, No. 5 2017, 565–584.
- Vuorinen, E. (1995). *Tilintarkastus uudessa kunnalliskulttuurissa*. Martinkylä: Vuoricon.

Wallace, W. A. (1980). *The economic role of the audit in free and regulated markets*. New York: University of Rochester.

Watts, R. & Zimmerman, J. (1983). Agency problems, auditing, and the theory of the firm: some evidence. *The Journal of Law & Economics*. Vol 26, No 3 Oct 1983, 613-633.

Virallislähteet

HE 194/2006 vp. Tilintarkastuslain muuttamiseksi.

HE 89/2015 vp. Kirjanpitolain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamiseksi.

HE 2018 (luonnos). Tilintarkastuslain 2 luvun 2§ muuttamisesta.

Kirjapitolaki 30.12.2015/1620

Tilintarkastuslaki 12.8.2016/62

Muut lähteet:

Accru 2017. Review vs Audit – what you need to know. Viitattu 29.10.2021.
<https://www.acru.com/blog/review-vs-audit-what-you-need-to-know/>

Apajalahti, A. (2017). Tilintarkastajat jo yli 100 vuotta luottamusta rakentamassa. Profiitti 1/2017, 10–16.

Arengu, M. (2019). Review engagements in Estonia – the story so far. Suomen tilintarkastajat ry. Viitattu 29.10.2021.
<https://tilintarkastajat.fi/blogit/review-engagements-in-estonia-the-story-so-far/>

Aula Research (2019). Suomen Tilintarkastajat Jäsenkysely 2019. Viitattu. 1.11.2021.
<https://tilintarkastajat.fi/wp-content/uploads/2020/03/jsenkysely-yleisluonteinen-tarkastus-2019.pdf>

Höglund, H., Ittonen, K. & Sundvik, D. (2017). Selvitys vapaaehtoisesta tilintarkastuksesta ja tilintarkastustoimeksiantojen määrästä Suomessa vuosina 2012-2014: Hanken.

KTM Rahoitetut tutkimukset 2/2006. Tilintarkastusvelvollisuuden uudistamisen taloudelliset vaikutukset, LTT- Tutkimus Oy.
<https://www.yumpu.com/fi/document/read/49994506/tilintarkastusvelvollisuuden-uudistamisen-taloudelliset-vaikutukset>

Laine, R. (2019). Yleisluonteinen on tilintarkastusta kevyempi. Profiitti 3/2019, 12–15.

- Laine, R. (2020). Yleisluonteinen tarkastus ISRE 2400-standardin mukaisesti. *Suomen tilintarkastajat ry.*
- Laine, R. (2021). LCE-standardista ratkaisu yksinkertaisempiin tilintarkastuksiin. *Profiitti 1/2021*, 25–28.
- Mähönen, J. (2016). Hallinnon tarkastus: Mitä tilintarkastaja voi jättää tarkastamatta? *Tilisanomat 1/2016*. Viitattu 2.11.2021.
<https://tilisanomat.fi/tilintarkastus/hallinnon-tarkastus-mita-tilintarkastaja-voi-jattaa-tarkastamatta>
- Ojala, I. (2005). Kirjanpidon ja verotuksen yhteys. *Tilisanomat 3/2005*. Viitattu 1.11.2021. <https://tilisanomat.fi/koulut/verokoulu-koulut/kirjanpidon-ja-verotuksen-yhteys>
- Prepula Eero (2018).
https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/8577f33f-b153-4abc-931b-f54a00de8e57/764ba842-8710-458c-9555-edb7be6e8fbf/LAUSUNTO_20181004124001.PDF
- Raitio, J. (2021). Mikroyritykset tarkastetaan myös jatkossa. *Profiitti 1/2021*, 14.
- Riksrevisionen 2017:35. *Ruotsin valtiontalouden tarkastusviraston raportti: En granskningsrapport från riksrevisionen, Avskaffandet av revisionsplikten för små aktiebolag*. Riksrevisionen.
https://www.riksrevisionen.se/download/18.3daa1b3d160c00a26d2c0f3/1518435499282/RiR_2017_35_REVISIONSPLIKT_ANPASSAD.pdf
- Sisäministeriön julkaisuja 15/2006. *Elinkeinoelämän ja viranomaisten yhteinen strategia yritysisiin kohdistuvien rikosten ja väärinkäytösten torjumiseksi* (2006). Sisäministeriö.
https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/900af395-4af2-425b-a2e1-c6414c58ace4/ca8d2922-2eb5-4642-8989-b4df9af87108/RAPORTTI_20060320092308.pdf
- Suomen asianajajaliitto (2018). <https://tem.fi/hankesivu?tunnus=TEM031:00/2016>
- TEM031:00/2016 Säädösvalmistelu (2016). Työ- ja elinkeinoministeriö.
- TEM007:00/2019 Säädösvalmistelu (2019). Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Työ- ja elinkeinoministeriön työryhmän muistio (1/2018). *Työryhmän muistio tilintarkastuslain määräytystä lainkohdista ja hallinnollisen taakan keventämisestä* (2018). Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja (2020:38). *Kevyemmän tarkastuksen käyttöönottoa valmistelleen työryhmän muistio* (2020). Työ- ja elinkeinoministeriö.

LIITTEET: Tutkielman empiirinen aineisto

Liite 1: Työryhmän muistiosta annetut lausunnot

Kaikki työryhmän muistiosta annetut lausunnot	Tutkielmassa käytetyt lausunnot
Ammattitilintarkastajat ry Elinkeinoelämän keskusliitto EK Finanssiala ry Finanssivalvonta Finnvera Oyj Hilkka Ahjos Ilkka Tähtinen Janne Ruuhonen Jukka Prepula & Tom Sandell Julkishallinnon tarkastajat ry Kari Lydman Keskuskauppakamari KPMG Oy Ab Lasse Åkerblad Liikenne- ja viestintäministeriö Nexia Oy Oikeusministeriö Opetus- ja kulttuuriministeriö Osuustoimikunta Pellervo ry Oy Tuokko Ltd Patentti- ja rekisterihallitus Poliisihallitus PricewaterhouseCoopers Oy Revico Grant Thornton Oy Sisäministeriö Suomen Asianajajaliitto Suomen Kiinteistöliitto ry Suomen taloushistoriallinen yhdistys r.y. Suomen Tilintarkastajat ry Suomen Verokonsultit SVK ry Suomen Yrittäjät ry Syyttäjälaitos Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta Tilintarkastuslautakunta Tilintarkastustoimisto Selinheimo Oy Tilintarkastus T. Virkilä Oy Valtionvarainministeriö Veijo Riistama & Eero Prepula Veikko Vahtera Verohallinto Yksi henkilö lausunut yksityishenkilön ominaisuudessa Ympäristöministeriö	Ammattitilintarkastajat ry Finanssiala ry Finanssivalvonta Finnvera Oyj Hilkka Ahjos Janne Ruuhonen Jukka Prepula & Tom Sandell Julkishallinnon tarkastajat ry Kari Lydman Keskuskauppakamari KPMG Oy Ab Nexia Oy Oy Tuokko Ltd Patentti- ja rekisterihallitus Poliisihallitus Sisäministeriö Suomen Asianajajaliitto Suomen taloushistoriallinen yhdistys r.y. Suomen Tilintarkastajat ry Suomen Yrittäjät ry Tilintarkastuslautakunta Valtionvarainministeriö Veijo Riistama & Eero Prepula Veikko Vahtera Verohallinto

Liite 2: Profiitti –lehden ammattilehtiartikkelit

Laine, R. (2021). Oma standardi yksinkertaisille tilintarkastuksille on suuri harppaus tilintarkastajakunnalle. Profiitti 2/2021, 26–30.

Laine, R. (2021). LCE-standardista ratkaisu yksinkertaisempiin tilintarkastuksiin. Profiitti 1/2021, 25–28.

Raitio, J. (2021). Mikroyrityksen tarkastetaan myös jatkossa. Profiitti 1/2021, 14.

Raitio, J. (2020). Yleisluonteinen tarkastus on vaihtoehto mikroyrityksille. Profiitti 2/2020, 12–15.

Raitio, J. (2018). Tilintarkastuksen nykyrajat ovat perustellut. Profiitti 1/2018, 10.